MODERN KLASİKLER DİZİSİ - 205

ANTON ÇEHOV

DÜELLO

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN:
BARIŞ ZEREN

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

ANTON PAVLOVİÇ ÇEHOV
DÜELLO

ÖZGÜN ADI
ДУЭЛЬ

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2018
SERTİFİKA NO: 40077

EDİTÖR
KORHAN KORBEK

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
AHMET BATMAZ

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM EYLÜL 2022, İSTANBUL

ISBN 978-625-429-229-3

BASKI: DÖRTEL MATBAACILIK SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
Zafer Mah. 147. Sokak 9-13A Esenyurt İstanbul
Tel. (0212) 565 11 66 Sertifika No: 40970

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İstiklal Caddesi, Meşelik Sokak No: 2/4 Beyoğlu 34433 İstanbul
Tel. (0212) 252 39 91 Faks (0212) 252 39 95
e-posta: info@iskultur.com.tr
www.iskultur.com.tr

ÇEVİREN: BARIŞ ZEREN

(1978) İ.Ü. Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Aynı üniversitede İktisat Tarihi üzerine yüksek lisansını tamamladı. Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi Güney ve Batı Slavları Tarihi Bölümü'nde araştırmacı olarak bulundu. Doktorasını Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü ve Fransa EHESS'te Osmanlı-Balkan tarihi üzerine yaptı. Türkiye ve Rusya tarihi üzerine akademik çalışmalarını sürdürmekte, İngilizce ve Rusçadan sosyal bilim, tarih ve edebiyat çevirileri yapmaktadır.

Modern
Klasikler
Dizisi -205

Anton Pavloviç Çehov

Düello

Rusça aslından
çeviren: Barış Zeren

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

I

Saat sabahın sekiziydi; subayların, memurların, kente gelen misafirlerin genelde sıcak, bunaltıcı bir geceden sonra denizde yüzüp köşkte çay kahve içmeye gittikleri vakitler. Yirmi sekizine dayanmış, sıska, sarışın bir genç adam olan İvan Andreyiç Layevski de başında Maliye Bakanlığı kasketi ve ayağında terlikleriyle yüzmeye gelirken sahilde pek çok tanıdığıyla karşılaşmıştı; bunların arasında dostu, askeri doktor Samoylenko da vardı.

Samoylenko koca kafalı, saçları kazınmış, boyunsuz ve kıpkırmızı suratlı bir adamdı; dev burnu, kara gür kaşları ile yanaklardan fışkıran favorileri, ağarmış sakalı, tombul, sarkık bedeni, bir de boğuk, askerlere özgü bas sesiyle yeni gelen herkeste sevimsiz, kaba saba bir bürokrat izlenimi uyandırırdı; ama tanışmanın üstünden iki üç gün geçince, o aynı yüz, insana şaşırtıcı ölçüde mülayim, sevimli, hatta güzel görünmeye başlardı. Münasebetsizliğine, hoyrat üslubuna rağmen uyumlu, iyilikte sınır tanımayan, temiz yürekli ve yardımsever bir insan evladıydı. Kentte herkesle senlibenliydi; kimine borç para verir, kimine ilaç bulur, onu baş göz eder, bunu barıştırır; ızgara şişler yaptığı, son derece lezzetli kefal çorbaları pişirdiği piknikler düzenlerdi; her an birileri için didinip durur, birileri için ricacı olur, hep bir şeylerden mutluluk duyardı. Ahalinin geneli onu handiyse aziz merte-

besinde görecekti görmesine de, adamın iki zaafı vardı: Birincisi, iyiliklerinden utanır ve bunu sert bakışlarla, yapmacık kabalıklarla maskelemeye çabalardı; ikincisi ise, yalnızca kamu müşaviri olmasına rağmen emrindeki sıhhiyecilerin ve askerlerin kendisine ekselansları diye hitap etmelerine bayılırdı.*

— Sana bir soru Aleksandr Davidiç, –diye başladı Layevski, ikisi, yani o ve Samoylenko omuz hizasına kadar suya girmişken,– diyelim bir kadına âşık oldun, hayatlarınızı birleştirdiniz; birlikte, diyelim, iki yıldan fazla zaman geçirdiniz, ama işte sonradan, olur ya, kadından soğudun, ona yabancılaştığını hissetmeye başladın. Ne yaparsın bu durumda?

— Çok basit. Hadi anacığım hadi, herkes kendi yoluna derim, konu kapanır.

— Söylemesi kolay! Ya gidebileceği yeri yoksa? Bir başına, kimsesiz, beş parasız bir kadınsa, elinden bir iş gelmiyorsa?

— E n'olmuş? Tek seferde önüne takır takır beş yüz rubleyi saydım mı ya da her ay yirmi beş ruble verdim mi, bitti gitti. Çok basit.

— Diyelim, beş yüz rubleyi de, aylık yirmi beş rubleyi de verecek durumun var, ama söz ettiğim kadın entelektüel, gururlu biri. Yine de ona para teklif etmeyi düşünür müydün? Ya da nasıl ederdin?

Samoylenko bir şey söyleyecek oldu ama o anda büyük bir dalga ikisini de yuttuğu gibi sahile vurdu, ardından küçük taşların üzerinden gürültüyle denize geri çekildi. Dostlar sahile çıkıp giyinmeye başladılar.

— Tabii sevmediğin bir kadınla yaşamak zor iş, –dedi Samoylenko, çizmelerindeki kumları boşaltırken.– Ama

---

* Rusya'da "ekselansları" hitabı yalnızca bazı yüksek sınıf devlet görevlilerine özgüydü. Ayrıca yapıtın yazıldığı yıllarda hitabın yalnızca sembolik bir anlamı kalmıştı. (ç.n.)

Vanya, işin insani tarafına bakmak lazım. Madem başıma gelmiş bir kere, kadına soğuduğumu belli etmem, ömrüm boyunca onunla yaşar giderim.

Birden söylediklerinden utandı; hemen toparlandı ve çıkıştı:

— Gerçi, hiç işim olmaz karı kısmıyla! Alayının cehenneme kadar yolu var!

Dostlar giyindiler ve köşke geçtiler. Samoylenko burada el üstünde tutulurdu, kendisine özel sofra takımı bile vardı. Her sabah bir fincan kahvesi tepside gelir, yanında uzun kristal bardakta buzlu suyu ile bir kadeh konyağı da eksik olmazdı; önce konyağını kafaya diker, sonra sıcak kahvesini, ardından da buzlu suyunu içerdi; bu pek lezzetli olmalıydı ki içtikten sonra zevkten gözleri dolar, iki eliyle favorilerini düzeltirken denize bakarak şöyle derdi:

— Görülmemiş muhteşemlikte bir manzara!

Uykusunun defalarca bölündüğü ve galiba her şeyi daha bir boğucu, daha bir kasvetli kılan vesveselerle geçmiş uzun bir geceden sonra Layevski kendisini bitkin ve uyuşuk hissediyordu. Yüzüp kahve içmek de pek yaramamıştı.

— Sohbetimize devam edelim Aleksandr Davidıç, –dedi.– Senden gizleyecek değilim, açıkça, dostça söyleyeyim: Nadejda Fedorovna'yla aramız kötü... çok kötü! Kusura bakma seni de mahremiyetime ortak ediyorum ama söylemesem olmazdı.

Konunun nereye geleceğini sezen Samoylenko başını eğip parmaklarını masanın üzerinde tıkırdatmaya başladı.

— İki yıl yaşadım onunla ama soğudum artık... –diye devam etti Layevski,– yani daha doğrusu, aslında aramızda aşk filan olmadığını anladım... Bütün o iki yıl bir yanılgıymış.

Layevski'nin konuşurken pembe avuçlarını dikkatle inceleme, tırnaklarını yeme ya da manşetlerinin kenarlarıyla oynama huyu vardı. Şimdi de öyle yapıyordu.

— Bana yardım edemeyeceğini gayet iyi biliyorum, – dedi,– ama sana anlatıyorum çünkü bizler gibi kayıp, fuzuli insanlar için konuşmaktan başka kurtuluş yok. Her davranışımı genelleştirmezsem, anlamsız ve saçma hayatıma birilerinin teorileriyle, edebiyattaki tiplerle açıklamalar, gerekçeler bulmazsam olmuyor; ne bileyim, diyelim, biz soylular giderek yozlaşıyoruz, gibi... Mesela, geçen gece kendimi şu düşünceyle avuttum durdum: Ah, Tolstoy ne kadar da haklıymış, kıyasıya haklıymış! Bu beni bir nebze rahatlattı. Gerçekten de kardeşim, çok büyük bir yazar o! Ne dersen de.

Ömründe Tolstoy okumamış olup her doğan gün okumaya yeniden karar veren Samoylenko biraz mahcup bir tavırla yanıtladı:

— Evet, bütün yazarlar hayal güçleriyle yazarlar, o ise özüyle...

— Tanrım, –diye iç çekti Layevski,– nasıl da kolumuzu kanadımızı kırmış uygarlık bizim! Evli bir kadını sevdim; o da beni sevdi ve... Başta öpücükler, huzurlu geceler, yeminler, Spencer'lar,* idealler, ortak meraklar... Ne yalanmış! Aslında kocasından kaçıyorduk ama entelektüel dünyamızın kuraklığından kaçıyoruz diye kandırıyorduk kendimizi. Aşağı yukarı şöyle bir gelecek canlanıyordu gözümüzde: Önce Kafkaslar'a gidiyoruz, yöreye, insanlara alışırken, üzerime de üniformayı çekip memurluğa başlıyorum; derken, elimiz rahatlayınca küçük bir arsa alıyoruz, alınterimizle çalışıyoruz, üzüm bağı kuruyoruz, ekip biçiyoruz vesaire. Benim yerimde sen olsaydın ya da senin şu zoolog Von Koren olsaydı, belki de siz Nadejda Fedorovna'yla otuz yıl yaşar, çocuklarınıza bereketli bir bağ, şöyle bin hektar mısır tarlası filan bırakırdınız; bense daha ilk günden iflas etmiş gibi hissediyordum kendimi. Şehre gitsen katlanılmaz bir sıcak, sıkıcı mı sıkıcı, tenha; kırlara gitsen her çalının ardında, her

---

* Herbert Spencer (1820-1903): Evrim teorisini sosyal yaşama uygulamasıyla bilinen İngiliz filozof. (ç.n.)

taşın altında yılanlar, zehirli örümcekler, akrepler cirit atıyor; kırların ötesi dağ tepe, alabildiğine bozkır. Yabancı insanlar, yabancı doğa, acınası bir kültür: Bunlar kolay şeyler değil dostum, üzerine kürkü atmış Nevski'de* gezinirken kolunda Nadejda Fedorovna'yla sıcak memleketlere gitme hayalleri kurmaya benzemiyormuş. Burada geçim derdi yok, bir ölüm kalım savaşı var; e neyim ben savaşçı mı? Zavallı bir nevrotik, bir muhallebi çocuğu... Emeğiyle yaşamakmış, üzüm bağlarıymış, canı cehenneme dedim daha ilk günden. Aşka gelince, sana şu kadarını söyleyeyim, Spencer okuyan ve seninle dünyanın öbür ucuna gelecek bir kadınla yaşamak hiç de ilginç değilmiş, herhangi bir Anfisa'yla, bir Akulina'yla yaşamaktan farkı yokmuş. Yine aynı ütü, pudra, aynı ilaç kokusu, her sabah aynı bigudiler, aynı kendini kandırışlar...

— Ütüsüz ev olmaz ki, –dedi Samoylenko, tanıdığı bir kadın hakkında Layevski'nin kendisiyle bu kadar açık konuşmasından kıpkırmızı kesilmişti.– Vanya, bakıyorum da, sen bugün ters tarafından kalkmışsın. Nadejda Fedorovna çok güzel, eğitimli bir kadın, sense çok parlak zekâlı bir insansın... Tamam, nikâhlı değilsiniz, –diye devam etti Samoylenko yan gözle komşu masaları kollayarak,– ama bu da sizin kabahatiniz değil, hem zaten... önyargısız olmalı, çağdaş fikirler mertebesinden bakabilmeliyiz. Ben de nikâhsız yaşamayı desteklerim, evet... Ama bence bir kere beraber olduktan sonra, artık ölene kadar birlikte yaşamalı.

— Aşk olmasa da mı?

— Hemen şöyle açıklayayım, –dedi Samoylenko.– Sekiz yıl önce burada bir ihtiyar memurumuz vardı, çok parlak zekâlı biriydi. Hep derdi: Aile hayatında en önemlisi dayanabilmektir. Duyuyor musun Vanya? Aşk değil, dayanmak. Aşk uzun ömürlü olamaz. İki yıl aşkla yaşamışsın ama şimdi, besbelli ki aile hayatın, artık dengeleri korumak için, na-

* St. Petersburg'un popüler bulvarı. (ç.n.)

sıl diyeyim, bütün dayanma gücünü katman gereken döneme girmiş...

— Sen şu ihtiyar memuruna epey inanmışsın ama bence tavsiyesi saçmalık. Senin o ihtiyar riyakârlık edebiliyormuş; dayanıklılık talimleri yapabiliyor, böylece âşık olmadığı insana bir nesne gibi, talimleri için gereken bir alet gibi bakabiliyormuş, ama ben henüz o kadar düşmedim; bir gün dayanıklılık talimleri yapmak istersem gider kendime jimnastik ağırlıkları ya da yabani, huysuz bir at bulurum ama karşımdaki insanı rahat bırakırım.

Samoylenko buzlu bir beyaz şarap söyledi. Kadehlerini bitirdiklerinde Layevski aniden sordu:

— Peki söyler misin lütfen, beyin yumuşaması ne demektir?

— Sana nasıl açıklayayım... bir hastalık işte, beyin yumuşuyor... seyreliyor gibi.

— Tedavisi var mı?

— Evet, eğer ihmal edilmezse. Soğuk duşlar, kuduzböceği... Tabii bir şeyler de içmen gerek.

— İşte... İşte görüyor musun, neyle karşı karşıyayım. O kadınla yaşamam mümkün değil: Benim gücümü kuvvetimi aşıyor. Burada seninleyken felsefe yapabiliyorum, yüzüm gülüyor ama eve gidince büsbütün moralim çöküyor. Öyle korkunç bir durumda oluyorum ki, diyelim, biri kalkıp onunla yalnızca bir ay daha yaşamak zorunda olduğumu söylese, oracıkta kafama bir kurşun sıkacakmışım gibi. Ama ondan ayrılamıyorum da. Kadın yalnız başına, iş güç bilmez, bende de onda da metelik yok... Nerelere gider? Kimlerin kapısını çalar? Bir şey de gelmiyor insanın aklına... Söylesene ne yapmalı?

— Hımm, evet... –diye homurdandı Samoylenko, ne yanıt vereceğini bilemiyordu.– Peki o seni seviyor mu?

— Evet, o yaşta, o mizaçta bir genç kızın bir erkeğe ne kadar ihtiyacı varsa o kadar seviyor. Onun benden ayrılması

da pudralarından, bigudilerinden ayrılması kadar zor. Ben onun için *boudoir*'ının* vazgeçilmez parçalarından biriyim.

Samoylenko huzursuz olmuştu.

— Sen bugün gününde değilsin Vanya, –dedi.– Herhalde uyuyamadın.

— Hem de hiç uyuyamadım... Zaten dostum, kendimi genel olarak berbat hissediyorum. Kafam bomboş, kalbim sanki atmıyor, öyle bir bezginlik... Kaçıp gitmem lazım!

— Nereye?

— Oraya, kuzeye. Çam ağaçlarının, mantarların, insanların, fikirlerin arasına... Şu anda Moskova vilayetinin ya da Tula'nın bir yerinde olup ırmakta yüzmek, soğuktan şöyle tir tir titremek, bilirsin ya, sonra üç saat, yanında öğrencilerin en kötüsü de olsa, avare avare yürüyüş yapıp çene çalmak için ömrümün yarısını feda ederdim. Hele o saman kokusu! Hatırlar mısın? Akşamları bahçede gezinirken evden piyano sesleri gelir usuldan, o sırada bir trenin geçtiğini işitirsin...

Layevski mutluluktan gülümsüyordu; gözleri doldu, bunu saklamak için yerinden kalkmadan kibrit istemek için yan masaya uzandı.

— Ben on sekiz yıldır Rusya'ya gitmedim, –dedi Samoylenko.– Nasıl olduğunu unuttum bile. Bence Kafkasya'dan muhteşem bir diyar yok.

— Vereşçagin'in bir tablosu vardır: Ölüm mahkûmları kör bir kuyunun dibinde çile çekmektedirler. Senin şu muhteşem Kafkaslar'ın da bana işte öyle bir kuyu gibi geliyor. Bana deselerdi ki, seçimini yap: Ya Petersburg'da baca temizleyicisi olacaksın ya da buraların prensi, baca temizlemeyi seçerdim.

Layevski düşüncelere dalıp gitti. Onun bu iki büklüm bedenine, tek noktaya sabitlenmiş gözlerine, solgun ve terli yüzüne, çukurlaşmış şakaklarına, kemirilmiş tırnaklarına, topukları ezilmiş, çorabının kusurlu örgüsünü açığa vuran

---

* (Fr.) Kadınların özel, elbise odası. (ç.n.)

terliklerine bakarken Samoylenko'yu bir acıma duygusu sardı, belki de Layevski'nin ona çaresiz bir çocuğu andırmasından dandı bu. Sordu:

— Annen hayatta mı?

— Evet, ama aramız kötü. Bu ilişki yüzünden beni affedemedi.

Samoylenko dostunu severdi. Layevski'yi birlikte kadeh tokuşturabileceğin, şakalaşabileceğin, şöyle içten sohbetler edebileceğin iyi bir genç, bir öğrenci, cana yakın bir insan olarak görürdü. Oysa şimdi onda fark ettikleri ise hiç hoşuna gitmemişti. Layevski fazlaca ve vakitsiz içiyor, kâğıt oynuyor, işini küçümsüyor, hesabını bilmeden harcıyor, konuşurken sık sık uygunsuz ifadeler kullanıyor, sokakta terliklerle geziyor ve yabancıların yanında Nadejda Fedorovna'yla tartışıyordu; Samoylenko bunları yadırgamıştı. Oysa Layevski'nin bir zamanlar filoloji fakültesinde okumuş olmasını, iki kalın dergiye aboneliğini, genelde ancak pek az insanın anlayabileceği kadar zekice konuşmasını, entelektüel bir kadınla yaşamasını Samoylenko pek akıl erdiremese de takdir eder; Layevski'yi kendisinden üstün tutup ona saygı beslerdi.

— Bir ayrıntı daha, –dedi Layevski, başını birden kaldırıp.– Ama aramızda kalacak. Şimdilik Nadejda Fedorovna'dan bile saklıyorum, onun yanında ağzından kaçırayım deme... Evvelki gün bir mektup aldım, kocası beyin yumuşamasından ölmüş.

— Mekânı göklerin krallığı olsun... –diye iç geçirdi Samoylenko.– E neden ondan gizliyorsun bunu?

— Ona mektubu göstermek demek, haydi dosdoğru kiliseye, evleniyoruz, demek olur. Oysa önce oturup ilişkimizi açıklığa kavuşturmak gerekiyor. Hayatımızı birlikte sürdüremeyeceğimize ikna olduğunda mektubu ona da göstereceğim. Tehlike savuşmuş olur böylece.

— Biliyor musun Vanya? –dedi Samoylenko ve yüzü birden sanki çok nazik bir ricada bulunacakmış da reddedile-

ceğinden korkuyormuş gibi mahzun, ağlamaklı bir ifadeye büründü.– Evlen onunla canım benim, olmaz mı?

— Niye?

— O şahane kadına karşı vecibeni yerine getir. Kocası ölmüş, yüce Yaradan sana gösteriyor zaten ne yapman gerektiğini!

— Anlasana be kafasız adam, böyle bir şey söz konusu bile olamaz. Aşk olmadan evlenmek Tanrı'ya inanmadan millete vaazlar vermek kadar büyük bir utanmazlık ve şerefsizliktir.

— Ama buna yükümlüsün!

— Nereden yükümlüymüşüm? –diye sordu öfkeyle Layevski.

— Çünkü kadını kocasından koparmışsın, kendi sorumluluğuna almışsın.

— İyi de, seninle Rusça konuşuyorum: Sevmiyorum onu!

— Tamam, aşk olmasın da, biraz saygı göstersen, gönlünü okşasan...

— Saygı göstersen, gönlünü okşasan... –dedi Layevski, arkadaşının taklidini yaparak.– Tabii o da sanki başrahibe... Bir kadınla yaşarken yalnızca saygıyla, gönül okşamalarla idare edebileceğini sanıyorsan berbat bir psikolog ve fizyologsun demektir. Kadına her şeyden önce yatak odası lazımdır.

— Vanya, Vanya... –mahcup olmuştu Samoylenko.

— Sen ihtiyar bir çocuksun, teorisyensin, bense genç bir ihtiyarım, aklım pratiğe çalışır; seninle birbirimizi anlamamız mümkün değil. İyisi mi keselim bu sohbeti. Mustafa! –diye bağırdı Layevski garsona.– Nedir borcumuz?

— Hayır, hayır... –doktor telaşla Layevski'nin elini tuttu.– Bu benden olsun. Ismarlayan bendim zaten. Benim hesabıma yazın! –diye bağırdı Mustafa'ya.

Dostlar masadan kalkıp tek söz etmeden sahilde yürümeye koyuldular. Bulvarın girişinde durdular, vedalaşmak üzere tokalaşıyorlardı ki:

— Pek de nankörmüşsünüz beyefendi! –dedi Samoylenko iç geçirerek.– Talih sana genç, güzel, eğitimli bir kadın göndermiş, sense elinin tersiyle itiyorsun onu; Tanrı bana eciş bücüş de olsa şöyle şefkatli, munis bir ihtiyar hanım verseydi ne kadar da mutlu olurdum! Üzüm bağımda onunla yaşayıp giderdim ve...

Samoylenko birden ayıldı:

— O da orada bana semaver hazırlardı, koca cadaloz!

Layevski'den ayrıldıktan sonra bulvarda yürümeye koyuldu. Yüzünde ciddi bir ifade, üzerinde kar beyazı ordu ceketi, ayağında kusursuzca parlatılmış çizmeleri, kurdeleli Vladimir nişanıyla dikkat çeken göğsünü gere gere, ağır, heybetli bir tavırla bulvarda yürürken kendisini çok beğeniyor, bütün dünya kendisini hayranlıkla izliyormuş gibi geliyordu. Başını çevirmeden sağa sola göz gezdirdi, bulvarın son derece güzel düzenlenmiş olduğunu düşündü: Genç serviler, okaliptüsler, biçimsiz, cılız palmiyeler, hepsi de harikaydı ve zamanla geniş bir gölgelik oluşturacaklardı; hem, Çerkezler de ne kadar dürüst, konuksever bir halktı. "Şu Layevski'nin Kafkaslar'ı sevmemesi tuhaf," diye düşündü, "çok tuhaf." Tüfekli beş askerle karşılaşınca, askerler durup onu selamladılar. Bulvarın sağ yanında, kaldırımdan bir memurun karısı ve okul çağındaki oğlu geçiyordu.

— Marya Konstantinovna, günaydınlar! –diye seslendi kadına Samoylenko, nazik bir gülümsemeyle.– Yüzmeye mi? Hah hah hah... Nikodim Aleksandrıç'a hürmetler!

Yüzündeki nazik gülümsemeyi hiç bozmadan yürüyüşüne devam ediyordu ki karşıdan bir sıhhiyecinin geldiğini gördü; birden somurttu ve adamı durdurup sordu:

— Revirde kimse var mı?

— Kimse yok ekselansları.

— Yok demek!

— Kimse yok ekselansları.

— Peki, gidebilirsin...

Bütün heybetiyle salına salına limonata satıcısına yöneldi, tezgâhın arkasında yaşlı, dolgun memeli, kendisine Gürcü görünümü vermiş bir Yahudi kadın oturuyordu; kadına öyle bir bağırdı ki sanki süvari alayına emir veriyordu:

— Zahmet olmazsa bir soda lütfen!

II

Layevski'nin Nadejda Fedorovna'ya olan sevgisizliği kendini en çok kadının söylediği ve yaptığı her şeyde bir yalancılık, bir yapmacıklık bulmasıyla belli ediyordu; kadınlar ve aşk aleyhinde ne okusa Layevski'ye kendisinin, Nadejda Fedorovna'nın ve kocasının durumuyla bire bir örtüşüyormuş gibi geliyordu. Eve döndüğünde kadını giyinmiş, saç baş bakımını yapmış, pencerenin önünde oturmuş, düşünceli bir ifadeyle kahvesini yudumlayıp kalın derginin sayfalarını çevirirken buldu; Layevski kafasında yoğurmaya başladı: Kahve içmek böyle düşünceli ifadeler takınmaya değecek bir olay değildi; saçını başını modaya uydurabilmek için de o kadar zamanı boşuna harcamıştı, çünkü burada kendisini beğendireceği birileri de yoktu, beğendirmesine bir neden de. Tuttuğu dergide de bir yalan belirtisi görmüştü. Onun güzel görünebilmek için giyinip süslendiğini, zeki görünebilmek için okuduğunu düşündü.

— Bugün yüzmeye gitsem bir şey olur mu? –diye sordu Nadejda Fedorovna.

— Ne olacak ki? Gidersen gidersin, gitmezsen gitmezsin, ortalık yanıp yıkılmaz herhalde...

— Hayır, doktor kızmasın diye soruyorum.

— E doktora sor o halde. Ben doktor değilim.

Layevski'ye her zamankinden itici gelen bu kez de Nadejda'nın bembeyaz, çıplak gerdanı, ensesine düşen bukle bukle saçlarıydı; Anna Karenina'yı anımsadı, kocasına aşkı bittiğinde her şeyden önce adamın kulaklarından nefret edişini düşündü: "Ne kadar da doğru! Ne kadar isabetli!" Bir

halsizlik, zihninde boşluk hissedince çalışma odasına çekildi, kanepeye uzandı, sineklerden korunmak için yüzünü mendille örttü. Hepsi de aynı konuda olan uyuşuk, yeknesak fikirler yağışlı bir güz gecesindeki uzun bir kervan gibi beynine aheste aheste girmeye başlamıştı; üzerine bir ağırlık, bir sıkıntı çöktü. Kocanın ölümünde kabahati kendisinde görmeye, bu yüzden Nadejda Fedorovna ile kocası önünde suçlu olduğunu düşünmeye başladı. Boşa harcadığı ömrüne karşı, bütün yüksek fikirler, bilgiler ve emek dünyasına karşı da suçlu olduğunu düşünüyordu; o harikalar diyarı, aç biilaç Türklerle tembel Abhazların aylak aylak gezindiği böyle bir sahil kentinde değil, orada, operaların, tiyatroların, gazetelerin ve her türlü fikir yapıtının bulunduğu kuzeyde var olabilir görünüyordu ona. Burada değil, yalnızca orada dürüst, akıllı, yüce ve temiz olunabilirdi. İdealleri olmadığı için, yaşamında yol gösterici bir fikri olmadığı için kendisini suçluyor, bunun ne demek olduğunu da ancak şimdi, biraz biraz anlıyordu. İki yıl önce, Nadejda Fedorovna'ya âşıkken sırf Nadejda Fedorovna'yla bir arada olmanın, onunla Kafkaslar'a kaçıp gitmenin kendi yaşamının bayağılığından ve boşluğundan kurtulmaya yeteceğini sanmıştı; şimdi ise Nadejda Fedorovna'yı terk ederek Petersburg'a gitmenin ona ihtiyaç duyduğu her şeyi sağlamaya yeteceğinden emindi.

— Kaçmalı! –diye mırıldandı, kanepede doğrulup tırnaklarını yerken.– Kaçmalı!

Kendisini vapurda oturmuş kahvaltısını yaparken, soğuk birasını yudumlayıp güvertede güzel hanımlarla sohbetler ederken düşlüyordu; derken Sivastopol'de trene binip hareket ediyorsun ve: Merhaba özgürlük! Geçilen istasyonlar birbirine karışıyor, yol aldıkça hava daha da soğuyor, sertleşiyor, bir yanda huş ağaçları, bir yanda köknarlar, işte Kursk, işte Moskova... Büfede lahana çorbası, buğday lapasıyla kuzu eti, mersinbalığı, bira, kısacası Asya'dan eser kalmamış, Rusya

var, gerçek Rusya. Trendeki yolcular ticaretten, yeni çıkmış ses sanatçılarından, Fransız-Rus yakınlığından konuşuyorlar; her yanda canlı, kültürlü, entelektüel, dipdiri bir yaşam duyuluyor... Daha hızlı, daha hızlı! İşte nihayet Nevski, Bolşaya Morskaya, ötede, bir zamanlar öğrenci arkadaşlarıyla oturduğu Kovenski Caddesi, işte tepede sevimli, gri gökyüzü, çiseleyen yağmur, sırılsıklam faytoncular...

— İvan Andreyiç! –diye bir ses geldi yan odadan.– Evde misiniz?

— Buradayım! –diye yanıtladı Layevski.– Ne vardı?

— Evrak işi!

Layevski miskin miskin yerinden kalktı, hafif başı döndü, esneyip terliklerini sürüyerek yan odaya geçti. Odadaki açık pencerenin hemen dışında, genç bir meslektaşı durmuş, pervaza birtakım resmi belgeleri diziyordu.

— Bir dakika canım, –dedi Layevski yumuşak bir sesle ve mürekkep bulmaya gitti; pencereye döndüğünde belgeleri okumadan imzaladı ve:

— Çok sıcak! –dedi.

— Öyle. Bugün geliyor musunuz?

— Sanmam... Hiç halim yok nedense. Canım, Şeşkovski'ye söyler misiniz, öğle yemeğinden sonra bir ara ona uğrayacağım?

Memur ayrıldı. Layevski yeniden kanepesine uzanıp düşünmeye başladı:

"Şu halde, bütün koşulları tartmalı, iyice ölçüp biçmeli. Buradan ayrılmadan önce ilk olarak borçları kapatmalıyım. Yaklaşık iki bin ruble borç var. Param yok... Gerçi ne önemi var; bir kısmını şimdi bir şekilde öderim, kalanı da sonra Petersburg'dan yollarım. Mühim olan Nadejda Fedorovna... Her şeyden önce ilişkimizi açıklığa kavuşturmamız gerek... Evet."

Biraz bekledikten sonra aklına başka bir fikir geldi: Samoylenko'ya da bir danışmak daha iyi olmaz mıydı?

"Olabilir tabii," dedi kendi kendine, "ama neye yarayacak? Yine ona yersizce *boudoir*'lardan, kadınlardan, şerefli olandan veya olmayandan söz edeceğim. Canı cehenneme bunların, burada canımı bir an önce kurtarmam söz konusuyken, bu lanet esaret altında boğuluyor, kendimi öldürüyorken şeref nedir, ne değildir diye konuşmanın anlamı olabilir mi?.. Nihayet, şunu artık anlamak lazım ki, benimki gibi bir yaşam sürmek başlı başına zavallılıktır, zulümdür ve bunun yanında diğer her şey küçük, önemsiz kalır. Kaçmalıyım," diye mırıldandı otururken. "Kaçmalı."

Issız sahil, amansız sıcak, her daim aynı ve suskun, hep yapayalnız duran leylaki dağların şu puslu tekdüzeliği bütün bunaltısını perçinliyor, hep birlikte kendisini uyuşturup soyuyorlarmış gibi geliyordu. Belki de çok zeki, yetenekli, çok erdemli biriydi; belki de, deniziyle, dağıyla böyle her yandan sıkıştırılmış olmasa, ondan harika bir Zemstvo* çalışanı, bir devlet adamı, belagat ustası, politika yazarı ya da fedakâr bir eylemci çıkabilirdi, kim bilir? Durum buysa, böyle bir kabiliyetin, böyle yararlı bir insanın, örneğin bir müzisyenin ya da ressamın esaretten kurtulmak uğruna duvarları yıkmasını, gardiyanlarını kandırmasını şerefli mi, değil mi diye tartışmak saçma olmaz mıydı? Bu durumdaki bir insan için her şey mubahtı.

Saat ikide Layevski ile Nadejda Fedorovna öğle yemeğine oturdular. Aşçı kadın pirinçli domates çorbasını koyarken Layevski sordu:

— Her gün her gün aynı şey. Neden bir gün de lahana çorbası pişmez?

— Lahana yok ki.

— Tuhaf. Samoylenko'nun evinde lahana çorbası yapıyorlar, Marya Konstantinovna'larda da; neden bir tek ben

---

* Çarlık Rusyası'ndaki özerk köy idarelerine Zemstvo denirdi. Halkçı aydın ve öğrenciler arasında zemstvo'larda çalışmaya gitmek önemli siyasal misyonlardandı. (ç.n.)

bu tatlı bulaşık suyunu içmek zorundayım? Olmaz ki böyle tatlım.

Çiftlerin ezici çoğunluğunda olduğu gibi eskiden Layevski ile Nadejda Fedorovna'nın da kaprissiz, olaysız bir öğünü geçmezdi, ama Layevski onu artık sevmediğine karar verdiğinden beri her konuda Nadejda Fedorovna'ya uyum sağlamaya, onunla konuşurken nazik, saygılı, güler yüzlü olmaya ve tatlım diye seslenmeye çaba gösteriyordu.

— Bu çorbanın tadı meyanköküne benziyor, –dedi gülümseyerek; cana yakın görünmek için kendini zorladıysa da dayanamayıp söylendi: Ev işleriyle uğraşanımız yok ki... Madem o kadar hastasın ya da okumakla meşgulsün, izninle mutfağımızla ben ilgileneceğim artık.

Eskiden olsa kadın "İyi, ilgilen o zaman" ya da "Sen anlaşılan beni aşçın yapmaya çalışıyorsun" derdi ama şimdi Layevski'ye mahcup mahcup bakıp kızarmıştı.

— Neyse, bugün kendini nasıl hissediyorsun? –diye sordu Layevski şefkatle.

— Bugün bir şeyim yok. Belki biraz halsizlik.

— Kendine iyi bakman lazım tatlım. Senin için öyle korkuyorum ki.

Nadejda Fedorovna'nın bir hastalığı vardı. Samoylenko sıtma olduğunu söylüyor, kadına kinin veriyordu; ama başka bir doktor, uzun boylu, sıska, gündüzleri evinde oturan, geceleriyse ellerini arkasında kavuşturup bastonunu sırtına uzunlamasına yaslayarak sahilde gezintiye çıkan ve sürekli öksüren, insanlarla kaynaşmayı da pek sevmeyen Ustimoviç, Nadejda Fedorovna'da kadın hastalığı olduğunu bulmuş, tedavi için sıcak kompres yazmıştı. Önceleri, Layevski henüz âşıkken, Nadejda Fedorovna'nın hastalığı onda üzüntü ve endişe uyandırıyor, şimdiyse hastalığını yapmacık buluyordu. Sıtma nöbetlerinden sonra Nadejda Fedorovna'nın esneyişleri, yüzüne düşen sarılık, uykulu ifadesi, donuk bakışları, ateşlendiğinde yün şalın altına girip

bir kadından çok bir oğlan çocuğuna benzemesi, odasının havasızlığı ve kötü kokusu; bütün bunlar ona göre yanılsamayı bozmuş, aşk ve evliliğe karşı bir protesto bayrağı gibi yükselmişti.

Ana yemek olarak Layevski'ye yumurtalı ıspanak, Nadejda Fedorovna'ya ise, rahatsızlığından ötürü sütle jöle geldi. Kadın dalgın bir yüzle önce kaşığı jöleye şöyle bir dokundurdu, sonra sütle birlikte isteksizce yemeye koyuldu; onun yutkunma seslerini duyan Layevski'yi öyle ağır bir nefret bastı ki başı kaşınmaya başladı. Bu duygunun bir köpeğe karşı bile saygısızlık olacağının gayet farkındaydı ama bu yüzden kendine değil, onda bu duyguyu uyandıran Nadejda Fedorovna'ya kızgındı; insanın bazen nasıl sevgili katili olabildiğini anlıyordu artık. Kendisi asla böyle bir şey yapmazdı elbette ama o an mahkemede jüri üyesi olsa katilin beraatını isteyebilirdi.

— *Merci*, tatlım, –dedi son lokmasının ardından ve Nadejda'yı alnından öptü.*

Çalışma odasına döndü, burada beş dakika boyunca göz ucuyla çizmelerine bakarak volta atıp durdu; sonra kanepeye oturup mırıldanmaya başladı:

— Kaçmalı, kaçmalı! İlişkiyi bir an önce açıklığa kavuşturup kaçmalı!

Kanepeye uzandı ve yine Nadejda Fedorovna'nın kocasının kendisi yüzünden ölmüş olabileceği aklına geldi.

— Bir insanı âşık oldu ya da aşkı bitti diye suçlamak saçmalık olur, –diye avutuyordu kendini, çizmelerini giymek üzere uzanıp bacaklarını havaya dikmişken.– Aşk da nefret de bizim elimizde değildir. Kocasına gelince, dolaylı bir şekilde ölümünün nedenlerinden biri sayılabilirim belki, ama yine de ben karısını sevdim, karısı da beni sevdi diye suç bende mi?

---

* Rusya'da yemekten sonra evin kadınına teşekkür etmek âdettendi. (ç.n.)

Ardından ayağa kalktı, kasketini arayıp bulduktan sonra meslektaşı Şeşkovski'nin yolunu tuttu; memurlar her gün vist oynayıp soğuk bira içmek üzere onda toplanırlardı.

"Kararsızlığım bana Hamlet'i hatırlatıyor," diye düşündü Layevski yolda. "Shakespeare ne kadar da doğru görmüş! Ah, ne kadar isabetli!"

III

Doktor Samoylenko hem canı sıkılmasın hem de kentte otel olmadığından karınlarını doyuracak yer bulamayan misafirlere ve bekârlara bu acil ihtiyaçlarında bir nebze yardımcı olsun diye, evinde bir tür tabldot yemek düzenliyordu. O zamanlar yalnızca iki kişi ağırlıyordu: Denizanası embriyolojisini incelemek üzere yazın Karadeniz'e gelmiş olan genç zoolog Von Koren ile hastalığı nedeniyle kentten ayrılmış ihtiyar diyakozun* işlerini üstlenmek üzere gönderilen, ruhban okulundan yeni mezun diyakoz Pobedov. İkisi de öğle ve akşam yemeği için ayda on iki ruble ödemekteydiler; ayrıca Samoylenko öğle yemeği için her gün saat tam ikide mutlaka orada olacaklarına ilişkin ikisinden de şeref sözü almıştı.

Genelde ilk gelen Von Koren oluyordu. Usulca oturma odasına geçer, masanın üzerindeki albümü alır, bol pantolonlu, silindir şapkalı birtakım adamların ve çemberli etekleri, boneleriyle birtakım hanımların solmuş fotoğraflarını dikkatle incelemeye koyulurdu; Samoylenko, ailesinden pek az kişiyi anımsar, anımsamadıklarından söz ederken de iç çekerek "Muhteşem, çok parlak zekâlı biri!" derdi. Von Koren albümü bitirince bu kez etajerde duran tabancayı alır, sol gözünü yumup Prens Vorontsov'un portresine nişan alarak bir süre öyle kalır ya da aynanın önüne geçip esmer yüzünü, geniş alnını, bir zencininki kadar kara ve kıvırcık saçlarını, Acem halısına benzeyen dev çiçek desenli, solgun basma

* Hıristiyan kiliselerinde en düşük rütbeli ruhban; yardımcı. (ç.n.)

gömleğini ve yelek yerine üzerine geçirdiği geniş deri kemerini uzun uzun süzerdi. Kendisini izlemek ona fotoğraflara bakmaktan ya da pahalı kakma tabancadan daha çok zevk veriyordu. Yüzünü, özenle tıraş edilmiş sakallarını, gürbüz ve sağlıklı olduğunun en bariz kanıtı olan geniş omuzlarını pek beğeniyordu. Gömleğinin rengiyle uyumlu kravatından sarı pabuçlarına kadar bütün o çarpıcı, seçkin giyiminden de hayli hoşnuttu.

Von Koren albüme bakarken ve ayna karşısında dikilirken, Samoylenko üzerinde ne ceket ne yelek, döşü bağrı açık, telaşla ve kan ter içinde bir mutfakta bir yakınındaki holde koşturuyor, masaların etrafında dört dönerek, salatası, sosu, çorbalık eti, hıyarı, soğanıyla yemeği hazırlıyor, bir yandan da ona yardım eden yaverini kâh bıçakla kâh kaşıkla, gözlerini belerterek azarlıyordu.

— Sirkeyi uzat! –diye emir veriyor,– Sirke değil yahu, zeytinyağını! –diye bağırıyordu tepinerek.– Nereye gidiyorsun hayvan herif!

— Yağı alacaktım ekselansları,– diyordu afallamış yaver, çatlak, tenor sesiyle.

— Hadisene! Dolapta işte! Darya'ya da söyle, hıyarlara dereotu eklesin! Dereotu! Kremanın üstünü kapasana, bön bön bakma, sinekler toplaştı!

Bağırışlarından adeta bütün ev inlerdi. Saat ikiye on, on beş dakika kala diyakoz da gelirdi; o da yirmi iki yaşında, zayıfça, uzun saçlı, sakalsız, bıyıkları var yok bir delikanlıydı. Oturma odasına girdiğinde ikona önünde haç çıkarır, gülümser ve Von Koren'e elini uzatırdı.

— Merhaba, –derdi zoolog soğuk bir tavırla.– Nerelerdeydiniz?

— Ruhtımdaydım, kayabalığı tutuyordum.

— Tabii canım... Sayın diyakoz, anlaşılan işinizle hiç ilgilenmeyeceksiniz.

— Nedenmiş? İş dediğiniz ayı değil ki ormana kaçsın, –diye yanıtlardı diyakoz gülerek ve ellerini de beyaz entarisinin* derin ceplerine daldırırdı.

— Siz hiç kötek yememişsiniz! –diye iç geçirirdi zoolog da.

Aradan on beş, yirmi dakika geçer ama yemeğe çağıran olmazdı, hâlâ koridor ile mutfak arasında koşturup duran yaverin çizme takırtıları, Samoylenko'nun bağırışları işitilirdi:

— Bırak onu masaya! Nereye sokuşturdun? Sudan geçirsene önce!

Açlıktan mideleri kazınmış olan diyakoz ile Von Koren sabırlarının tükendiğini belli etmek üzere bu kez tiyatro izleyicileri gibi topuklarıyla yeri dövmeye başlarlardı. Sonunda kapı açılır ve gördüğü eziyetten bitap düşmüş zavallı yaver duyururdu: "Sofra hazır!" Yemek odasında onları kıpkırmızı kesilmiş, mutfağın buharında iyice buğulanmış gergin yüzüyle Samoylenko karşılardı; gelenlere ters ters bakıp endişeli bir ifadeyle tencerenin kapağını kaldırır, her iki tabağa çorba doldurur ve ne zaman konukların iştahla yediklerine, yemeği beğendiklerine ikna olur, o zaman rahat bir soluk alıp derin koltuğuna gömülürdü. Yüzü iyice süzülmüş, yağlanmış olurdu... Acele etmeden kendisine bir kadeh votka doldurur ve seslenirdi:

— Sağlığınıza, genç nesil!

Samoylenko'nun keyfi son derece yerinde olmasına rağmen, sabah Layevski'yle konuştuğundan beri ruhunun derinliklerine bir ağırlık çökmüştü; Layevski'ye üzülmüştü, ona yardımcı olmak istiyordu. Çorba öncesi bir kadeh votka içtikten sonra iç geçirdi ve söze girdi:

— Bugün Vanya Layevski'yi gördüm. Çok güç durumda adamcağız. Maddi açıdan da pek iyi sayılmaz ama en önemlisi, psikolojisi çökmüş halde. Acıdım yahu çocuğa.

---

* Din adamlarının cüppelerinin altına giydiği uzun içlik. (ç.n.)

— Hah, bir o kalmıştı acıyacağım! –dedi Von Koren.– O cici çocuk denize düşüp boğulacak olsa elime bir sopa alıp daha da dibe iterdim: Boğul kardeşim sen, boğul...

— Doğru değil bu. Yapmazsın öyle şey.

— Neden yapmayacakmışım? –diye omuz silkti zoolog.– Ben de senin kadar hayır işlemeyi severim.

— Adamı boğmak hayır işlemek mi? –diye sordu diyakoz ve güldü.

— Layevski'yi mi? Evet.

— Çorba yetmeyecek herhalde... –dedi Samoylenko konuyu değiştirme arzusuyla.

— Layevski toplum için kesinlikle zararlı ve tehlikeli biri, kolera mikrobu gibi, –diye sözlerini sürdürdü Von Koren.– Onu boğmak bir hizmet olur.

— Bir yakının hakkında böyle konuşmak sana itibar kazandırmıyor. Söyle bakalım niye ondan nefret ediyorsun bu kadar?

— Lütfen abuk sabuk konuşma doktor. Mikroptan nefret etmek, mikrobu hor görmek diye bir saçmalık olamaz; hele her denk geldiğin adamı kim olduğuna bakmadan yakının saymak; kusura bakmayın ama bu da ölçüp biçememek, insanlara hak ettikleri gibi davranmaktan kaçınmak, kısacası, suya sabuna dokunmamak demektir. Benim gözümde senin şu Layevski müptezelin teki, bunu da hiç gizlemiyorum ve ona bir müptezele nasıl davranılırsa öyle davranıyorum, tam bir dürüstlükle. Tamam, sen onu yakının addediyorsan git sarmaş dolaş ol adamla; ama onu yakının sayarken bana ve diyakoza davrandığın gibi davranıyorsun ona da, yani hiç de yakın değilsin. Herkese eşit derecede uzaksın aslında.

— Bir insana müptezel demek! –diye homurdandı Samoylenko, iğrenmişçesine ağzı burnu büzüldü.– Bu o kadar yanlış bir şey ki, sana anlatamam!

— İnsanlar hakkında hüküm verirken, yaptıklarına bakmak gerekir, –diye devam etti Von Koren.– Haydi varın siz

hüküm verin diyakoz... Diyakoz, ben size anlatayım. Bay Layevski'nin yaptıklarını önünüze uzun bir Çin fermanı gibi boylu boyunca sereyim de hepsini baştan aşağıya okuyabilin. Bu adam buradaki iki yıllık yaşantısı boyunca ne mi yaptı? Parmak parmak sayalım. Birincisi, kentin sakinlerine vist oynamayı öğretti; iki yıl önce burada böyle bir oyun bilinmezdi, şimdiyse sabahtan gecenin körüne dek herkes, kadınlar, yeniyetme çocuklar bile vist oynuyor; ikincisi, bura insanına bira içmeyi öğretti ki, o da bilinmezdi; bu insanlar türlü türlü votka konusundaki bilgilerini de kendisine borçlular, şimdi gözlerini bağlasan hangisi Koşelov hangisi 21 numaralı Smirnov votkası ayırt edebilirler. Üçüncüsü, eskiden buralarda başkasının karısıyla yaşayacaksan gizli gizli yaşardın, hırsız hırsızlığını yaparken nasıl gizleniyorsa öyle, uluorta değil; zina, elâlemin önünde utanç duyulacak bir şeydi; Layevski ise bu meselemizde de öncü oldu, göstere göstere başkasının karısıyla yaşıyor. Dördüncüsü...

Von Koren çorbasını hızla bitirmişti, tabağını yavere uzattı.

— Layevski'nin ne olduğunu daha tanışıklığımızın birinci ayında anlamıştım, –diye sözlerini sürdürdü diyakoza bakarak.– Buraya aynı tarihlerde gelmiştik. Böyleleri arkadaş olmaya, yakınlaşmaya, dayanışmaya, vesaireye pek meraklıdır, çünkü her zaman birlikte vist oynayacak, yiyip içecek birilerine ihtiyaçları vardır; bir de çalçenedirler ya, kendilerini dinleyecek biri lazımdır. Biz de arkadaş olduk, yani benim eve dadandı; her gün geliyor, çalışmama mâni oluyor, kapatması kadın hakkında ileri geri konuşuyordu. Daha ilk zamanlarda olağanüstü kaltabanlığıyla beni hayrete düşürdü, midem bulandı. Arkadaş sıfatıyla onu karşıma alıp çok konuştum, neden bu kadar çok içiyorsun, neden hesabını bilmeden harcıyor, borçlanıyorsun, neden hiçbir iş yapmıyor, okumuyorsun, neden bu kadar kültürsüzsün, hayattan bihaber yaşıyorsun dedim; sorularıma yanıt olarak acı acı gü-

lümseyip iç geçiriyor, sonra şöyle diyordu: "Ben kayıp, fuzuli bir insanım" ya da "Ne istiyorsunuz beybabacığım, kölelik düzeninin artıklarıyız biz" ya da "Çürüyüp gidiyoruz işte..." Olmadı Onegin'den, Peçorin'den, Byron'ın *Kabil*'inden, Bazarov'dan yersiz, upuzun pasajlar söylemeye başlıyor, sonra da onlar için "İşte bunlar etiyle ruhuyla babalarımız," deyip duruyordu.* Sanırsınız, resmi zarfların haftalarca açılmadan masada yatmasında, adamın içip elâlemi sarhoş etmesinde suçlu kendisi değil de, kayıp, fuzuli insanı icat eden Onegin, Peçorin ve Turgenyev. Yani bu son raddesine varmış rezalet ve çürümüşlüğün nedeni, anlıyorsunuz ya, kendisinde değil, dışarıda, boşlukta bir yerde. Üstelik, –şu uyanıklığa bakın!– rezil, yalancı, kirli olan yalnızca kendisi değil, hepimiziz... "Bizler, yani seksenli yılların insanları", "bizler, serflik düzeninin uyuşuk, hırçın tohumları", "uygarlık tarafından kolu kanadı kırılmış bizler"... Kısacası, Layevski denen yüce insanın düşüşündeki yüceliği de kavrayacağız; onun bu rezilliği, cehaleti, pespayeliği doğal, tarihsel bir olay, mukaddes bir zorunluluk; bütün nedenleri dünyanın, tabiatın düzeninde yatıyor; Layevski kandillerle ışıklandırmamız gereken bir ikona, çünkü zamanımızın, yeni fikirlerin, toplumsal mirasın vesaire kefaretini ödeyen bir kurban o. Memurlar ve hanımlar adamı dinledikçe ah vah ediyorlardı, bense uzunca bir süredir kiminle karşı karşıya olduğumu anlamaya çalışıyordum: Bir bezginle mi, yoksa kurnaz bir şarlatanla mı? Onun gibi entelektüel görünüşlü, azıcık mürekkep yalamış, ikide bir ne kadar da asil olduğundan söz eden şahısların akla hayale gelmeyecek karmaşıklıkta karakterlere bürünebilme yeteneği vardır.

— Sus artık! –diye parladı Samoylenko.– Benim bulunduğum yerde, saygıdeğer bir insana böyle çamur atılamaz, izin vermiyorum!

---

* Rus edebiyatında "fuzuli insan" tiplemesine örnek oluşturan romantik kahramanlar. (ç.n.)

— Kesme sözümü Aleksandır Davidıç, –dedi Von Koren sakince.– Bitiriyorum şimdi. Layevski ise oldukça basit bir organizma. Ahlaki iskeleti şundan ibaret: Sabahleyin terlikleri, yüzme ve kahve; ardından öğlene kadar terlikleri, egzersiz, muhabbet; saat ikide terlikleri, öğle yemeği ve şarap; saat beşte yüzme, çay ve şarap, ardından vist eşliğinde yalan dolanlar, saat onda akşam yemeği ve şarap, gece yarısından sonra ise uyku ve *la femme*.* Adamın varoluşu bir yumurtanın kabuğuna yapışık olması gibi bu dar programla sınırlı. Yürüyor mu, oturuyor mu, kızıyor, yazıyor, neşeleniyor mu – bunların hepsi şaraba, iskambillere, terliklere ve kadınlara indirgenebilir. Hele kadın, onun yaşamında tayin edici, her şeye üstün gelen bir rol oynar. Kendisi de uzun uzun anlatır, daha on üç yaşındayken âşık olmuştur; birinci sınıf öğrencisiyken ona çok şey katmış, müzikal bilgisini borçlu olduğu bir hanımefendiyle birlikte yaşamıştır. İkinci sınıfta genelevin birinden bir fahişe çıkarır, onu kendi seviyesine yükseltir, yani kapatması yapar ama kadın altı ay sonra gerisingeri *mama*'sına kaçar, bu kaçış Layevski'yi şiddetli ruhsal ıstıraplara sürükler. Heyhat, öyle acı çekmiştir ki, üniversiteyi bırakmak zorunda kalmış, iki yıl boyunca işsiz güçsüz evinde oturmuştur. Ama sonu hayırlı olur. Evinde bir dulla birlikte yaşamaya başlar; bu seferki de ona hukuk fakültesini bırakıp filoloji fakültesine girmesini tavsiye eder. O da öyle yapar. Mezun olduktan sonra şimdiki... neydi adı?.. evli kadına tutkuyla âşık olur ve onunla buraya, Kafkasya'ya kaçmak durumunda kalır, sözde idealleri uğruna... Gelin görün ki bugün yarın ona olan aşkı da bitecek ve gerisingeri Petersburg'a kaçmak isteyecektir, tabii yine idealleri uğruna.

— Sen nereden biliyorsun bunu? –diye homurdandı Samoylenko zoologa ters ters bakarak.– Sen yemene bak en iyisi.

---

* (Fr.) Kadın. (ç.n.)

Masaya buğulama kefal ile Leh usulü sos getirilmişti. Samoylenko iki müşterisinin tabağına birer bütün kefal koydu, soslarını da kendi elleriyle ekledi. İki dakika suskunlukla geçti.

— Kadın her erkeğin yaşamında esaslı rol oynar, –dedi diyakoz.– Elden ne gelir.

— Tamam, ama ne ölçüde? Hepimizin yaşamında kadın var, anne, kız kardeş, eş, dost olarak; oysa Layevski'de bir kadın bunların hepsidir, bir de üstüne metrestir. Kadın, yani kadınla birlikte yaşamak onun yaşamının tadı tuzu, amacıdır; hep kadınlar nedeniyle sevinir, üzülür, sıkılır, düş kırıklığına uğrar; yaşamı sarpa mı sardı, kadın suçludur; ufukta yeni bir yaşam şafak misali doğmakta mı, yeni idealler mi bulmuş, mutlaka altından bir kadın çıkar... Onu yalnızca içinde kadın bulunan kompozisyonlar, tablolar tatmin eder. Ona göre çağımız berbattır ve kırklı yıllardan, altmışlı yıllardan kötü durumdayızdır, çünkü kendimizi aşkın esrikliğine, tutkusuna bırakacak kadar benliğimizden vazgeçemiyoruzdur. Şu şehvetperestlerin beyninde, beyne baskı yapan, bütün psikolojilerini yönlendiren bir sarkom olmalı. Layevski'yi bir yerde topluluk içinde otururken gözlemleyin. Fark edersiniz, biri ortaya, diyelim, hücreler ya da içgüdüler hakkında bir soru attı; o kenarda öylece oturur, ne konuşur ne dinler; baygın, kırgın, hiçbir şey ilgisini çekmiyormuş gibi bir tavır takınır, her şey bayağı ve önemsizdir artık; ama söz dişilere ve erkeklere bir gelsin, diyelim, dişi örümceklerin çiftleşmeden sonra erkekleri yediğini söyleyin, gözleri ilgiyle parıldar, yüzü aydınlanmaya başlar, adam yaşama döner yahu. Fikirleri ne kadar saygıdeğer, ne kadar yüksek ya da lakayt olursa olsun hepsi de bir ve aynı dayanağa sahiptir. Yolda birlikte yürüyorsunuz ve karşıdan, diyelim, bir eşek geliyor... "Söyler misiniz lütfen," diye sorar, "eşeği deveyle çiftleştirsek nasıl bir şey çıkar sizce?" Hele o rüyaları! Hiç size rüyalarını anlattı mı? Muhteşemdir! Bir gün rüyasında

bunu ay ile evlendirirler, bir gün karakola çağırırlar ve bir gitarla birlikte yaşamasını emrederler...

Diyakoz bir kahkaha patlattı; Samoylenko somurttu, gülmemek için öfkeyle yüzünü buruşturdu ama o da kendini tutamayıp kahkahalarla gülmeye başladı.

— Hep de yalan söylüyor! –dedi gözünden akan yaşları silerek.– Tanrı şahit ki yalan!

IV

Diyakoz pek güleç biriydi, olur olmaz her şeye kasıklarını tutarak, yerlere yatarak gülerdi. Sanki insanlar arasında olmayı sevmesinin nedeni de onlarda gülünç yanlar görmesi, onlara gülünç lakaplar takabilmesiydi. Samoylenko'ya tarantula, yaverine gövel ördek diyordu, Von Koren bir keresinde Layevski ile Nadejda Fedorovna için makaklar dediğinde ise zevkten kendinden geçmişti. İnsanın yüzüne iştahla bakar, karşısındakini gözünü kırpmadan dinlerdi; patlatacağı kahkahanın gözlerinde dolmaya başlaması, kıvama gelip kendini koyvereceği anı beklerken yüzünün çarpılması rahatlıkla izlenebilirdi.

— Acayip bir ahlaksızlık, sapkınlık vakası bu, –diye devam etti zoolog; gülünç bir söz duymak için can atan diyakozun gözleri Von Koren'in yüzüne kilitlenmişti.– Böyle bir hiçlikle pek ender karşılaşırsınız. Bedenen uyuşuk, çelimsiz, çökmüş biri; zekâ açısından ise yiyip içmekten, kuştüyü döşeğinde uyumaktan başka şey bilmeyen, arada da faytoncusuyla kırıştıran şişko bir tüccar karısından farksız.

Diyakoz gülmeye başladı.

— Gülmeyiniz, diyakoz, –dedi Von Koren,– eninde sonunda saçma bir durum bu. Böyle bir tükenmişlikle zerre kadar ilgilenmezdim de, –diye devam etti, diyakozun kahkahayı kesmesini bekleyip– bu kadar zararlı ve tehlikeli olmasaydı yanından öylece geçip giderdim. Zararı her şeyden önce kadınlar konusunda becerikli olmasında; böylece döl

verip dünyaya kendisi gibi çelimsiz, sapkın onlarca Layevski armağan etme tehdidi oluşturuyor. İkincisi, yüksek düzeyde bulaşıcılığı var. Vist ve biradan söz etmiştim. İki yıl daha geçsin, bütün Kafkasya sahil şeridini istila eder. Kitlelerin, özellikle de orta tabakanın entelektüelliğe, üniversite öğrenimine, hal ve tavırdaki asilliğe, edebi dile ne derece bel bağladığını bilirsiniz. Adam ne rezillik etse, herkesin gözüne iyi olan buymuş, olması gereken buymuş gibi görünüyor, çünkü entelektüel, özgürlükçü, fakülte görmüş bir zat. Kaldı ki kayıp, fuzuli, sinirleri zayıf biri, çağının bir kurbanı o; yani ona her şey serbest. Tatlı mı tatlı, ince ruhludur, o yüzden insani zaaflara yürekten anlayış gösterir; halim selimdir, kibirli değildir, otur onunla kafayı çek, ağız dolusu küfret, dedikodu yap. Kitleler din ve ahlakta her zaman antropomorfizme eğilimlidir, en çok da kendileriyle aynı zaafları taşıyan tanrıları severler. Varın siz düşünün, daha nerelere nerelere yayılabilir bu herif! Üstelik hiç de fena bir aktör değil, usta bir riyakâr, gerektiğinde cevherler yumurtlamayı da gayet iyi biliyor. Uygarlık konusundaki kurnazlıklarını, hokkabazlıklarını alın örneğin! Uygarlıktan zerre haberi yoktur ama bir yandan da: "Ah, nasıl da kolumuzu kanadımızı kırmış uygarlık bizim! Ah uygarlıktan habersiz yaşayan o yabanilere, doğanın o öz evlatlarına ne kadar imreniyorum!" Anlasanıza, aslında bir zamanlar, fi tarihinde, bütün ruhuyla uygarlığa vakfetmiştir kendini, ona hizmet etmiş, onu hücrelerine kadar özümsemiştir de, artık uygarlık onu yormuş, düş kırıklığına uğratmış, aldatmıştır; gördünüz mü şu Faust'u, ikinci Tolstoy'u... Schopenhauer'ı, Spencer'ı ise çoluk çocuk sayar, babacan bir tavırla omuzlarına dokunur onların: Ee, ne var ne yok Spencer'cığım? Elbette Spencer'dan tek satır okumamıştır ama hanımı hakkında, ince, umursamaz bir ironiyle "Spencer okurdu o!" derken ne kadar da sevecendir. Bir de bu herifi insanlar oturup dinlerler; anlamak istemezler ki Spencer hakkında bırakın o tonlamayla konuşmayı onun

ayağının altını öpmeye bile hakkı olmayan bir şarlatandır kendisi! Uygarlığın, otoritelerin, başka kutsalların altında eşinmesi, onlara çamur sıçratması, onları alaya alıp küçümsemesi hep kendi sefilliğini, ahlaki döküntülüğünü meşrulaştırmak, örtbas etmek içindir ve ancak son derece kendini beğenmiş, alçak, habis bir yaratık bunu yapabilir.

— Bilemiyorum Kolya ne istiyorsun bu adamdan, –dedi Samoylenko; artık zooloğa ters ters değil, suçlulukla bakıyordu.– Herkes gibi bir insan işte. Elbette onun da zaafları var ama çağdaş fikirler mertebesinden bakıyor, vatana hizmet ediyor, yararlı oluyor. On yıl önce burada bir ihtiyar memur vardı, çok parlak zekâlı bir adamdı... Şöyle derdi hep...

— Bırak, bırak! –diye kesti zoolog.– Hizmet ettiğini söylüyorsun. Ne hizmetiymiş bu? Buralarda peyda olmasıyla düzen daha mı yerine oturdu, memurlar daha mı düzgün, dürüst, nazik oldular? Tam tersine, entelektüel, üniversite görmüş bir adam otoritesiyle onların disiplinsizliğini onaylamaktan başka iş yapmadı. Anca ayın yirmisine kadar çalışıyor, maaşını aldıktan sonra ise Kafkaslar'da yaşamakla Rus devletine büyük lütufta bulunuyormuş edasıyla evde terliklerini şapırdatarak dolanıyor. Hayır, Aleksandr Davidıç, hiç ona arka çıkma. Baştan sona samimiyetsizsin. Onu gerçekten sevip yakının saysaydın her şeyden önce onun bu zaaflarına karşı kayıtsız kalmaz, ona müsamaha göstermez, adamın kendi iyiliği için onu zararsız hale getirmeye çalışırdın.

— Nasıl yani?

— Zararsızlaştırmak işte. İflah olmaz biri olduğu için de zararsızlaştırmanın tek yolu...

Von Koren parmağını boynunun etrafında dolaştırdı.

— Boğmak olabilir... –diye ekledi.– Hem insanlık için hem kendileri için en hayırlısı olacağından, böyle insanların itlaf edilmesi gerekir. Mutlaka.

— Ne diyorsun sen?! –diye homurdandı Samoylenko, zooloğun sakin, soğuk ifadeli yüzüne hayretle bakarak yerinden kalkarken.– Diyakoz, ne diyor bu? Aklın başında mı senin?

— Ölüm cezasında ısrar ediyor değilim, –dedi Von Koren.– Eğer bunun zararlı olduğu kanıtlanmışsa, o zaman başka bir yol düşünün. Layevski'yi yok etmek olmuyor madem, o zaman tecrit edin, haklarından mahrum edin, zorunlu çalışmaya gönderin...

— Sen neden bahsediyorsun? –dedi dehşete kapılan Samoylenko.– Biber koy, biber! –diye çaresizce bağırdı diyakozun kabak dolmasını bibersiz yediğini fark edince.– Sen çok parlak zekâlı bir insansın, ağzından neler çıkıyor?! Bizim dostumuza, böyle gururlu, entelektüel bir insana zorunlu çalışma cezası!!

— Gururuna yediremeyip direnirse de vuracaksın prangaya!

Samoylenko'nun nutku tutulmuştu, yalnızca parmaklarını kımıldatıyordu; diyakozsa onun şaşkına dönmüş, gerçekten de komik görünen yüzüne baktı ve gülmeye başladı.

— Neyse, kapatalım bu konuyu, –dedi zoolog.– Ama şunu unutma, Aleksandr Davidıç, insanlık ilk evrelerindeyken, Layevski gibilerden hayatta kalma savaşı ve doğal seleksiyon sayesinde kurtuluyordu; bugünse kültürümüz savaşı da, seleksiyonu da büyük ölçüde zayıflattığından hastalıklı ve faydasızların nasıl yok olacağına kendimiz kafa yormalıyız; yoksa Layevski gibiler çoğalacak olursa, uygarlık ölür, insanlık baştan aşağı çürür gider. Suçlusu da biz oluruz.

— İnsanları asıp boğacaksa, –dedi Samoylenko,– yerle yeksan olsun senin o uygarlığın, kahrolsun insanlık! Kahrolsun! Bak sana ne diyeceğim: Tamam, sen çok okumuş, çok parlak zekâlı bir adamsın, vatanın gururusun, ama Almanlar seni bozmuş. Evet, Almanlar! Almanlar!

Samoylenko tıp öğrenimi gördüğü Derpt'ten* ayrıldığından beri pek Alman görmemiş, tek bir Almanca kitap okumamıştı ama ona göre politikada, bilimde bütün kötülükler Almanlardan kaynaklanıyordu. Bu fikre nereden kapıldığını kendisi de tam anımsayamıyordu, ama bu düşünceye sıkı sıkıya bağlıydı.

— Evet ya, Almanlar! –dedi bir kez daha.– Haydi çay içelim.

Üçü de kalktı, şapkalarını takıp ön bahçeye çıktılar, sararmış akağaçların, armut ve kestane ağaçlarının gölgesine oturdular; zoolog ile diyakoz masanın yanındaki banka geçtiler, Samoylenko ise geniş, eğimli bir sırtı olan hasır koltuğa yığıldı. Yaver çay, reçel ve bir şişe şerbet getirdi.

Hava çok sıcaktı, ısı gölgede otuz dereceyi buluyordu. Boğucu hava durgun ve basıktı, kestane ağacından yere uzanan bir örümcek ağı gevşekçe sarkıyor, kımıldamıyordu bile.

Diyakoz hep masanın yanında, yerde yatan gitarı aldı, akort etti ve usul usul, ince bir sesle şarkı söylemeye başladı: "Ruhban okulunun talebeleri kol kola, toplandılar tavernanın orada..." Ama sıcaktan hemen söylemeyi kesti, alnındaki teri sildi, yanan masmavi gökyüzüne baktı. Samoylenko uyuklamaya başladı; yakıcı sıcak, sessizlik, öğle yemeğinden sonra bütün organlarını çabucak ele geçiren tatlı uyku onu gevşetmiş, mest etmişti; kolları yere sarktı, gözleri iyice kısıldı, başı göğsüne düştü. Duygulu, ağlamaklı gözlerle Von Koren ile diyakoza bakıp mırıldandı:

— Genç nesil... Bilimin yıldızı, kilisenin nuru... Baksana şuna, şu uzun cüppeli haleluya metropolitliğe yükselecek iyi mi, hatta belki elini öpeceğiz... şu işe bak... Tanrı nasip etsin...

Çok geçmeden horultular duyulmaya başladı. Von Koren ile diyakoz çaylarını bitirince sokağa çıktılar.

---

* Bugünkü Tartu. (ç.n.)

— Yine rıhtımda kayabalığı mı tutacaksınız? –diye sordu zoolog.

— Yok, hava çok sıcak.

— Bana gelin. Paketlemem gereken şeyler var, bazı yazıları da çoğaltmak gerekiyor, el atarsınız. Bu arada da size nasıl bir iş bakabileceğimizi konuşuruz. Çalışmak gerek diyakoz, böyle olmaz.

— Sözleriniz doğru ve mantıklı, –dedi diyakoz,– ama benim tembelliğimin özrü hayatımın mevcut koşullarında yatıyor. Siz de biliyorsunuz, durumundaki belirsizlik insanın ataletinde çok büyük pay sahibidir. Beni buraya geçici olarak mı, kalıcı olarak mı gönderdiler, ancak Tanrı bilir; burada bilinmezlik içinde yaşıyorum, eşim de babasının yanında boş boş oturup hasret çekiyor. İtiraf etmeli, sıcaklar da beynimizi turşuya çevirdi.

— Hepsi boş laf, –dedi zoolog.– Sıcağa da alışılır, eşsizliğe de alışılır. Avarelik etmemek lazım. İnsan dizginlerini eline almalı.

V

Sabahleyin Nadejda Fedorovna yıkanıp yüzmeye gidiyordu, aşçısı Olga da elinde güğüm, bakır tas, havlular ve süngerle peşi sıra onu izliyordu. Liman açıklarında tanıdık olmayan iki gemi duruyordu; kirli beyaz bacaları vardı ve besbelli bunlar yabancı yük gemileriydi. Pabuçlarına kadar beyazlara bürünmüş birtakım adamlar iskelede geziniyor, Fransızca bir şeyler bağırıyor, bağırtılarına o gemilerden yanıtlar veriliyordu. Kentin küçük kilisesinde hızlı hızlı çan çalınıyordu.

"Bugün pazar!" diye sevinçle anımsadı Nadejda Fedorovna.

Kendisini gayet sağlıklı hissediyordu, bayram günü neşesi vardı üzerinde. Ham ipekten dokunmuş, köylü işi, yeni ferah elbisesiyle, geniş kenarları kulaklarına kadar sarktığı

için yüzünü bir kutucuktan bakıyormuş gibi gösteren hasır şapkasıyla çok şirin olduğunu düşünüyordu. Ona göre bütün kentte yalnızca bir tane genç, güzel ve entelektüel kadın vardı, o da kendisiydi; ucuza zarif ve şık giyinmeyi bir tek o biliyordu. Örneğin, üzerindeki elbise yalnızca yirmi iki ruble tutmuştu ama ne kadar da hoştu! Bütün kentte beğenilecek tek kadın kendisiyken fazlasıyla erkek vardı ve bu yüzden hepsi de ister istemez Layevski'ye imreniyor olmalıydı.

Layevski'nin son zamanlarda kendisine karşı soğuk, mesafeli bir nezaketle, hatta yer yer sert ve kaba davranmasından ötürü memnundu; eskiden olsa adamın bütün o parlamalarına, küçümseyen, donuk ya da tuhaf, anlaşılmaz bakışlarına gözyaşlarıyla, sitemlerle, onu terk etme ya da kendini açlıktan öldürme tehditleriyle yanıt verebilirdi, oysa artık yalnızca kızarıyor, süt dökmüş kedi gibi bakıyor ve onun şefkat göstermeyişine seviniyordu. Aslında Layevski onu azarlasa, tehdit etse daha iyi, daha güzel olurdu zira onun karşısında kendisini tepeden tırnağa suçlu hissediyordu. Nadejda Fedorovna kabahati kendisinde görüyordu çünkü, birincisi, Layevski'nin, uğruna Petersburg'u terk edip Kafkaslar'a geldiği şu emeğiyle yaşama hayallerini paylaşmıyordu; onun son zamanlarda kendisine bu nedenle ters davrandığından emindi. Kafkaslar'a gelirken, ilk günden sahilde kuytu bir köşe, cıvıl cıvıl kuşları, içinden geçen dereleriyle gölgelik, şirin bir bahçe bulacağını ummuştu; orada çiçekler, sebzeler ekebilecek, ördekler, tavuklar besleyecek, komşularını ağırlayacak, yoksul köylüleri iyileştirip onlara kitaplar dağıtacaktı. Oysa Kafkaslar'da tek bulduğu çıplak tepeler, ormanlar, devasa vadilerdi; bir yaşam kurmak için uzun uzadıya her şeyi elekten geçirmen, koşuşturman, ellerinle inşa etmen gerekiyordu; ortada konu komşu olmadığı gibi hava çok sıcaktı ve her an soyulup soğana çevrilme tehlikesi vardı. Layevski'nin arsa almakta acele etmemesinden de memnundu, ikisi de emeğiyle yaşamanın

bir daha adını bile anmamakta neredeyse örtük bir anlaşmaya varmıştı. Layevski konuşmuyor, Nadejda Fedorovna da bunu, kendisi konuşmadığı için Layevski'nin ona kızmasına yoruyordu.

İkincisi, iki yıldır Açmiyanov'un mağazasından Layevski'nin haberi olmaksızın aldığı sürüyle ıvır zıvırın tutarı üç yüz rubleyi bulmuştu. Kumaşıydı, ipeklisiydi, şemsiyesiydi derken fark etmeksizin, azar azar birikmişti bu borç.

— Bugün ona söyleyeceğim artık... –diye karar verdiyse de hemen, Layevski'nin son zamanlardaki ruh halinin borç bahsini açmaya pek uygun olmadığını fark etti.

Üçüncüsü, Layevski yokken eve iki kez polis komiseri Kirilin'i almıştı: bir kez, sabah, Layevski yüzmeye gittiğinde, diğeri ise gece yarısı, Layevski kâğıt oyunundayken. Nadejda Fedorovna bunu anımsayınca kıpkırmızı kesildi ve hemen aşçı kadına baktı; düşüncelerini kadının okumasından korkmuş gibiydi. Katlanılmaz sıcaklıktaki uzun, sıkıcı günler; güzel, durgun akşamlar, boğucu geceler, sabahtan akşama kadar vaktini neye harcayacağını bilmediğin bütün bu yaşam; kentteki en genç ve güzel kadın olarak gençliğinin boşa geçip gittiğine, Layevski'nin de şerefli, fikirlerine bağlı ama tekdüze yaşayan, terliklerini sürüye sürüye gezinip duran, tırnaklarını kemiren, kaprisleriyle bıktıran biri olduğuna ilişkin fikirler aklına üşüşüp yavaş yavaş arzularına teslim olmasına yol açmış, deli gibi gece gündüz aynı şeyi düşünüp durmuştu. Soluk alışında, bakışında, ses tonunda, yürüyüşünde tek duyduğu şey arzularıydı; denizin sesi de ona âşık olmak gerektiğini söylüyordu, akşamın karanlığı da, dağlar tepeler de... Bu yüzden, Kirilin kendisine kur yapmaya başladığında ona direnememiş, bunu yapmayı istememiş ve ona teslim olmuştu...

Şimdi, o yabancı gemiler ve beyazlar içindeki insanlar Nadejda Fedorovna'ya nedense dev bir salonu hatırlattı; Fransızca konuşmalara kulaklarında çınlayan vals sesleri eş-

lik ediyordu, nedensiz bir sevinçle göğsü titredi. Dans etmek, Fransızca konuşmak istiyordu.

Aldatmasının o kadar da korkunç bir şey olmadığını düşünerek rahatladı. Aldatmasına ruhu karışmamıştı: Layevski'yi hâlâ seviyordu, bu da onu kıskanmasından, ona acımasından, yokluğunda onu özlemesinden belliydi. Kirilin ise şöyle böyle, yakışıklı olsa da kaba biriydi; zaten aralarında artık hiçbir şey yoktu, olmayacaktı da. Hepsi geçmişte kalmıştı ve kimseyi de ilgilendirmezdi; Layevski duysa da inanmazdı.

Sahilde kadınlar için yalnızca bir tane deniz hamamı vardı, erkekler açık havada yıkanıyorlardı. Hamama giren Nadejda Fedorovna bir memurla evli, yaşı geçkince bir hanımefendi olan Marya Konstantinovna Bityogova ile 15 yaşındaki lise öğrencisi kızı Katya'ya rastladı; ikisi de küçük bir bankta oturmuş, soyunmaktaydı. Marya Konstantinovna temiz yürekli, heyecanlı, nazik biriydi ve sözcükleri yayarak, nutuk çeker gibi konuşurdu. Otuz iki yaşına dek mürebbiyelik yapmış, sonra da ufak tefek, tepesi kel, şakaklarına doğru taralı saçlarıyla son derece uysal bir adam olan memur Bityugov'la evlenmişti. Marya Konstantinovna'nın kocasına olan aşkı bugüne dek sürmüştü; onu kıskanıyor, "aşk" sözcüğünü duyunca kızarıp bozarıyordu, herkesi çok mutlu olduğuna inandırmıştı.

— Ah canım benim! –dedi heyecanla, Nadejda Fedorovna'yı görünce; yüzüne, kendisini tanıyan herkesin badem gibi dediği ifadeyi takınmıştı.– Tatlım, ne iyi ettiniz de geldiniz! Birlikte yıkanıp yüzeriz, muhteşem!

Olga hızla elbisesini, iç gömleğini çıkarıp hanımının soyunmasına yardım etmeye başladı.

— Bugün hava dünkü kadar sıcak değil, ne dersiniz? – dedi Nadejda Fedorovna, çıplak aşçı kadının hoyrat dokunuşlarından irkilerek.– Dün nasıl da boğucuydu hava, ölüyorum sandım!

— Ah, evet tatlım! Ben de neredeyse nefessiz kaldım. İnanır mısınız, dün üç kez yıkanıp yüzdüm, düşünün tatlım, tam üç kez! Nikodim Aleksandrıç bile endişelendi.

"Bu kadar da gudubet olunur mu?" diye aklından geçirdi Nadejda Fedorovna, Olga'ya ve memurun karısına bakarken; Katya'ya da bir göz attı: "Ama bu kızın endamı yerinde."

— Sizin şu Nikodim Aleksandrıç, çok, çok tatlı biri! – dedi.– Âşığım resmen kendisine.

— Ha ha ha! –diye zoraki güldü Marya Konstantinovna.– Harika!

Elbisesinden kurtulan Nadejda Fedorovna uçma arzusuyla dolmuştu. Şöyle bir kollarını sallasa kesinlikle havalanacakmış gibi geliyordu. Soyunduğunda beyaz tenine Olga'nın dudak bükerek baktığını fark etti. Olga genç bir asker karısıydı ve nikâhlı eşiyle yaşadığı için kendisini Nadejda Fedorovna'dan daha iyi, daha yüksek görürdü. Nadejda Fedorovna, Marya Konstantinovna ile Katya'nın da kendisinden korktuklarını ve ona saygı duymadıklarını sezdi. Hoş değildi bu; gözlerini doldurmak için şöyle söyledi:

— Bizim Petersburg'da da sayfiye hayatı şimdi en civcivli dönemindedir. Benim ve eşimin o kadar çok tanıdığı var ki orada! Bir ara gitmek lazım herkesi görmeye.

— Eşiniz mühendisti, değil mi? –diye çekinerek sordu Marya Konstantinovna.

— Layevski'den söz ediyorum. Bir sürü tanıdığı vardır. Ama maalesef annesi pek kibirli bir aristokrat, çok anlayışlı değil...

Nadejda Fedorovna cümlesini tamamlamadan kendini suya bıraktı; peşinden Marya Konstantinovna ile Katya da suya girdiler.

— Bizim cemiyet hayatında bir sürü önyargı vardır, –diye sürdürdü Nadejda Fedorovna,– hayat hiç de göründüğü gibi kolay değildir.

Marya Konstantinovna aristokrat ailelerinde mürebbiyelik yapmış biri olarak cemiyet hayatı nedir, iyi bilirdi:

— Öyledir ya! İnanır mısınız şekerim, Garatınski'ler kahvaltıya da akşam yemeğine de mutlaka tuvaletle oturulmasını isterlerdi. O yüzden, sanki aktrismişim gibi, maaşımın dışında bir de gardırop düzmek için para alırdım.

Nadejda Fedorovna ile Katya arasında duruyordu, sanki kızını Nadejda Fedorovna'yı yıkayan sudan korumak ister gibiydi. Hamamın denize açılan kapısından, yüz adım ötede birinin yüzmekte olduğunu gördüler.

— Anne, bu bizim Kostya! –dedi Katya.

— Aa aaa! –diye tavuk gibi gıdakladı Marya Konstantinovna korkuyla.– Aaa! Kostya, –diye bağırdı.– Geri dön bakayım! Kostya, geri dön diyorum!

On dört yaşında bir oğlan olan Kostya, annesiyle kız kardeşine cesaret gösterisi olarak suya dalıp biraz daha açıldıysa da soluğu tükenince hemen gerisingeriye yüzdü; somurtuk, gergin yüz ifadesinden kuvvetine güveninin olmadığı okunuyordu.

— Şu oğlanlar da başa bela şekerim! –dedi Marya Konstantinovna sakinleşince.– Arkanı döndüğün an boynunu kırıverir. Ah tatlım, anne olmak hem çok güzel hem çok zor! Hep yüreğin korku içinde.

Nadejda Fedorovna başına hasır şapkasını geçirdi, hamamdan çıkıp denize açıldı. Dokuz on kulaç atıp sırtüstü döndü. Ufka kadar deniz, gemiler, sahildeki insanlar, kent, hepsi şimdi gözünün önündeydi; bunlar yakıcı sıcak ve saydam, hafif dalgalarla birlikte onu dürtüyor ve ona aynı şeyi fısıldıyordu: Yaşamana bak, yaşamana... Yakınından bir yelkenli tekne, dalgaları ve havayı güçlü biçimde yararak geçti; dümenin başında oturan adam ona baktı, kendisine bakılması hoşuna gitmişti...

Yıkanıp yüzdükten sonra hanımlar giyindiler ve birlikte çıktılar.

— Gün aşırı sıtma nöbetleri geçiriyorum ama yine de zayıflayamıyorum, –dedi Nadejda Fedorovna, dudaklarındaki deniz tuzunu yalayıp gelen geçen tanıdıkların eğilerek verdikleri selamlara gülümsemeyle karşılık verirken.– Hep biraz topluydum zaten ama galiba şimdi daha da kilo aldım.

— Bünye meselesi bu şekerim. Birinin bünyesi kilo almaya eğilimli değilse, mesela bende öyledir, ne yersen ye işe yaramaz. Ama tatlım, şapkanızı ıslatmışsınız.

— Önemli değil, kurur.

Nadejda Fedorovna sahilde yürüyüp Fransızca konuşan beyaz giyinmiş adamları yine gördü; nedense yüreği yine neşeyle çarpmaya başlamıştı, bir zamanlar içinde dans ettiği belki de rüyasında gördüğü büyük bir salon canlandı gözünün önünde hayal meyal. Ruhunun derinliklerindeki bir şey boğuk, belli belirsiz bir sesle önemsiz, aşağılık, sefil, değersiz bir kadın olduğunu fısıldadı...

Marya Konstantinovna evinin kapısının önünde durdu ve onu içeriye davet etti.

— Gelsenize bana hayatım! –dedi yalvarır gibi bir sesle; Nadejda Fedorovna'ya kaygı ve umutla bakıyordu: Belki de reddeder ve gelmez!

— Memnuniyetle, –diye kabul etti Nadejda Fedorovna.– Sizinle oturmayı ne kadar sevdiğimi biliyorsunuz!

Ardından eve girdi. Marya Konstantinovna önce ona oturacağı koltuğa kadar eşlik etti, sonra kahve ikram etti, onu tombul çöreklerle besledi, derken, bir zamanlar mürebbiyeliğini yaptığı çocukların fotoğraflarını çıkardı, Garatınski'lerin kızları çoktan kocaya varmıştı; Katya ve Kostya'nın sınav notlarını da gösterdi, notlar gayet iyiydi ancak onları daha da iyi göstermek için günümüzdeki lise öğreniminin ne kadar zor olduğundan içini çekerek yakındı... Marya Konstantinovna konuğuna azami ilgi gösterse de, onun için üzülse de, bir yandan da Nadejda Fedorovna'nın, varlığıyla Kostya ile Katya'nın ahlakını kötü etkileyebileceği düşüncesi içini kemi-

riyordu; Nikodim Aleksandrıç'ının evde olmamasından da ayrıca memnundu. Çünkü ona göre "böyle" kadınlar bütün erkeklerin hoşuna giderdi ve Nadejda Fedorovna, Nikodim Aleksandrıç'ı kötü etkileyebilirdi.

Konuğuyla sohbeti boyunca Marya Konstantinovna'nın aklına bu akşamki piknik planı gelip durmuş, piknikten makakların, yani Layevski ile Nadejda Fedorovna'nın haberdar edilmemesini Von Koren'in üstüne basa basa rica ettiğini de her defasında anımsamıştı; ama aniden ağzından kaçırıverdi işte, yüzü kızardı ve mahcubiyetle ekledi:

— Umarım sizleri de orada görürüz!

VI

Şehirden güney yolunda yedi verst* kadar ilerleyip, iki ırmağın –Kara ve Sarı– kesiştiği noktadaki dükkânın** yakınında balık çorbası yapmak üzere sözleşmişlerdi. Saat beşi biraz geçince yola koyuldular. En öndeki faytonda Samoylenko ile Layevski gidiyorlardı, arkalarında, Marya Konstantinovna, Nadejda Fedorovna, Katya ile Kostya bir troykaya sığışmışlardı; yanlarında yiyecek sepeti ve kap kacak vardı. Bir sonraki at arabasında komiser Kirilin, genç Açmiyanov, yani Nadejda Fedorovna'nın üç yüz ruble borçlu olduğu tüccar Açmiyanov'un oğlu ile onların karşısındaki oturakta da büzülmüş ve ayaklarını altına toplamış halde oturan, şakaklarındaki saçları dümdüz taranmış, ufak tefek, muntazam bir adam olan Nikodim Aleksandrıç vardı. En arkadan Von Koren ile diyakoz geliyorlardı; diyakozun ayakucunda bir balık sepeti duruyordu.

— Sağdaaan!! –diye ciğerleri sökülürcesine bağırıyordu Samoylenko, karşılarına ne zaman bir yük arabası ya da eşeğinin üzerinde bir Abhaz çıksa.

---

* Yaklaşık 1.06 kilometreye denk gelen Rus ölçü birimi. (ç.n.)

** Kafkasya ve Orta Asya'da, özellikle Tatarlar arasında dükkân (dukhan) sözcüğü küçük hanlar ve lokantalar için kullanılırdı. (ç.n.)

— İki yıla kadar, gerekli araç gereç ve insanları temin ettiğimde keşif seferine çıkacağım –diye anlatmaya başladı Von Koren diyakoza.– Kıyı şeridini izleyerek Vladivostok'tan Bering Boğazı'na kadar gideceğim, sonra da Yenisey'in ağzına uzanacağım. Haritalar çizeceğiz, faunasını, florasını, her şeyini inceleyeceğiz ve ayrıntılı jeolojik, antropolojik, etnografik araştırmalar yapacağız. Gelip gelmemek size kalmış.

— Ama bu imkânsız, –dedi diyakoz.

— Nedenmiş?

— Ben başı bağlı bir insanım, ailem var.

— Hanımınız size izin verecektir. Ona gerekli iaşeyi sağlarız. Ama herkesin hayrına olması için onu bir kadınlar manastırına kapanmaya ikna edebilseniz daha da iyi olur; bu sizin de keşiş olmanızı ve sefere rahip sıfatıyla katılmanızı sağlar. Sizin için ayarlayabilirim.

Diyakoz yanıt vermedi.

— İşinizin ilahiyat kısmını iyi bilir misiniz? –diye sordu zoolog.

— Pek değil.

— Hımm... Size bu konuda pek yol gösteremeyebilirim, zira ben de ilahiyatı pek bilmem. Ne kitap gerekiyorsa bana bir listesini verirsiniz, kışın size Petersburg'dan yollarım. Ayrıca rahip seyyahların notlarını da okumanız gerekecek; aralarından iyi etnologlar, Doğu dilleri âlimleri çıkıyor. Onların usullerine aşina olursanız bütün işe daha kolay ısınırsınız. Ama şimdi elimizde kitap yok diye zaman yitirmemeli, bana gelin, pusula konusuna bir bakalım, meteorolojinin üzerinden geçelim. Bunlar olmadan olmaz.

— Orası öyle de... –diye mırıldandı diyakoz ve gülmeye başladı.– Ben Rusya'nın içlerinde bir yerlere gönderilmeyi istemiştim, başrahip amcam da beni tayin ettireceğine söz verdi. Sizinle gelirsem onların başlarını boşuna ağrıtmışım gibi olur.

— Bu çekincelerinizi anlamıyorum. Yalnızca bayramlarda çalışmak zorunda olan, diğer günlerde işten elini ayağını

çekmiş sıradan bir diyakoz olarak devam ederseniz, bundan on yıl sonra ne uzamış ne kısalmış olursunuz, belki sakal ve bıyıklarınız hariç; oysa keşif seferinden döndüğünüzde, on yıl sonra, bambaşka bir insan olacaksınız, bir şeyler yapmış olmanın bilinci sizi yüceltecek.

Kadınların bulunduğu faytondan korku ve heyecan çığlıkları yükseldi. Arabalar deniz kıyısındaki son derece sarp kayalıklarda açılmış bir yoldan ilerliyorlardı ve herkese yüksek duvara tutturulmuş bir raf üzerinde doludizgin gidiyorlarmış da arabalarıyla her an aşağıya uçacaklarmış gibi geliyordu. Sağ yanda alabildiğine uzanan deniz, sol yanda kara lekelerle, kırmızı damarlarla, sürüngen köklerle kaplı, biçimsiz, kahverengi bir duvar, tepede ise sanki merak ve korku içinde aşağıya bakıyormuş gibi eğilmiş gür, iğneyapraklı ağaçlar vardı. Az sonra yine çığlıklar, kahkahalar: Tepeden sarkan devasa bir taşın altından geçmişlerdi.

— Hangi akla hizmet sizinle geldim bilmiyorum, –dedi Layevski.– Ne abes ve bayağı! Kuzeye gidecektim, kaçıp kurtulacaktım ama şimdi nedense bu deli saçması pikniğe gidiyorum.

— Ama şu manzaraya bir baksana! –dedi Samoylenko; atlar sola döndüğü gibi önlerinde uçsuz bucaksız Sarı ırmak vadisi açılmış, nehir boylu boyunca gözler önüne serilmişti. – Altuni, boz bulanık, deli dolu.

— Açıkçası Saşa, ben burada güzel bir şey göremiyorum, –diye yanıtladı Layevski.– Doğaya bakıp bakıp kendinden geçmek, düş gücünün ne kadar kısıtlı olduğunu belli eder. Düş gücümün bana sunabileceği şeylerin yanında bütün bu kayalar, dereler çerçöp olabilir olsa olsa.

Arabalar ırmağın kıyısından ilerliyordu. Yüksek dağ kıyıları giderek birbirlerine yakınlaşıyor, vadi daralarak ileride boğaz görünümü alıyordu. Doğanın devasa taşlarla ördüğü bir dağın yanından geçiyorlardı; taşlar birbirlerine öyle müthiş bir kuvvetle yaslanmışlardı ki Samoylenko onlara

her baktığında göğüs geçirmeden edemiyordu. Bu kederli, güzel dağda yer yer, gelip geçenlere nem ve gizem üfleyen dar yarıklar ve geçitler vardı; geçitlerin ardında kestane, gül, leylak renklerine bürünmüş, kimi puslu kimi gün ışığıyla parıldayan başka dağlar görünüyordu. Zaman zaman, boğazlardan geçerlerken ötede bir yerlerde, yükseklerden dökülüp taşlara çarpan suların şırıltısı çalınıyordu kulaklarına.

— Hay şu lanet dağlar, –diye iç geçirdi Layevski,– öyle gına geldi ki şunlardan!

Kara ırmağın Sarı'ya kavuştuğu, mürekkep karası sularının Sarı'yı lekeleyip onunla boğuştuğu noktada, yolun hemen kenarında, Tatar Kerbalay'ın, çatısına Rus bayrağı dikilmiş, girişinde tebeşirle "Güler Yüzlü Dükkân" yazılmış küçük dükkânı bulunuyordu; dükkânın yanında çitlerle çevrelenmiş, içine masa ve banklar kondurulmuş küçük bir bahçe vardı, burada perişan haldeki dikenli çalıların arasından güzel, kara, tek bir servi yükseliyordu.

Küçük, atik bir Tatar olan Kerbalay mavi gömleği, beyaz önlüğüyle yolda durmaktaydı; ellerini göbeğinde kavuşturup yerlere kadar eğilerek, gelen arabaları selamladı, bu arada gülümserken bembeyaz dişlerini de sergiledi.

— Selam sana Kerbalaycığım! –diye bağırdı Samoylenko.– Biz biraz ileride oturacağız ama sen semaver, sandalye filan getiriverirsin! Haydi, kıpırda!

Saçlarını sıfıra vurmuş Kerbalay başını salladı, bir şeyler mırıldandı, arka arabada olanlar yalnızca şunu duyabildiler: "Alabalığın var beyefendiciğim."

— Getir işte, getir! –diye yanıtladı Von Koren.

Dükkândan beş yüz adım kadar uzaklaştıktan sonra arabalar durdu. Samoylenko, oturmaya elverişli taşların olduğu ve kurumuş sarı iğne yapraklarıyla, sökülmüş saçaklı kökleriyle fırtına kurbanı bir ağacın yerde uzandığı küçük bir çayırlık alan seçmişti. Burada, ırmak üzerinden derme çatma, kütükten bir köprü geçirilmişti ve kıyının ötesinde, tam

karşılarında, pek yüksek olmayan dört kazık üzerine oturtulmuş, mahsul kurutmak için kullanılan ve masaldaki tavuk ayaklı kulübeciği andıran küçük bir ambar duruyordu;* ambarın kapısından aşağıya küçük bir merdiven iniyordu.

İlk anda herkes buradan bir daha asla çıkamayacağı izlenimine kapıldı. Ne yana baksanız heybetle yükselen dağlar üzerinize üzerinize geliyor, dükkânın ve kara servinin yönünden akşam karanlığının gölgeleri öyle hızlı bastırıyordu ki Kara ırmağın kıvrılıp giden daracık vadisi daha bir daralmış, dağlar daha da yükselmiş görünüyordu. Irmağın çağıltısı işitiliyor, ağustosböcekleri durmaksızın ötüşüyordu.

— Büyüleyici! –dedi Marya Konstantinovna; içi içine sığmıyor, derin derin soluk alıp veriyordu.– Çocuklar, baksanıza şu güzelliğe! Ne kadar da huzurlu!

— Gerçekten de güzel, –diye onayladı Layevski; manzara onun da hoşuna gitmişti, önce göğe, sonra dükkânın bacasından tüten mavi dumana bakınca nedense birdenbire içini bir hüzün kaplamıştı.– Güzel elbet, güzel! –diye yineledi.

— İvan Andreyiç, şu manzarayı betimlemelisiniz! –dedi, Marya Konstantinovna buğulu gözlerle.

— Nedenmiş? –diye sordu Layevski.– İzlenim, her türlü betimlemeden iyidir. Her insan şu renklerin, seslerin zenginliğini doğadan izlenim yoluyla alabilir, yazarlar ise bunları dile dökmekle ancak çarpıtır, tanınmaz hale getirir.

— Deme yahu, sahi mi? –diye soğuk bir tavırla sordu Von Koren; su kenarındaki en büyük taşı gözüne kestirdi, üstüne çıkmaya çalışırken yineledi:– Deme yahu! –dik dik Layevski'ye bakıyordu.– Peki Romeo ile Juliet? Ya da mesela Puşkin'in Ukrayna gecesi?** Doğa bunların önünde saygıyla diz çökmeli.

— Belki de... –diye onayladı Layevski, düşünmeye ve tartışmaya üşenerek. Biraz bekledikten sonra,– Yine de, –dedi,–

---

* Rus halk masallarında öcü Baba Yaga tavuk ayakları üzerinde duran bir kulübede yaşamaktadır. (ç.n.)

** "Ukrayna gecesi sessiz" dizesi Puşkin'in epik şiiri "Poltava"da (1828) geçmektedir. (ç.n.)

Romeo ile Juliet özünde nedir? Güzel, şiirsel, kutsal bir aşk, yani altta yatan çürümüşlüğü örttükleri bir güller demeti. Romeo da herkes gibi bir hayvandır.

— Sizinle ne hakkında konuşulursa konuşulsun lafı dönüp dolaştırıp...

Von Koren, Katya'ya baktı ve sustu.

— Nereye getiriyormuşum? –diye sordu Layevski.

— Sözgelimi biri size "Ne kadar güzel bir üzüm salkımı!" dese kalkıp "Evet ama çiğnenip de midede sindirildiğinde ne kadar çirkin," diyorsunuz. Ne diye söylenir ki bu? Hem bir yeniliği yok... hem de genel olarak tuhaf bir tavır.

Layevski, Von Koren'in kendisinden hoşlanmadığının farkındaydı, bu yüzden ondan çekiniyor ve onun olduğu yerlerde her yandan sıkıştırılmış, arkasında birisi dikiliyormuş gibi hissediyordu. Hiç yanıt vermedi, geldiğine bin pişman, öte yana geçti.

— Haydi beyler, ateş için çalı çırpı toplamaya, marş marş! –diye buyurdu Samoylenko.

Herkes dört yana dağıldı, yalnızca Kirilin, Açmiyanov ile Nikodim Aleksandrıç kalmıştı. Kerbalay sandalyeleri getirdi, yere bir halı serdi, birkaç şişe şarap koydu. Komiser Kirilin boylu boslu bir erkekti. Hava nasıl olursa olsun ceketinin üstüne hep kaput giyiyor; kasıntı duruşu, kurumlu yürüyüşü, kalın, biraz da çatlak sesiyle henüz toy bir taşra polis şefini andırıyordu. Yüzünde, istemediği halde uyandırılmış gibi mahzun ve uykulu bir ifade vardı.

— Bu getirdiğin de nedir, be hayvan? –diye çıkıştı Kerbalay'a; her sözcüğü acele etmeden üzerine basa basa söylüyordu.– Ben sana Kvareli şarabı getir dedim, sen ne getirmişsin çirkin Tatar? Ha? Ne getirmişsin?

— Zaten bir sürü şarabımız var Egor Alekseyiç, –diye ürkekçe ve nazikçe belirtti Nikodim Aleksandrıç.

— E ne yapalım? Benim şarabım da masada olsun istiyorum. Pikniğe gelmişim ve kendi katkımı sunmaya ziyade-

siyle hakkım olduğunu varsayıyorum. Var-sa-yı-yo-rum! On şişe Kvareli getir!

— Neden o kadar çok? –Kirilin'de beş para olmadığını bilen Nikodim Aleksandrıç şaşırmıştı.

— Yirmi şişe olsun! Otuz! –diye bağırdı Kirilin.

— Neyse boş ver, –diye fısıldadı Açmiyanov, Nikodim Aleksandrıç'a,– ben öderim.

Nadejda Fedorovna'nın neşesi, muzipliği üzerindeydi. Hoplayıp zıplamak, kahkahalar atmak, bağırmak, sataşmak, cilveleşmek istiyordu. Mavi menekşe desenli, ucuz, basma elbisesi, kırmızı pabuçları, aynı hasır şapkasıyla kendini çocuksu, sade, hafif ve uçarı bir kelebek gibi hissediyordu. Derme çatma köprüde koştu, başı dönsün diye bir dakikalığına durup suya baktı, sonra bir çığlık atıp kahkahalarla kurutma ambarının olduğu yakaya koştu; bütün erkeklerin, Kerbalay'ın bile, gönlünü çalmış olmalıydı. Hızla çöken karanlıkta ağaçlar dağlara, atlar arabalara karıştığında, dükkânın pencerelerinde ışık yandığında, taşlarla dikenli çalılar arasından kıvrılan küçük patikadan tepeye tırmandı ve bir taşa oturdu. Aşağıda piknik ateşini yakmışlardı bile. Ateşin başında diyakoz, kollarını sıyırmış bir şeylerle uğraşmakta, uzayan kara gölgesi ateşin etrafında dönüp durmaktaydı; ateşe çalı çırpı ekliyor, uzunca bir çubuğa iliştirilmiş kaşıkla kazanı karıştırıyordu. Samoylenko ise bakır-kızıla çalan yüzüyle ateşin çevresinde kendini paralamakta, mutfağındaki gibi hışımla bağırmaktaydı:

— Tuz nerede beyler, tuz? Unuttunuz mu yoksa? Ne bu böyle, herkes asilzade gibi yayılacak, bir ben mi didineceğim?

Devrik ağacın üstünde Layevski ile Nikodim Aleksandrıç yan yana oturmuşlar, dalgın dalgın alevi izliyorlardı. Marya Konstantinovna, Katya ve Kostya sepetlerden çay takımı ve tabak çıkarıyorlardı. Von Koren ise kollarını kavuşturmuş, bir ayağını taşın üzerine atmış, suyun tam kıyısında dikiliyor, bir şeyler düşünüyordu. Piknik ateşinden saçılan kızıl kızıl benekler, gölgelerle birlikte yerdeki karanlık insan suretleri

etrafında geziniyor; dağın, ağaçların, köprünün, kurutma ambarının üzerinde titreşiyordu; sarp ve çukurluk olan karşı kıyı tümüyle aydınlıktı; yanıp sönen bu aydınlık ırmakta titreşiyor, çağlayarak akan tez canlı sular bu yansımayı küçük parçalara ayırıyordu.

Kerbalay'ın kıyıda yıkayıp ayıkladığı balıkları almaya giden diyakoz yarı yolda durdu ve çevresine bakındı.

"Tanrım, ne güzellik!" –diye düşündü.– "İnsanlar, taşlar, ateş, alacakaranlık, ucube bir ağaç... hepsi bundan ibaret, yine de ne kadar güzel!"

Karşı kıyıdaki ambarın yanında birtakım tanımadık insanlar belirdi. Alevin parlayıp sönen ışığı ve o yakaya doğru yayılan duman bu insanları hemen ayırt edebilmeyi imkânsız kılıyordu; ara ara tüylü bir şapka, ağarmış sakal, kâh lacivert bir gömlek, kâh omuzdan dizlere uzanan lime lime bir üstlük ve göbek üstünde enlemesine bir hançer, kömürle çizilmiş gibi gür ve çatık kara kaşlarıyla dinç, esmer bir çehre seçilebiliyordu. İçlerinden beş kişi çember halinde yere oturdu, geriye kalan beş kişi de kurutma ambarına girdi. En sonuncusu kapının önünde, sırtı piknik ateşine dönük vaziyette durdu, ellerini ardında kavuşturup bir şeyler anlatmaya başladı; anlattığı şey çok ilginç olmalıydı, zira Samoylenko'nun eklediği çalı çırpıyla alev parlayıp kıvılcımlar saçarak ambarı iyice aydınlattığında, eşikteki iki suretin konuşanı pür dikkat izledikleri, çember halde oturanların ise dönüp kulak kesildikleri görüldü. Kısa süre sonra, çember halinde oturanlar usul usul bir şarkı mırıldanmaya başladı; Büyük Perhiz ilahilerine benzeyen, ezgili, yanık bir şarkıydı bu... Diyakoz onları dinlerken on yıl sonra keşif seferinden döndüğünde yaşamında nelerin değişeceğini düşlemeye başlamıştı: Genç bir misyoner papaz, parlak bir geçmişe sahip namlı bir yazar olacaktı; onu önce arhimandritliğe, derken başpiskoposluğa yükselteceklerdi; katedralde ayin yönetecekti; başında mitrası, göğsünde mücevherli haçıyla ambona

çıkacak, bir elinde üç kollu öbür elinde iki kollu şamdanıyla kalabalığı kutsayarak haykıracaktı: "Bak göklerden ya Rab, bak ve gör! Gel yanına bu asmanın, filizini sağ elinle diktiğin!"* Çocuklarsa karşılığında melek sesleriyle ilahi okuyacaklardı: "Aziz Rab..."

— Yahu diyakoz, balık nerede kaldı? –Samoylenko'nun sesiydi bu.

Diyakoz ateşin başına döndüğünde, bu kez sıcak bir temmuz günü, tozlu bir yoldaki ayin alayı yürüyüşünün hayaline daldı; en önde köylü erkekler kilise sancaklarını tutuyordu, kadınlar ve kızların ellerinde ikonalar vardı, onların ardındaysa ilahiler söyleyen çocuk korosu, bağlanmış çenesi ve saçlarında samanlarla kilise hizmetlisi, sonra sırasıyla kendisi, diyakoz, arkasında takkesi ve haçıyla papaz ve peşleri sıra toz duman içinde erkekler, kadınlar, çocuklardan oluşan köylü kalabalığı; aralarında başlarında örtüleriyle papazın karısı ve kendi eşi... Muganniler ilahi söylüyor, çocuklar ağlaşıyor, bıldırcınlar ötüyor, tarlakuşları dem çekiyor... Ve işte alay duruyor, cemaatin üzerine kutsal su serpiliyor... Biraz daha ilerledikten sonra diz çöküp yağmur duası ediyorlar. Derken ikram ve sohbetler...

"Eh, bu da gayet güzel..." diye içinden geçirdi diyakoz.

VII

Kirilin ile Açmiyanov patikadan tepeye tırmanmışlardı. Açmiyanov geride kaldı, durdu, Kirilin ise Nadejda Fedorovna'ya yaklaştı.

— İyi akşamlar! –dedi, elini kasketine götürerek selamladı.

— İyi akşamlar.

— Evet, hanımefendi! –dedi Kirilin, düşünceli düşünceli gökyüzüne bakıyordu.

---

* *Kitabı Mukaddes*, Mezmurlar, (80:14). [Bu ve bundan sonraki *Kitabı Mukaddes* çevirilerinde şu kaynak temel alınmıştır: *Kutsal Kitap*: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil), Yeni Yaşam Yayınları, 2009.] (ç.n.)

— Evet, ne? –diye sordu Nadejda Fedorovna; biraz sustuktan sonra Açmiyanov'un ikisini de gözlediğini fark etti.

— Yani, demek, –diye ağır ağır konuya girdi komiser,– aşkımız daha çiçeklenemeden solup gitti, öyle mi? Neden böyle oldu dersiniz? Sizin kendinize özgü naz ve işvelerinizden mi, yoksa beni istediğiniz gibi davranabileceğiniz bir hovarda sandığınızdan mı?

— Bir hataydı! Bırakın beni! –diye sert bir şekilde kestirip attı Nadejda Fedorovna; bu muhteşem, büyüleyici gecede Kirilin'e korkuyla bakıyor ve için için kendine soruyordu: Bir an olsun onu gerçekten sevmiş, ona gerçekten kendini yakın hissetmiş miydi?

— Öyle olsun hanımefendi! –dedi Kirilin; bir süre ses çıkarmadan öylece dikildi, düşündü ve– Ne yapalım? –dedi.– Kendinizi iyi hissedinceye kadar bekleriz, ama şimdilik sizi temin ederim, ben onurlu biriyimdir ve kimsenin bundan şüphe etmesine izin vermem. Kendimle oyun oynatmam! *Adieu!*

Kasketiyle selamlayarak yana çekildi ve çalıların arasında gözden kayboldu. Açmiyanov biraz bekledikten sonra kararsız adımlarla yaklaştı.

— Ne kadar güzel bir akşam! –dedi, hafif bir Ermeni aksanıyla.

Açmiyanov epey bakımlıydı, modaya uygun giyinir, iyi eğitim görmüş bir delikanlı gibi davranırdı, ama Nadejda Fedorovna, babasına üç yüz ruble borçlu olduğu için ondan hoşlanmıyordu; bir esnafı pikniğe çağırmış olmalarından da hiç hazzetmemişti ve ruhunu arındıran böyle bir gecede Açmiyanov'un kendisine yaklaşmış olması da bir o kadar tatsızdı.

— Piknik iyi geçiyor genel olarak, –dedi Açmiyanov, bir suskunluğun ardından.

— Evet, –diye onayladı Nadejda Fedorovna ve borcu o an aklına gelmiş gibi umursamaz bir edayla ekledi:– Ha, bu arada, mağazaya dönünce söylersiniz, İvan Andreyiç birkaç güne uğrayıp üç yüzü ödeyecek... ya da kaç paraysa işte.

— Şu borç konusunu her gün hatırlatmamanız için bir üç yüz daha vermeye hazırım. Neden uzuyor bu konu?

Nadejda Fedorovna güldü; aklına eğlenceli bir fikir gelmişti, o kadar ahlaklı olmasa ve istese, o dakikada borçtan kurtulması işten değildi. Örneğin şu yakışıklı şapşal oğlanın başını şöyle bir döndürse! Gerçekten de ne gülünç, saçma ve tuhaf olurdu bu! Birden canı, delikanlıyı kendisine âşık etmek, önce ayaklarını yerden kesip sonra yere çalmak, ardından neler olacağına bakmak istedi.

— İzninizle size bir tavsiyede bulunayım, –dedi çekinerek Açmiyanov.– Kirilin'den uzak durun lütfen. Her yerde sizin hakkınızda korkunç şeyler anlatıyor.

— Hangi aptal benim hakkımda ne demiş, hiç ilgilenmiyorum, –dedi Nadejda Fedorovna soğuk bir tavırla; bir huzursuzluk çöktü üzerine; genç, yakışıklı Açmiyanov'la oynamaya dair o komik fikir birdenbire çekiciliğini yitirmişti.

— Aşağıya inmeliyiz, –dedi.– Çağırıyorlar.

Aşağıda balık çorbası hazırdı. Tabaklara dolduruluyor ve ancak pikniklerde rastlanacak türden bir ayin ciddiyetiyle içiliyordu; herkes çorbayı çok beğenmişti, kimse evinde bile bu kadar lezzetlisini içmemişti. Derken, bütün pikniklerde olduğu gibi peçetelerin, paketlerin, rüzgârda uçuşan gereksiz yağlıkâğıt yığınının içinde kaybolmuş, kimin bardağı kimde, kimin ekmeği nerede bilemez hale gelmişlerdi; şaraplar bir halıya bir dizlerine dökülüyor, tuz yerlere boca ediliyor, ateş parlaklığını yitirdikçe etraf daha bir kararırken kimse de kalkıp ateşe çalı çırpı atacak dermanı kendinde bulamıyordu. Herkes şarap içiyordu, Kostya ile Katya'ya da yarım bardak vermişlerdi. Nadejda Fedorovna bir bardağı çabucak bitirdi, ardından bir ikincisini ve kafayı bulup Kirilin'i unutuverdi.

— Dört dörtlük bir piknik, muhteşem bir akşam, –dedi Layevski, şarapla neşelenerek,– yine de güzel bir kışı bütün bunlara tercih ederim. "Ayazın tozlarıyla gümüşe bürünmüştü kunduz kürkü yakası."*

---

* Aleksandr Puşkin'in *Yevgeni Onegin* yapıtından. (ç.n.)

— Herkesin zevki ayrı, –diye belirtti Von Koren.

Layevski huzursuzlandı: Sırtına kamp ateşinin sıcaklığı, göğsüne ve yüzüne ise Von Koren'in nefreti çarpıyordu; onurlu, zeki bir adamın nefretini çekmiş olmaktan dolayı, bu nefretin muhtemelen geçerli bir neden içerdiğini de düşününce, küçük ve zayıf düşmüştü; bu yüzden karşı duramayarak, dalkavukça bir tonla söze girdi:

— Doğayı tutkuyla severim ben, doğabilimci olmadığım için nasıl pişmanım. Size imreniyorum.

— Açıkçası ben pişman da değilim, imrenmiyorum da, – dedi Nadejda Fedorovna,– halk acı içinde kıvranırken börtü böcekle böyle ciddi ciddi ilgilenebilmeyi de anlamıyorum.

Layevski, Nadejda Fedorovna'nın bu görüşünü paylaşmaktaydı. Doğabilimleri konusunda en ufak fikri yoktu, bu yüzden böyle otoriter bir ses tonuyla ve karınca antenleri ya da hamamböceği bacaklarıyla uğraşan, bilge görünümlü bir akademisyenle asla hemfikir olamazdı; bu insanların antenlere, böcek bacaklarına ya da protoplazmanın birine (nedense bundan da istiridye gibi bir şey anlıyordu) bakarak insanın kökeni ve yaşamına ilişkin soruları çözmeye girişmeleri ona hep sinir bozucu gelmişti. Ama Nadejda Fedorovna'nın sözlerinde bir sahtelik sezdi ve sırf ona itiraz etmek için çıkıştı:

— Mesele böcek değil, yapılan çıkarımlar!

VIII

Geç olmuştu, saat on birde eve dönmek üzere arabalara geçmeye başladılar. Herkes yerini aldı, yalnızca Nadejda Fedorovna ile Açmiyanov eksikti; ırmağın öte yakasında kahkahalarla birbirlerinin peşi sıra koşturuyorlardı.

— Hanımlar beyler, çabuk lütfen! –diye onlara bağırdı Samoylenko.

—Hanımlara şarap vermemek gerek, –diye söylendi Von Koren sessizce.

Piknikten, Von Koren'in nefretinden ve kendi düşüncelerinden yorgun düşmüş olan Layevski, Nadejda Fedorovna'yı karşılamak için indi; kadın kendini neşeli, mutlu, tüy gibi hafif hissediyordu, kahkahadan soluk soluğa kalmış halde Layevski'nin ellerinden tutup başını onun göğsüne yasladı. Layevski ise geriye çekildi ve duygusuz bir tonla onu azarladı:

— Şu hareketlerin tam yosmalık.

Sözler ağızdan öyle kaba çıkmıştı ki Layevski'nin bile içi cız etmişti. Onun kızgın, yorgun yüzünde nefret, acıma, kendisine yönelik tahammülsüzlüğü gören Nadejda Fedorovna'nınsa morali bozulmuştu. İşin tadını kaçırdığını, fazla laubali davrandığını fark etti, üzülmüştü, hantal, şişman, kaba ve sarhoş hissediyordu artık, önüne gelen ilk boş arabaya Açmiyanov'la birlikte bindi. Layevski Kirilin'le, zoolog Samoylenko'yla, diyakoz da hanımefendilerle yan yana düşmüştü; böylece kervan yola koyuldu.

— Baksana şu makaklara... –diye başladı Von Koren, pardösüsüne sarınmış, gözlerini kapamıştı.– Duydun ya, hanımefendi börtü böcekle uğraşmak istemezmiş çünkü halk acılar içindeymiş. Bütün makaklar bizim gibi insanları böyle görür. Köle, kurnaz, kuşaklar boyu kırbaç ve yumrukla sindirilmiş bir millet bu; karşısında güç görünce titrer, ağlar, yaltaklanır ama onu kimsenin tasma takamayacağı bir yere salıverin, makak birden açılır saçılır, asıl yüzünü gösterir. Resim sergilerinde, müzelerde, tiyatrolarda, bilim üzerine atıp tutarken bir izleyin şu kadını: Nasıl da kabarır, diklenir, söver, eleştirir... Habire de eleştirir ki bu da kölelerin tipik özelliğidir! İyi dinle: Serbest meslek erbabına küfredildiği kadar dolandırıcılara küfredilmez; bunun da nedeni, toplumun dörtte üçünün kölelerden, tıpkı böyle makaklardan oluşmasıdır. Bir kölenin sana elini uzatıp, çalıştığın için sana içtenlikle teşekkür etmesi görülmüş şey değildir.

— Anlamıyorum derdin nedir! –dedi Samoylenko esnerken.– Zavallı kadın bütün samimiyetiyle seninle şöyle ente-

lektüel bir sohbet istedi, sen hemen sonuçlar çıkarıyorsun. Adama bir şeyden dolayı kızmışsın, kadına da buraya geldiği için. Ayrıca muhteşem bir kadın!

— Yapma lütfen! Sıradan bir kapatma, düşkün ve bayağı. Baksana bana Aleksandr Davidıç, kocasıyla yaşamayan, hiçbir iş yapmayıp sadece ortada hi-hi-hi, ha-ha-ha diye gezen sıradan bir kadın görsen "Git bir iş bul kendine," dersin. Peki şimdi neden çekiniyorsun, neden doğruyu söylemekten korkuyorsun? Nadejda Fedorovna bir denizcinin değil de bir memurun metresi diye mi?

— E ben ne yapayım? –Samoylenko kızmıştı.– Döveyim mi kadını?

— Ahlaksızlığa yüz verme. Ahlaksızlığı anca birinin arkasından ayıplıyoruz, cebimizin içinden nanik yapmaya benziyor bu. Ben bir zoologum ya da sosyoloğum, ki ikisi aynı şey zaten, sense doktorsun; toplum gözümüzün içine bakıyor; bizim de vecibemiz, toplumu ve gelecek nesilleri tehdit eden Nadejda İvanovna hanımefendi gibi varlıkların korkunç zararlarına karşı onları uyarmak.

— Fedorovna, –diye düzeltti, Samoylenko.– Peki, toplum ne yapacak uyarınca?

— Toplum mu? O da kendi bileceği iş. Bana kalırsa en doğrudan ve emin yol, zor kullanmaktır. *Manu militari** kadını kocasının yanına yollamalı, koca kabul etmezse de kadını kürek cezasına ya da bir çeşit ıslahevine göndermeli.

— Off! –diye iç geçirdi Samoylenko; biraz sustuktan sonra usulca sordu:– Nedense günlerdir Layevski gibi insanları yok etmek gerektiğini söyleyip duruyorsun... Baksana, hani faraza... diyelim, devlet ya da toplum onu ortadan kaldırma işini sana havale etti, ne derdin... yapar mıydın?

— Elim titremezdi.

---

* (Lat.) Asker zoruyla. (ç.n.)

IX

Eve dönünce Layevski ile Nadejda Fedorovna loş, havasız, iç karartıcı odalarına geçtiler. İkisi de susuyordu. Layevski bir mum yaktı, Nadejda Fedorovna ise mantosunu ve şapkasını çıkarmadan oturmuş, üzgün, suçlu gözlerle Layevski'ye bakıyordu.

Layevski anlamıştı, kadın kendisinden açıklama bekliyordu, ama böyle bir açıklama sıkıcı, yararsız ve yorucu olacaktı, zaten kendini tutamayıp ona karşı böyle ağır konuşması içine oturmuştu. Nasıl olduysa, eli cebindeki mektuba gidiverdi; her gün Nadejda Fedorovna'ya okutmak üzere yanında gezdirdiği mektubu şimdi gösterirse kadının dikkatini başka yöne çekebileceğini düşündü.

"İlişkimizi açıklığa kavuşturmalı artık," diye geçirdi aklından. "Mektubu ona şimdi vereceğim, ne olacaksa olsun."

Mektubu cebinden çıkarıp kadına uzattı.

— Oku. Seni yakından ilgilendiriyor.

Bunları söyledikten sonra kendi çalışma odasına gitti, karanlıkta kanepeye uzandı, yastık bile almamıştı. Mektubu okuyan Nadejda Fedorovna'nın tavan tepesine inmeye, duvarlar üzerine üzerine gelmeye başladı. Yüreği sıkışmış, gözleri kararmış, dehşete kapılmıştı. Üç kez hızla haç çıkardı ve mırıldandı:

— Rabbim sen rahmet et... Sen rahmet et Tanrım...

Ağlamaya başladı.

— Vanya! –diye seslendi.– İvan Andreyiç!

Yanıt yoktu. Layevski'nin odaya gelip iskemlesinin ardında durduğunu sanarak, bir çocuk gibi hıçkırıklar içinde sordu:

— Neden onun öldüğünü bana daha önce söylemedin? Pikniğe gidip o korkunç kahkahaları atar mıydım o zaman... Adamlar bana ne rezil sözler söylediler. Büyük günah işledim, büyük! Kurtar beni Vanya, n'olursun, kurtar... Akıl fikir kalmadı bende... Yoldan çıkmışım ben...

Layevski, kadının hıçkırıklarını işitiyordu. Hissettiği bunaltı dayanılmaz bir hal almış, yüreği küt küt çarpmaya başlamıştı. Elem içinde yerinden kalktı, odanın ortasında durdu, masanın yanındaki koltuğu karanlıkta el yordamıyla buldu ve oturdu.

"Hapishane burası..." diye düşündü. "Kaçmalıyım buradan... Dayanamayacağım..."

Bu saatte kâğıt oynayacak yer bulamazdı, şehirde restoran da yoktu. Yine uzandı, hıçkırıkları duymamak için kulaklarını tıkadı ve tam o anda, Samoylenko'ya gidebileceği aklına geldi. Nadejda Fedorovna'nın önünden geçmemek için pencereden bahçeye süzüldü, çitin üzerinden atlayıp sokağa çıktı. Etraf karanlıktı. Bir gemi henüz yanaşmıştı ve yaydığı ışığa bakılırsa büyük bir yolcu gemisiydi bu... Çapasının zinciri şangırdıyordu. Sahilden gemiye doğru kırmızı bir ışık hızla ilerliyordu: Gümrük kontrol sandalıydı bu.

"Yolcuları da kamaralarında mışıl mışıl uyuyorlardır..." diye düşündü Layevski, o yabancıların huzuruna imrenerek.

Samoylenko'nun evinin pencereleri açıktı. Layevski birinden içeriye baktı, sonra diğerinden: Odalar karanlık ve sessizdi.

— Aleksandr Davidıç, uyuyor musun? –diye seslendi.– Aleksandr Davidıç!

Bir öksürük duyuldu, ardından tedirgin bir sesleniş:

— Kim var orada? Kimdir o Tanrı'nın belası?

— Benim, Aleksandr Davidıç. Özür dilerim.

Kısa bir sessizlikten sonra oda kapısı aralandı; kandilin cılız ışığı parlayınca Samoylenko beyazlar içindeki devasa gövdesi ve beyaz kukuletasıyla belirdi.

— Ne istiyorsun? –diye sordu, yarı uykulu halde derin derin soluyup kaşınırken.– Bekle, kapıyı açıyorum.

— Hiç zahmet etme, ben hemen şu pencereden...

Layevski pencereden tırmandı ve Samoylenko'ya yaklaşınca adamın elini kaptı.

— Aleksandr Davidıç, –dedi titreyen bir sesle,– kurtar beni! Sana yalvarıyorum, ayaklarına kapanıyorum, anla beni! Istırap içindeyim. İki gün daha bu böyle sürerse, kendimi boğacağım bir... bir köpek gibi!

— Dur hele... Ne oldu tam olarak?

— Mum yaksana.

— Oof, of... –diye iç geçirdi Samoylenko, mumu yakarken.– Tanrım, ah Tanrım... Saat biri geçti dostum.

— Özür dilerim ama evde duramadım, –dedi Layevski; mum ışığı ve Samoylenko'nun varlığı onu çok rahatlatmıştı.– Sen, Aleksandr Davidıç, benim yegâne, benim en iyi dostumsun... Bütün umudum sensin. İstesen de istemesen de, Tanrı aşkına yardım et bana. Ne pahasına olursa olsun buradan gitmeliyim. Bana borç versene!

— Ah Tanrım, Tanrım!.. –Samoylenko yine iç geçirdi kaşınarak.– Tam kafamı yastığa koymuştum ki bir düdük sesi, gemi gelmiş, şimdi de sen... Ne kadar lazım bari, çok mu?

— En az üç yüz ruble. Evdekine yüz bırakacağım, iki yüz de bana yol için... Zaten dört yüz kadar borcum var sana, ama hepsini göndereceğim... hepsini...

Samoylenko iki favorisini de tek eliyle kavradı, bacaklarını açarak oturdu ve düşünmeye başladı.

— Demek öyle... –diye homurdandı kafa yorarken.– Üç yüz... Peki... Ama bende o kadar yok. Başkasından bulmak gerekecek.

— Buluver işte Tanrı aşkına! –dedi Layevski; Samoylenko'nun kendisine para vermeyi istediğini, mutlaka da vereceğini yüzünden okuyabiliyordu.– Buluver, mutlaka geri ödeyeceğim. Petersburg'dan yollayacağım, varır varmaz. İçin rahat olsun. Ne diyorum Saşa, –dedi, üzerine bir canlılık gelmişti.– Haydi şarap içelim!

— Peki... Şarap olsun.

Yemek odasına geçtiler.

— Peki Nadejda Fedorovna nasıl? –diye sordu Samoylenko, masaya üç şişe ve bir tabak dolusu şeftali koyarken.– O burada kalıyor herhalde?

— Her şeyi ayarlayacağım, her şeyi... –dedi Layevski; içi içine sığmıyordu.– Sonra ona da para göndereceğim, yanıma gelecek... O zaman da artık ilişkimizi açıklığa kavuşturacağız. Sağlığına dostum!

— Bir dakika! –dedi Samoylenko.– Önce bundan iç... Bu benim kendi bağımdan. Şu şişe Navaridze'nin, öbürü de Ahatulov'unkinden... Üçünü de tat, fikrini açıkça söyle... Benimki kekremsi gibi. Ha? Ne dersin?

— Evet. Beni çok rahatlattın Aleksandr Davidıç. Teşekkürler... Hayata döndüm.

— Kekremsi mi yani?

— Nereden bileyim ben, ne anlarım. Ama sen çok yüce, inanılmaz bir insansın.

Onun o solgun, heyecanlı, halim selim yüzüne bakan Samoylenko, Von Koren'in böylelerini yok etmek gerektiği fikrini anımsadı; oysa Layevski ona zayıf, savunmasız bir çocuk gibi gelmişti, önüne gelenin itip kakabildiği bir çocuk.

— Oraya vardığında annenle de barış ama, –dedi.– Hiç doğru değil şu hal.

— Tabii, tabii mutlaka.

Bir süre sustular. İlk şişeyi bitirdiklerinde Samoylenko söze tekrar girdi:

— Von Koren'le de barışsan keşke. İkiniz de muhteşem, aklı başında insanlarsınız ama kurtlar gibi birbirinize yiyecekmiş gibi bakıyorsunuz.

— Evet, muhteşem, çok zeki bir insan o, –diye onayladı Layevski, o anda kim olursa olsun övmeye, affetmeye hazırdı.– Harika bir insan, ama onunla anlaşmam pek mümkün değil. Hayır! Mizacımız çok farklı. Ben uyuşuk, zayıf, itaatkâr tabiatlıyım; olur da, uygun bir anda ona elimi uzatacak olsam, kendisi benden yüz çevirirdi... küçümseyerek.

Layevski şaraptan bir yudum aldı, odayı boydan boya adımladı ve tam ortada durarak devam etti:

— Von Koren'i gayet iyi anlıyorum. O sert, güçlü, despotik bir mizaca sahip. Baksana, sürekli keşif seferlerinden söz ediyor, bunlar boş sözler değil. O, ıssız bozkırların adamı, mehtabın aydınlattığı gecelerin; Kazak'ları, kılavuzları, hamalları, doktoru, papazı, etrafındaki herkes aç, hasta, zorlu yollardan bitap düşmüş halde, açık göğün altında çadırlarında uyurken bir tek kendisi uyanık kalacak, Stanley* gibi katlanır sandalyesinde dimdik oturup bozkırların hükümdarı, o insanların efendisi olduğunu hissedecek. O hep bir yerlere yürüyecek, yürüyecek, yürüyecek de adamları inleyerek sapır sapır dökülürken o yürümeye devam edecek; ve nihayet, kendisi öldüğünde yine de bozkırların despotu ve hükümdarı olarak kalacak, zira mezarına dikilen haçı kervanlar otuz kırk mil uzaktan görebilecek, bütün bozkıra hükmedecek. Böyle bir insanın orduda bir görev üstlenmemiş olması çok üzücü. Ondan ne kadar üstün, dâhi bir komutan olurdu. Süvarilerini hiç düşünmeden nehirde boğup cesetlerini köprü olarak kullanabilirdi, savaşta böyle bir gözü karalığa her türlü tahkimattan, taktikten daha çok ihtiyaç olur. Ah, evet, onu gayet iyi anlıyorum! Söylesene, neden buralarda harcanıyor? Ne işi varmış burada?

— Deniz faunasını inceliyor.

— Hayır. Hayır dostum, hayır! –diye iç geçirdi Layevski.– Gemideyken yolculardan biri de biliminsanıydı ve bana Karadeniz'in fauna bakımından çok fakir olduğunu, derinlerinde hidrojen sülfür fazlalığı nedeniyle organik yaşamın imkânsız olduğunu söylemişti. Bütün ciddi zoologlar Napoli ya da Villefranche gibi biyoloji istasyonlarında çalışıyorlar. Ama Von Koren başına buyruk ve dik kafalı: Karadeniz'de çalışıyor çünkü burada kimse çalışmıyor; üniversiteyle ba-

---

* Sir Henry Morton Stanley (1841-1904). Afrika kıtasına yapmış olduğu keşif seferleriyle tanınan Britanyalı-Amerikalı kâşif. (ç.n.)

ğını koparmış ve bir akademisyenle, bir yol arkadaşıyla tanışmak istemiyor çünkü o öncelikle bir despot, sonra bir zoolog. Büyük işler başaracak bu adam, göreceksin. Daha şimdiden seferden dönünce yapacaklarının hayalini kuruyor, üniversitelerimizden entrikacılığı, vasatlığı söküp atacak, akademisyenleri enselerinden tutup yola getirecek. Despotluk savaşta olduğu kadar bilimde de güçlüdür. Şu pis kokan, küçücük şehirde ikinci yazını geçiriyor çünkü taşrada birinci olmak şehirde ikinci olmaktan iyidir. O burada bir kral, bir kartal; bütün sakinleri demir yumrukla yönetiyor, otoritesiyle onları ezebiliyor. Herkesi avucunun içine alıyor, herkesin işine burnunu sokuyor, herkes ona muhtaç, herkes ondan korkuyor. Bense onun pençelerinden yakamı sıyırıyorum ya, o da bunu hissediyor ve benden nefret ediyor. Sana söylemedi mi, benim itlaf edilmem ya da zorunlu çalışma cezasına çarptırılmam gerektiğini?

— Söyledi, –diye güldü Samoylenko.

Layevski de gülmeye başladı ve şarabını dikti.

— Adamın idealleri de despotik, –dedi, gülerken şeftaliden bir ısırık aldı.– Sıradan bir ölümlünün, eğer genelin yararına bir iş yapıyorsa, aklında hep yakınları vardır: Sen, ben, kısacası bir insan. Von Koren içinse, insanlar köpek yavrularından farksızdır, birer hiçtir, yaşamının amacı olamayacak kadar önemsizdirler. İş yapıyorsa, keşif seferine çıkıp bir yerlerde boynunu kıracaksa, yakınlarına duyduğu sevgi adına değildir bu; insanlık, gelecek nesiller, ideal insan soyu gibi soyut şeyler içindir. İnsan soyunu ıslah etmek için uğraşıp didiniyor ve bu yolda bizler onun için yalnızca köleleriz, harcanacak askerleriz, yük hayvanlarıyız; kimimizi yok etmeli ya da kürek cezasına çarptırmalı, kimimizi disipline edip mum gibi yapmalı, kimimizi Arakçeyev* gibi davul sesleriyle kaldırıp yatıracak, iffetimizi ve ahlakımızı denetim altında

* Aleksey Andreyeviç Arakçeyev (1769-1834): Köylüleri cezayla disipline etmeye dayalı askeri reformlarıyla bilinen Rus komutan. (ç.n.)

tutmak için başımıza harem ağaları dikecek; dar, muhafazakâr ahlakımızın çerçevesi dışına çıkanların da kurşuna dizilmelerini buyuracak; bunların hepsi insan soyunun ıslahı adına... Peki nedir bu insan soyu denen şey? Bir illüzyon, bir serap... Despotlar her zaman illüzyonist olmuşlardır. Dostum, ben o adamı gayet iyi anlıyorum. Onun değerini kabul ediyorum, önemini yok saymıyorum; şu dünya böyleleri sayesinde dönüyor, yoksa dünya bizim gibilere kalsaydı, bütün temiz yürekliliğimiz, bütün iyi niyetliliğimizle ona sineklerin şu tabloya yaptığını yapardık. Açıkçası öyle.

Layevski Samoylenko'nun yanına oturdu ve samimi bir heyecanla ekledi:

— Ben boş, işe yaramaz, düşkün bir insanım! Soluduğum havayı, şu şarabı, aşkı, kısacası yaşamımı, bugüne kadar hep yalan, aylaklık, korkaklık karşılığında satın aldım. Bugüne kadar insanları da kendimi de kandırdım, bundan acı çektiğim oldu ama çektiğim acılar da ucuz ve bayağıydı. Von Koren'in nefretini kabullenerek boynumu eğiyorum çünkü zaman zaman ben de kendimden nefret ediyorum, ben de kendimi hor görüyorum.

Layevski yine hararetlendi ve odada dört dönmeye başladı:

— Yetersizliklerimi apaçık gördüğüm ve bunların bilincinde olduğum için mutluyum. Bu bana arınıp dirilmemde, başka bir insan olmamda yardımcı olacak. Tatlı dostum benim, keşke bilsen, nasıl bir tutku, nasıl bir özlemle istiyorum bunu, nasıl susamışım böyle bir yenilenmeye. Sana ant içiyorum, insan olacağım! Olacağım! Bilmiyorum bunları bana söyleten şu şarap mıdır, yoksa gerçekten de halim bu mudur, ama sanırım şu anda senin yanında yaşadığım kadar aydınlık ve duru anları çok, çok uzun zamandır yaşamamıştım.

— Haydi kardeşim haydi, yatma vakti... –dedi Samoylenko.

— Evet, tabii... Affedersin. Hemen gidiyorum.

Layevski mobilya ve pencerelerin etrafında alelacele kasketini aramaya başladı.

— Teşekkürler... –diye mırıldanıyordu göğüs geçirerek.– Teşekkürler... Bir kucaklayış, bir güzel söz maddi bir iyilikten daha yücedir. Beni yaşama döndürdün.

Kasketini buldu, durdu ve suçlu suçlu Samoylenko'ya baktı.

— Aleksandr Davidiç! –dedi acıklı bir sesle.

— Ne var?

— Bu gece sende kalsam ya tatlı dostum!

— Kal tabii canım benim... Ne olacak?

Layevski uyumak üzere kanepeye uzandı ve doktorla sohbetine uzun uzun devam etti.

X

Piknikten üç gün sonra Nadejda Fedorovna'nın kapısı beklenmedik biçimde çalındı; gelen Marya Konstantinovna'ydı, daha merhaba demeden, şapkasını bile çıkarmadan Nadejda Fedorovna'nın iki eline yapıştı, onları sımsıkı tutarak göğsüne bastırdı, alabildiğine duygulu, söze girdi:

— Hayatım, çok üzüldüm, yıkıldım. Dün bizim tatlı, sempatik doktorumuz benim Nikodim Aleksandrıç'a kocanızın vefat ettiğini söylemiş. Söylesenize hayatım... Söyleyin, doğru mu bu?

— Evet doğru, öldü, –diye yanıtladı Nadejda Fedorovna.

— Korkunç bir şey bu, korkunç, ah canım! Ama her kötülükte bir hayır vardır. Herhalde kocanız öyle mükemmel, öyle harika, aziz bir insandı ki, yeryüzünden çok gökyüzünde ihtiyaç oldu ona.

Marya Konstantinovna'nın yüzündeki her bir çizgi, her bir noktacık titremekteydi, sanki derisinin altında iğnecikler dolaşıyordu; badem tatlılığıyla gülümsedi ve heyecandan soluğunu tutamayarak sürdürdü sözlerini:

— Demek özgürsünüz, hayatım. Artık başınız dik, göğsünüzü gere gere insanların gözlerine bakabilirsiniz. Artık Tanrı da insanlar da İvan Andreyiç'le birlikteliğinize icazet verecektir. Çok sevindirici bu. Mutluluktan tir tir titriyorum,

anlatacak söz bulamıyorum. Tatlım, sağdıcınız ben olayım... Nikodim Aleksandrıç da ben de sizi öyle seviyorduk ki, sizin bu meşru, bu temiz birlikteliğinize biz şahitlik etsek, olmaz mı? Nikâhı ne zaman düşünüyorsunuz?

— Aklıma bile gelmedi, –dedi Nadejda Fedorovna, ellerini kurtararak.

— Ama bu imkânsız, hayatım. Gelmiştir, gelmiştir!

— Ey Tanrım, hayır gelmedi aklıma, –Nadejda Fedorovna güldü.– Ne diye nikâh kıyacakmışız? Hiçbir zorunluluk görmüyorum ben. Şimdiye dek nasıl yaşıyorsak, öyle yaşayıp gideceğiz işte.

— Ne diyorsunuz siz! –Marya Konstantinovna dehşete kapılmıştı.– Tanrı aşkına, neler diyorsunuz siz!

— Evlendik diye hiçbir şey daha iyi olmayacak. Tersine, daha kötü bile olur. Özgürlüğümüzü kaybederiz.

Marya Konstantinovna ellerini çırparak bir adım geriledi ve:

— Güzelim, güzelim, neler diyorsunuz! –Marya Konstantinovna, hayretle geri çekilerek ellerini çırptı.– Sizin aklınız bir karış havada! Kendinizi toplayın! Dizinizi kırıp oturun biraz!

— Dizimi mi kırayım? Ben yaşayacağımı yaşamamışım daha, siz bana otur yerine diyorsunuz!

Nadejda Fedorovna o an gerçekten de henüz yaşamamış olduğunu fark etti. Enstitüyü bitirdiği gibi sevmediği bir adamla evlenmiş, sonra Layevski'yle tanışıp hep bu sıkıcı, ıssız sahilde, daha iyi bir şeyler olmasını bekleyerek günlerini geçirmişti. Yaşamak mıydı bu?

"Nikâh olabilir aslında..." diye aklından geçirdi ama Kirilin ile Açmiyanov'u anımsayınca yüzü kızardı; kaldığı yerden devam etti:

— Hayır, imkânsız bu. İvan Andreyiç önümde diz çöküp teklif etse bile reddederdim.

Marya Konstantinovna bir süre sessizce, kederli ve ciddi bir ifadeyle kanepede oturuyordu, gözleri tek bir noktaya dikilmişti; ardından ayağa kalktı, soğuk bir tavırla şöyle dedi:

— Elveda güzelim! Kusura bakma, rahatsızlık verdim. Gerçi benim için de kolay olmayacak ama söylemek zorundayım, şu günden itibaren aramızda her şey bitmiştir; İvan Andreyiç'e ne kadar saygı duysam da artık evimizin kapısı ikinize de kapalı.

Bunları öyle mağrur bir edayla söylemişti ki bu gururun altında kendisi de ezilmişti; yüzü yeniden titreşmeye başladı, yumuşak, bademsi bir ifade aldı; ürkmüş, ne yapacağını bilemeyen Nadejda Fedorovna'ya ellerini uzattı ve yalvarırcasına ekledi:

— Hayatım, lütfen izin verin, bir anlığına sizin anneniz ya da ablanız olayım! Size bir anne kadar dürüst olacağım.

Nadejda Fedorovna göğsünde bir sıcaklık, mutluluk ve şefkat hissetti, sanki gerçekten de annesi dirilmiş karşısında duruyordu. Marya Konstantinovna'ya sımsıkı sarıldı, yüzünü onun omuzlarına gömdü. İkisi de ağlıyordu. Hıçkırıklar içinde birkaç dakika kanepede oturdular, birbirlerine bakamıyor, tek söz söyleyecek gücü kendilerinde bulamıyorlardı.

— Canım kızım benim,–diye başladı Marya Konstantinovna,– size acı gerçekleri söyleyeceğim, ne kadar ağırınıza gitse de.

— Lütfen, Tanrı aşkına söyleyin!

— Güvenin bana tatlım. Hatırlayın, buradaki bütün hanımlar arasında yalnızca ben sizi kabullendim. Daha ilk günden beni biraz ürkütmüştünüz ama herkes gibi sizi hakir görmeye gönlüm razı olmadı. O tatlı, iyi yürekli İvan Andreyiç için kendi oğlummuş gibi tasalandım. Yaban ellerde, tecrübesiz, zayıf, anasız bir delikanlı, nasıl üzüldüm, nasıl üzüldüm... Kocam onunla tanışmamızı istemiyordu ama konuştum... ikna ettim onu... İvan Andreyiç'i misafir etmeye başladık, tabii onunla birlikte sizi de, yoksa çok alınırdı. Benim de bir oğlum, kızım var... Biliyorsunuz çocuk aklı saftır, kalbi temizdir... Ya biri bu küçüklerden birini günaha düşürürse...* Size kapımızı açtım, çocuklarımın üzerine tit-

* *Kutsal Kitap*, Yeni Ahit, Markos (9:42): "Kim bana iman eden bu küçüklerden birini günaha düşürürse, boynuna kocaman bir değirmen taşı geçirilip denize atılması kendisi için daha iyi olur." (ç.n.)

redim. Ah, bir gün anne olduğunuzda anlayacaksınız benim korkularımı. Sizi, affedersiniz, namuslu saymama herkesler şaşırdı, bana imalı imalı neler söylediler... Hepsi dedikodu tabii, faraziye... Ruhumun derinliklerinde ben de sizi ayıplıyordum, ama siz bahtsızdınız, biçareydiniz, aklınız bir karış havadaydı, yüreğimi paralıyordu haliniz.

— Ama neden? Neden? –diye sordu Nadejda Fedorovna, bütün bedeni titriyordu.– Kime ne yapmışım ben?

— Siz büyük bir günahkârsınız. Siz mihrabın önünde kocanıza ettiğiniz yemini bozdunuz. Harika bir delikanlıyı yoldan çıkardınız; size rastlamamış olsaydı belki çevresinde, iyi aile kızlarından biriyle nikâhlanacaktı ve bugün herkes gibi yaşamını sürdürecekti. Onun gençliğini yediniz bitirdiniz. Hiç konuşmayın, hiç konuşmayın şekerim! Günahlarımızdan dolayı erkeğin suçlanmasına asla inanmam. Suçlu olan hep kadın kısmıdır. Erkekler ev hayatında uçarıdırlar, kafalarıyla yaşarlar, kalpleriyle değil, fazla bir şey anlamazlar, oysa kadın her şeyi anlar. Her şey ona bağlıdır. Ona çok şey bahşedilmiştir, ondan çok şey istenir. Ah şekerim, kadın bu anlamda erkekten daha aptal, daha zayıf olsaydı, kız ve erkek çocukların yetiştirilmesini Tanrı ona emanet etmezdi. Sonracığıma güzelim, siz bir kere kötü yola sapmışsınız, ar namus kalmamış; sizin yerinizde başkası olsa insanlardan kaçar, evine kapanıp oturur, insanlar da onu ancak Tanrı'nın evinde yüzü solmuş, karalara bürünmüş ağlarken görebilirdi; gören herkes de yürekleri paralanarak onun için dua ederdi: "Ya Rab, bu günahkâr melek yine sana dönüyor..." Ama siz tatlım, iffet nedir unutmuştunuz, her şeyiniz ortada, eksantrik yaşıyordunuz, resmen günahla övünüyordunuz, gülüşüp oynaşıyordunuz, bense sizi gördükçe dehşet ve korkuyla titriyordum, siz bizim evimizde otururken Rabbim yıldırımıyla hepimizi çarpacak diye. Hiç konuşmayın, hiç konuşmayın şekerim! –diye bağırdı Marya Konstantinovna, Nadejda Fedorovna'nın konuşmaya yeltendiğini görünce.– Bana güvenin, ben sizi kandırmam, ruhunuzun gözünden

hiçbir hakikati gizlemem. Dinleyin beni hayatım... Tanrı büyük günahkârları işaretler, siz de işaretlenmiştiniz. Hatırlasanıza, kılık kıyafetiniz hep ne kadar korkunçtu!

Kılık kıyafetinden her zaman son derece memnun olan Nadejda Fedorovna ağlamayı birden kesti ve gözlerini hayretle karşısındaki kadına dikti.

— Evet, korkunçtu tabii! –diye sözlerini sürdürdü Marya Konstantinovna.– Süslü püslü, yanardöner kıyafetlerinizi gören herkes hal ve tavrınız hakkında hükme varabilirdi. Herkes size bakıp gülüyor, omuz silkiyordu, bense ne acılar çekiyordum... Beni bağışlayın tatlım ama siz de biraz pasaklısınız! Deniz hamamında karşılaştığımızda tüylerimi diken diken ediyordunuz. Üstünüz haydi neyse ama eteğiniz, içlikleriniz... şekerim, yüzüm kızarıyor! Zavallı İvan Andreyiç'in de kravatını doğru düzgün bağlayacak kimsesi yoktu, çamaşırlarından, hırpani çizmelerinden evde ardını toplayan kimse olmadığı besbelliydi. Ve evinizde, minik kuşum, adamcağız hep aç biilaçtı ve sahiden de, evinde semaverle, kahveyle ilgilenecek kimsen yoksa, maaşının yarısını ister istemez sahildeki köşkte bırakırsın. Eviniz tek kelimeyle korkunç, korkunç! Şu şehirde kimsenin evinde sinek yoktur, sizinkinde sinekten geçilmiyor, tabaklar çanaklar kapkara. Pencerelere, masalara bakayım desen toz içinde, sinek ölüleri, bardaklar... Ne işi var şu bardakların orada? Şekerim, bu saate kadar masanız toplanmış değil. Yatak odanıza girmeye insan utanır: Her yere iç çamaşırları atılmış, duvarlardan çeşit çeşit kauçuk eşyanız sarkıyor, etrafta bulaşıklar... Hayatım! Erkeğin bir şey bilmesi gerekmez ama kadın onun önünde bir melek kadar temiz olmalıdır! Ben her sabah gün ağardığı gibi kalkar yüzümü soğuk suyla yıkarım ki Nikodim Aleksandrıç'cığım beni uykulu halde görmesin.

— Ne saçmalık bütün bunlar, –diye hıçkırıklara boğuldu Nadejda Fedorovna,– tek istediğim mutlu olmaktı ama ne bahtsızmışım!

— Evet, evet, çok bahtsızsınız! –diye iç geçirdi Marya Konstantinovna, gözyaşlarını zor tutuyordu.– Gelecekte çok büyük acılar sizi bekliyor! Yapayalnız bir ihtiyarlık, hastalık, üstüne de ahirette hesap vereceksiniz... Korkunç, korkunç! Şurada kader size yardım elini uzatıyor ama siz akılsızca geri çeviriyorsunuz onu. Nikâhlanın, tez elden nikâhlanın!

— Evet, lazım, lazım da, –dedi Nadejda Fedorovna,– buna imkân yok!

— Neden yokmuş?

— İmkân yok! Bir bilseniz!

Nadejda Fedorovna Kirilin'den, geçen akşam ırmağın kıyısında genç ve yakışıklı Açmiyanov'la buluşmasından, üç yüz ruble borçtan kurtulmak için aklına gelen çılgınca, eğlenceli fikirden, bunun ona nasıl komik geldiğinden, gece geç vakit eve döndüğünde kendini iflah olmaz bir düşmüş, bir satılık gibi hissettiğinden söz etmek istedi. Bunların nasıl olduğunu kendisi de bilmiyordu. Şimdi Marya Konstantinovna önünde bu borcu mutlaka ödeyeceğine yemin etmek isterdi ama gözyaşları ve utancı konuşmasına izin vermiyordu.

— Ben gideceğim buralardan, –dedi Nadejda Fedorovna.– İvan Andreyiç kalsın, ben gideceğim.

— Nereye?

— Rusya'ya.

— Nasıl geçineceksiniz oralarda? Hiçbir şeyiniz yok.

— Çeviri yaparım ya da... ya da küçük bir kitaplık açarım.

— Hayal kurmayın, tatlım. Küçük kitaplık için de para lazım. Şimdi sizi yalnız bırakıyorum, sakin kafayla iyice düşünün, yarın da pür neşe bana gelin. Harika olacak her şey! Neyse, hoşça kalın meleğim. Gelin sizi bir öpeyim.

Marya Konstantinovna, Nadejda Fedorovna'yı alnından öptü, haç çıkararak onu kutsadı ve sessiz sedasız ayrıldı. Hava artık kararmış, Olga mutfağı aydınlatmıştı. Gözyaşları dinmeyen Nadejda Fedorovna yatak odasına geçti, yatağa uzandı. Müthiş bir ateş basmıştı. Yattığı yerde üzerindekileri

çıkardı, elbisesini buruşturarak ayak bileklerine kadar sıyırdı, pikenin altına girip tortop oldu. Bir şeyler içmek istiyordu ama bir bardak su vereni yoktu.

— Hepsini ödeyeceğim! –dedi kendi kendine, sıtma nöbeti geçiriyordu, bir hastanın başında oturmuş da o hastanın kendisi olduğunu fark etmiş gibi geliyordu.– Ödeyeceğim hepsini. Para yüzünden öyle yaptığımı düşünmek aptallık... Gideceğim buradan ve ona Petersburg'dan parayı yollayacağım. Önce yüz... sonra bir yüz daha... ve bir yüz...

Gece geç vakitte Layevski geldi.

— Önce yüz... –dedi ona Nadejda Fedorovna,– sonra bir yüz daha...

— Kinin alsan iyi olacak –dedi Layevski ve düşünmeye başladı: "Yarın çarşamba, gemi kalkıyor ama gidemem. Yani cumartesiye kadar burada kalmaya devam..."

Nadejda Fedorovna yatağında dizlerinin üstünde doğruldu.

— Demin bir şey dedim mi ben? –diye sordu gülümseyerek, mum ışığından gözlerini kısmıştı.

— Yok, demedin. Yarın sabahtan bir doktor bakarız. Uyu şimdi.

Layevski bir yastık alıp kapıya yöneldi. Nadejda Fedorovna'yı bırakıp gitme kararını verdiği andan beri kadın onda acıma, suçluluk duyguları uyandırmaya başlamıştı; onun yanındayken biraz utanıyordu, tıpkı öldürülmesine karar verilen hasta ya da yaşlı bir atın yanında olmak gibiydi bu. Kapı eşiğinde durdu, kadına baktı.

— Piknikte kendimi kaybedip sana çok kaba sözler söyledim. Tanrı aşkına beni affet.

Bunları söyledikten sonra çalışma odasına geçti, uzandı ama uzun süre uyuyamadı.

Ertesi sabah, resmi bayramlarda âdeti olduğu üzere tören kıyafetini apoletleriyle, madalyalarıyla eksiksiz kuşanmış olan Samoylenko, Nadejda Fedorovna'nın nabzını ölçüp diline bakarken Layevski yatak odasından çıktı, eşikte durdu ve endişeyle sordu:

— N'oldu? Nedir durum?

Yüzünde korku, aşırı kaygı ve umut ifadeleri vardı.

— Sakin ol, tehlikeli bir şey yok, –dedi Samoylenko.– Sıradan bir humma.

— Onu sormuyorum, –dedi Layevski, sabırsızlıkla yüzünü buruşturdu.– Para tamam mı?

— Ah hay aksi, kusura bakma –diye fısıldadı Samoylenko kapıya şaşkın şaşkın bakarak,– Tanrı aşkına, özür dilerim! Kimsede para yokmuş, ondan bundan beşer onar ruble toplayabildim; hepi topu yüz on etti. Bugün biriyle daha konuşacağım. Sabret.

— Ama cumartesi son gün! –diye fısıldadı Layevski, sabırsızlıkla titriyordu.– Bütün azizler aşkına, cumartesi diyorum! Cumartesi buradan ayrılamayacaksam, hiç uğraşmaya gerek yok, hiç! Bir doktorda nasıl para olmaz anlamıyorum!

— Ya Rabbim sen bilirsin, –diyerek aceleyle ve gergin bir halde fısıldamayı sürdürdü Samoylenko, hatta ümüğünden çatlak bir ses çıktı,– her şeyimi yağmaladılar, yedi bin alacaklıyım ve boğazıma kadar borca batmış durumdayım. Kabahat bende mi şimdi?

— Yani cumartesiye getireceksin parayı, değil mi?

— Elimden geleni yapacağım.

— Yalvarıyorum sana canım benim! Ne olur, cuma sabahı paralar elimde olsun.

Samoylenko oturdu, kinin çözeltisi yazmaya başladı, kalii bromati, ravent ekstresi, *tincturae gentianae aquae foeniculi* – hepsi suda karıştırılacaktı, acılığını alması için reçeteye gül şurubu da ekledi ve çıkıp gitti.

XI

— Beni tutuklamaya gelmiş gibisin, –dedi Von Koren, kapıdan resmigeçit üniformasıyla giren Samoylenko'yu görünce.

— Buradan geçiyordum da, dedim, şu zoologa bir uğrayıp hal hatır sorayım, –diye yanıtladı Samoylenko, zoologun basit tahta parçalarından kendi elleriyle yaptığı büyük masaya otururken.– Merhaba aziz peder! –diye eğilerek pencerenin önünde oturmuş bir şeyler karalayan diyakozu selamladı.– Bir dakikacık oturup hızla eve koşacağım, yemek işini ayarlamam lazım. Vakit gelmiş bile... Sizi rahatsız etmedim ya?

— Hiç olur mu, –diye yanıtladı zoolog; küçücük yazıyla doldurulmuş birtakım kâğıtları masaya yayıyordu.– Notları çoğaltmakla uğraşıyoruz biz de.

— Pekâlâ... Ah Tanrım, Tanrım... –diye iç geçirdi Samoylenko; üzerinde ölü, kurumuş bir zehirli örümcek bulunan tozlu kitabı dikkatle önüne çekerken konuşmasını sürdürdü.– Şuna bak! Düşünsene, yeşil, küçücük bir böceksin, kendi yolunda giderken birden şu lanet şeyle karşılaşıyorsun. Nasıl korkunç bir şey, tasavvur edebiliyorum!

— Evet, sanırım öyledir.

— Zehirleyerek mi kendini savunur düşmanlarına karşı?

— Zehirler, hem savunmak hem saldırmak için.

— Bak sen şu işe... Şu doğada, değerli dostlarım, her şeyin bir amacı, bir açıklaması var, –diye iç geçirdi Samoylenko.– Ama anlayamadığım bir şey var. Sen ki son derece parlak zekâlı bir insansın, lütfen sen açıkla bana bunu. Sıçanlardan daha büyük olmayan yırtıcı hayvanlar var, güzelce görünüşlü ama son derece, nasıl desem, alçak ve namussuz. Böyle küçük bir yaratık, diyelim, ormanda gidiyor, minik bir kuş görüyor, onu kaptığı gibi oracıkta yiyor. Sonra ilerliyor ve otların arasında yumurta dolu bir yuvaya rastlıyor; zıkkımlanası yok çünkü artık tok ama ona rağmen yumurtanın birine dişlerini geçiriyor, diğerlerini de pençesiyle yuvanın dışına savuruyor. Derken bir kurbağaya denk geliyor, bu sefer onunla eğlenmeye başlıyor. Kurbağacığın da canına okuduktan sonra yalana yalana yoluna devam ederken bu kez bir böcekle karşılaşıyor. Böceğe de bir pençe... Yoluna çıkan

her şeyi tarumar ediyor... Onun bunun yuvasına tırmanıyor, yok yere karıncaların yuvasını bozuyor, salyangozlara dişini geçiriyor... Karşısına sıçan çıkıyor, başlıyor hemen boğuşmaya; yılana ya da fareye mi rastladı, mutlaka boğması lazım. Bütün günü böyle geçiyor. Şimdi söyle bana, neden var böyle bir yaratık? Ne diye yaratılmış bu?

— Hangi yaratıktan söz ettiğinizi bilemiyorum, –dedi Von Koren,– muhtemelen bir tür böcekçil. Ama anlamayacak ne var? Kuş ona yem olmuş çünkü dikkatsizmiş; içinde yumurtalar olan yuvayı dağıtmış, çünkü kuş yeterince usta değilmiş, yuvayı kötü yapmış ve gizlemeyi beceememiş. Kurbağanın ise muhtemelen renklerinde bir kusur vardı, yoksa kurbağayı göremezdi, vesaire. Senin şu yaratık yalnızca zayıfları, beceriksizleri, dikkatsizleri, kısacası, kusurluları imha ediyor, yani doğanın, soyunu sürdürmesine gerek görmediklerini. Yalnızca becerikliler, dikkatliler, güçlüler ve gelişmişler hayatta kalıyor. Dolayısıyla, senin yaratık da en ufak tereddüt duymaksızın o yüce mükemmelleşme amacına hizmet ediyor.

— Evet, evet, evet... Bu arada, dostum, –dedi Samoylenko teklifsizce,– bana bir yüz ruble borç versene.

— Olur. Böcekçiller arasında çok ilginç örnekler bulunur. Mesela köstebek. Çok yararlı bir hayvan olduğu söylenir çünkü zararlı böcekleri yok eder. Derler ki, Almanın biri İmparator Birinci Wilhelm'e köstebek derilerinden yapılmış bir kürk göndermiş, imparator da böylesine yararlı bir hayvandan çok sayıda öldürdüğü için adama kınama cezası verilmesini buyurmuş. Öte yandan, köstebek acımasızlıkta senin yaratığın yanına yaklaşamazsa da epey zararlıdır, otlakları mahveder.

Von Koren bir kutuyu açtı ve yüz rublelik bir banknot çıkardı.

— Köstebeğin güçlü bir göğüs kafesi vardır, tıpkı yarasadaki gibi, –diye sürdürdü sözlerini, kutuyu kapatırken,–

kemik ve kasları müthiş gelişmiştir, ağzı ise olağanüstü bir silahtır. Fil boyutlarında olsaydı önüne geleni tepeler, yenilmez bir hayvan olurdu. Çok ilginçtir, iki köstebek yerin altında karşılaşınca sanki anlaşmışlar gibi hemen bir alan kazmaya başlarlar. Bu alan daha rahat dövüşebilmeleri için gereklidir. İşi bitirdikten sonra da amansız bir kavgaya tutuşurlar ve zayıf olan düşene kadar da boğuşmayı bırakmazlar. Al bakalım, yüz ruble –dedi Von Koren ses tonunu düşürerek,– ama Layevski'ye vermemek kaydıyla.

— Diyelim ki Layevski'ye vereceğim! –diye çıkıştı Samoylenko.– Seni ne ilgilendirir?

— Layevski için veremem. Borç vermeyi sevdiğini biliyorum. İstese, şu haydut Kerim'e bile verirsin ama hiç kusura bakma ben bu konuda sana yardım edemem.

— Evet, Layevski için istemiştim! –dedi Samoylenko ayağa kalkıp sağ elini salladı.– Evet ya! Layevski için! Hiçbir iblis, Şeytan'ın kendisi bile, bana paramı nasıl harcayacağımı öğretme hakkına sahip değil. Vermeyecek misiniz şimdi? Hayır mı?

Diyakoz kahkaha atmaya başladı.

— Hemen celallenme, düşün biraz, –dedi zoolog.– Bay Layevski'ye hayırseverlik göstermek, kanımca, yabani otları sulamaktan, çekirgeleri beslemekten daha akıllıca olmaz.

— Ama benim kanımca da yakınlarımıza yardımcı olmakla yükümlüyüz! –diye bağırdı Samoylenko.

— Öyleyse çitlerin altında yatan şu aç Türke yardım et! Adam işçi ve senin Layevski'den hem daha gerekli hem daha yararlı. Al bu yüz rubleyi ona ver. Ya da keşif seferim için bana bağışla yüz rubleyi!

— Verecek misin vermeyecek misin, benim sorum bu!

— Dürüstçe söyle: Niye lazımmış bu para ona?

— Sır değil ki. Cumartesi Petersburg'a gitmesi gerek.

— Al işte! –dedi Von Koren sözcükleri uzatarak.– Aha... Anlıyoruz şimdi. Peki kadın da onunla gidecek mi, ne olacak?

— O şimdilik burada kalıyor. Layevski Petersburg'da işlerini yoluna koyunca kadına para yollayacak, kadın da gidecek ardından.

— Oh ne âlâ!.. –dedi zoolog ve kısa, tenor bir kahkaha attı.– Çok zekice! Etraflıca düşünülmüş.

Hızla Samoylenko'ya sokuldu ve yüzünü doktorun yüzüne yaklaştırıp, gözünü gözüne dikerek sordu:

— Açık söyle: Kadını artık sevmiyor değil mi? Ha? Söyle: Soğudu değil mi ondan? Ha?

— Evet, –deyiverdi Samoylenko, yüzünü ter basmıştı.

— Ne kadar iğrenç! –dedi Von Koren, duyduğu tiksinti yüzünden okunuyordu.– İki seçenek var Aleksandr Davidıç: Ya sen bu adamla bir tezgâh peşindesin ya da kusura bakma ama safın tekisin. Anlamıyor musun, bir çocukmuşsun gibi seni kullandığını, hem de en vicdansız şekilde. Gün gibi ortada ki kadından kurtulmak, onu buraya atıp gitmek istiyor. Kadın burada senin üzerine kalacak ve yine gün gibi ortada ki, onu Petersburg'a yollamak da sana düşecek, kendi cebinden ödeyeceksin. Acaba şu harika dostun ne gibi meziyetleriyle gözlerini böyle en basit şeyleri göremeyecek denli kör etti?

— Bunlar yalnızca varsayım, –dedi Samoylenko, yerine otururken.

— Varsayım mı? Neden tek başına gidiyor da kadınla gitmiyor peki? Sor bakalım kendisine, önce kadın, sonra kendisi gitse olur muymuş? Hinoğluhin!

Dostu hakkındaki bu beklenmedik kuşku ve şaibe dalgasının altında kalan Samoylenko aniden yelkenleri suya indirip sesini alçalttı.

— Ama bu imkânsız! –dedi, Layevski'nin gelip sabahladığı geceyi anımsarken.– Nasıl da acı çekiyordu!

— Ne olmuş yani? Hırsızlar da, kundakçılar da acı çeker!

— Diyelim ki haklısın... –dedi Samoylenko düşünceli düşünceli.– Kabul edelim... ama o henüz gencecik bir adam,

yaban ellerde... öğrenci, biz de öğrenci olduk ve buralarda ona bizden başka destek olacak kimse yok.

— Sırf ikiniz de farklı zamanlarda üniversiteye gittiniz ve orada boş boş vakit geçirdiniz diye bu adamın yaptığı iğrençliklere destek olmak! Deli saçması bu!

Samoylenko parmaklarını oynatarak düşüncesini açıkladı:

— Dur biraz, sakin sakin akıl yürütelim. Sanıyorum, şöyle çözmek mümkün... Ben, şöyle yaparız, ona parayı veririm ve bir hafta içinde Nadejda Fedorovna'ya da yol parası göndereceğine dair ondan namus, şeref sözü isterim.

— O da namus sözü verir, hatta gözyaşlarına boğulur, kendi bile inanır buna, peki o sözün bir değeri olur mu? Elbette sözünü tutmayacaktır; bir iki yıl sonra kendisini Nevski'de yeni bir sevgiliyle kol kola gördüğünde de yok uygarlığın onu sakatladığı, yok Rudin'in* kopyası olduğu gibi mazeretler sıralayacaktır. Bırak şu adamı Tanrı aşkına! Uzak dur şu çamurdan, iki elinle karıştırıp durma!

Samoylenko bir dakika düşündü ve kararlı bir ifadeyle yanıtladı:

— Ben yine de ona parayı vereceğim. Sen bilirsin. Bir insana yalnızca varsayımlara dayanarak sırt çeviremem.

— Ne kadar yüce bir davranış. Öpmeyi de ihmal etme.

— Neyse, haydi ver şu yüz rubleyi, –diye çekinerek rica etti Samoylenko.

— Vermem.

Bir sessizlik çöktü. Samoylenko ezilip büzülmüştü; yüzünde suçlu, mahcup, dalkavukça bir ifade belirdi. Apoletler, madalyalar içindeki bu dev gibi adamda, acıklı, kızarıp bozarmış çocuk yüzü bir tuhaf duruyordu.

— Buradaki piskopos hazretleri kendi sorumluluğundaki bölgeyi kupa arabasıyla değil, at sırtında geziyor, –dedi diyakoz kalemini bırakırken.– Atın üzerindeki görüntüsü insanın içine işler. Bütün o sadeliği ve tevazusu *Kitabı Mukaddes*'in yüceliğiyle dolup taşıyor.

---

* Rudin, Turgenyev'in idealist roman kahramanı. (ç.n.)

— İyi biri mi bari? –diye sordu Von Koren, konunun değişmesinden memnundu.

— O da ne demek? İyi olmasaydı, onu piskopos yaparlar mıydı?

— Piskoposlar arasında çok iyi, mahir insanlar var, –dedi Von Koren.– Ama maalesef pek çoğunda da kendini devlet adamı sanmak gibi bir zaaf oluyor. Biri Ruslaştırmayla uğraşır, öbürü bilimleri eleştirir. Onların işi değil ki bu. Kendi meclisleriyle ilgilenseler iyi olacak.

— Kilise dışından biri, piskoposlar hakkında yargıda bulunamaz.

— O nedenmiş, diyakoz? Piskopos da benim gibi insan.

— Hem öyle hem değil, –diyakoz alınmıştı, kalemi yeniden eline aldı.– Siz onunla aynı olsaydınız, size de o ilahi lütuflar bahşedilirdi, siz de piskopos olurdunuz, e piskopos olmadığınıza göre, onunla aynı değilsiniz.

— İyice saçmaladın diyakoz! –dedi Samoylenko sıkıntıyla.– Dinle bak, ne düşündüm, –dedi Von Koren'e dönerek.– Sen bana yüz ruble borç vermiş olma, tamam. Bende kışa kadar daha üç ay yemek yiyeceksin ya, o üç ayın parasını peşin vermiş ol.

— Vermem.

Samoylenko gözlerini kırpıştırdı, yüzü kıpkırmızı oldu; mekanik bir hareketle örümcekli kitabı önüne çekti, kitaba bir baktı, ardından kalkıp şapkasını aldı. Von Koren, onun haline üzülmüştü.

— Böyle adamlarla yaşamanın, iş tutmanın sonu budur işte! –dedi zoolog ve hiddetli bir tekmeyle köşeye bir kâğıt savurdu.– Anlasanıza, buna ne iyilik denir ne sevgi, ancak düşkünlüktür, gevşekliktir bu, zehirdir! Aklın inşa ettiğini sizin zayıf, işe yaramaz yürekleriniz mahvediyor! Lisedeyken tifo olmuştum, teyzeciğim şefkatinden bana mantar turşusu yedirmişti de az daha ölüyordum. Teyzem gibi senin de anlaman gerekiyor ki insan sevgisi yürekte, karın boşluğunda, belde olmaz, burada olur!

Von Koren alnını tokatladı.

— Al bakalım! –dedi ve yüz rublelik banknotu doktora fırlattı.

— Boşuna kızıyorsun Kolya, –dedi Samoylenko yumuşak bir sesle, parayı katlıyordu.– Seni gayet iyi anlıyorum, ama... bir de benim açımdan bak.

— Kocakarının tekisin yahu, ne olacak!

Diyakoz kahkaha patlattı.

— Dinle Aleksandır Davidıç, son bir rica! –dedi hararetle, Von Koren.– O otlakçıya parayı verirken bir şart koş: Ya hanımıyla birlikte gitsin ya da onu önden yollasın, yoksa verme. Bu kadar yüz vermenin de anlamı yok. Ona böyle söyle, olur da söylemezsen, namusum üzerine ant içerim, çalıştığı yere kendim gider, o adamı merdivenlerden sürükleye sürükleye atarım dışarı, seninle de bir daha işim olmaz! Haberin olsun!

— E ne olmuş? Kadınla birlikte gitmesi ya da kadını önden yollaması onun daha da işine gelir, –dedi Samoylenko.– Sevinecektir hatta. Neyse, haydi sağlıcakla.

Müsaadelerini istedi ve oradan çıktı, ama kapıyı ardından kapatmadan önce Von Koren'e son bir kez döndü ve yüzünü buruşturarak şöyle dedi:

— Seni, dostum, Almanlar bozmuş! Evet ya! Almanlar!

XII

Ertesi gün perşembeydi ve Marya Konstantinovna oğlu Kostya'nın doğum gününü kutluyordu. Öğlene herkes börek yemeye davetliydi, akşamsa sıcak çikolata içilecekti. Akşamleyin Layevski ile Nadejda Fedorovna geldiklerinde, çoktandır salondaki yerine kurulmuş çikolatasını içmekte olan zoolog, Samoylenko'ya sordu:

— Konuştun mu şununla?

— Daha değil.

— Bana bak, sakın yüz verme. Bunların küstahlığını an-

lamıyorum! Ev sahibi ailenin nikâhsız yaşamalarına olan bakışını gayet iyi biliyorlar ama yine de böyle aldırmazca içeriye dalıyorlar.

— Her önyargıyı dikkate alacak olursan, –dedi Samoylenko,– evinden dışarı çıkamazsın.

— Kitlelerin evlilik dışı ilişkiden ve ahlaksızlıktan tiksinmesi önyargı mıdır acaba?

— Elbette öyle. Önyargı ve kindarlık. Askerler de biraz hafifmeşrep bir kız gördüler mi hemen dalga geçmeye, ıslık çalmaya başlarlar, halbuki kendilerine baksalar!

— Boşuna ıslık çalmıyorlar. Kızların gayrimeşru çocuklarını boğup hapsi boylamaları, Anna Karenina'nın kendini trenin altına atması, köylerde bazı kapıları katrana bulamaları, senin ve benim, nedendir bilinmez, Katya'nın saflığından hoşlanmamız, herkesin saf aşka, üstelik böyle bir sevgi imkânsız olmasına rağmen, belli belirsiz ihtiyaç duyması – bütün bunlara önyargı denebilir mi? Bunlar, dostum, doğal seleksiyonun yegâne kalıntılarıdır ve cinsler arası ilişkileri düzenleyen bu kudret olmasaydı, Bay Layevski'ler sana dünyanın kaç bucak olduğunu gösterir, insanlık da iki yıl içinde çürür giderdi.

Layevski de salona geldi; herkesle tek tek selamlaştı ve Von Koren'in elini sıkarken yılışık bir tavırla gülümsedi. Uygun anı bekleyip Samoylenko'ya döndü:

— Affedersin Aleksandr Davidiç, seninle biraz konuşmam lazım.

Samoylenko kalktı, elini berikinin beline attı, birlikte Nikodim Aleksandrıç'ın çalışma odasına geçtiler.

— Yarın cuma... –dedi Layevski, tırnaklarını yiyordu.– Söz verdiğin parayı buldun mu?

— İki yüz on buldum yalnızca. Gerisini bugün ya da yarın bulacağım. Telaş etme.

— Tanrı aşkına!.. –Layevski rahat bir nefes aldı, sevinçten elleri titriyordu.– Benim hayatımı kurtarıyorsun Aleksandr

Davidiç, sana Tanrı'nın huzurunda, kendi mutluluğum üzerine ya da ne istersen onun üzerine yemin ederim, varır varmaz sana bu parayı göndereceğim. Eski borçlarımı da göndereceğim tabii.

— Yalnız şu var Vanya... –dedi Samoylenko berikinin düğmesiyle oynayarak, yüzü kızarmıştı.– Kusura bakma, aile işlerine karışıyor gibi olacağım ama... neden Nadejda Fedorovna'yı da yanında götürmüyorsun?

— Çıldırdın herhalde, mümkün mü böyle bir şey? Birimiz mutlaka burada kalmalı, yoksa alacaklılar ortalığı birbirine katar. Biliyorsun, daha şimdiden esnafa en az yedi yüz ruble borçluyum. Bekle biraz, onlara paralarını yollayayım, çenelerini kapayayım, sonra o da buradan ayrılacak zaten.

— Öyle... öyle de... Peki neden önden onu göndermiyorsun?

— Ah, Tanrım, nasıl olabilir bu? –Layevski dehşete kapılmıştı.– O bir kadın, tek başına ne yapar? Ne anlar? Bu ancak zaman kaybı olur, paraları çöpe atmak olur.

"Mantıklı aslında..." diye düşündü Samoylenko ama Von Koren'le konuşmasını anımsayıp başını eğerek, utana sıkıla konuştu:

— Sana katılamayacağım. Ya onu da yanında götür ya onu önden yolla, yoksa... yoksa sana veremem parayı. Bu son sözümdür...

Geri geri çekildi, sırtını dayayarak kapıyı açtı ve kıpkırmızı, allak bullak bir suratla misafir odasına geldi.

"Cuma... Cuma," –diye düşünüyordu Layevski misafir odasına dönerken.– "Cuma..."

Bir fincan çikolata ikram ettiler. Sıcak çikolata dudaklarını, dilini yaktı ama Layevski hâlâ düşünüyordu:

"Cuma... cuma..."

"Cuma" sözcüğü nedense bir türlü aklından çıkmıyordu; cumadan başka şey düşünemez olmuştu ve kafasında değil de yüreğinde bir yerlerde olan tek şey cumartesi yola çıkamayacağıydı. Taranmış şakaklarıyla şık şıkırdam karşısında duran Nikodim Aleksandriç ricada bulundu:

— Buyursanıza, lütfen bir şeyler yiyin...

Marya Konstantinovna konuklarına Katya'nın notlarını gösteriyor, yana yakıla söyleniyordu:

— Artık okumak nasıl zor, nasıl zor! Öyle çok şey talep ediliyor ki çocuktan...

— Anneciğim! –diye inildedi Katya, övgülerden ve utancından nereye saklanacağını bilemez haldeydi.

Layevski de notlara baktı ve tebrik etti. Din bilgisi, Rus dili, kanaat notu, pekiyiler, iyiler gözünün önünde dönüp duruyordu, bütün bunlara artık takıntı haline getirdiği cuma günü, Nikodim Aleksandrıç'ın şakaklarındaki taranmış saçlar, Katya'nın kırmızı yanakları da eklenince öyle sınırsız, öyle katlanılmaz bir usanç vermişti ki umutsuzluktan feryat figan bağırmasına ramak kalmıştı; kendine sordu: "Yoksa, yoksa gidemeyecek miyim?"

Yan yana iki oyun masası kurmuş, postane* oynamaya koyulmuşlardı. Layevski de oturmuştu.

"Cuma... cuma..." –diye kafasından geçirirken gülümseyerek cebinden bir kurşunkalem çıkardı.– "Cuma..."

Durumunu etraflıca düşünmek istiyor, ama düşünmekten korkuyordu. Uzun süre kendinden bile özenle sakladığı planı doktorun fark ettiğini kabullenmek onda dehşet uyandırıyordu. Geleceğini düşündüğü hiçbir anda fikirlerine tam bir özgürlük tanımamıştı. O, trenin vagonunda oturacak ve gidecekti – yaşamında karşılaştığı sorunlar da böylece çözülecekti, fikirlerinin daha öteye geçmesine izin vermemişti. Arada sırada, uzak kırlardaki donuk bir ışık gibi kafasında bu fikrin yanıp söndüğü olmuştu: Uzak bir gelecekte, Petersburg sokaklarının birinde Nadejda Fedorovna'dan ayrılmak ve borçlarından kurtulmak için küçük bir yalana başvurması gerekebilirdi; yalnızca bir kez yalan söyleyecek ve sonra yepyeni bir yaşama kavuşacaktı. Daha ne olsundu: Küçük bir yalan karşılığında büyük bir gerçek satın alacaktı.

---

* Rusya'da popüler bir grup eğlencesi oyunu. (ç.n.)

Şimdiyse, doktor parayı vermeyi reddederek planını anladığını kabaca belli ettiğine göre, yalanın artık uzak bir gelecekte değil, bugün, yarın, bir ay sonra, hatta belki ömrünün sonuna dek ona gerekeceği anlaşılıyordu. Gerçekten de, oradan ayrılabilmek için Nadejda Fedorovna'ya, alacaklılara ve amirlerine yalan söylemesi gerekiyordu; sonra Petersburg'da para bulabilmek için annesini de kandıracak, ona Nadejda Fedorovna'dan ayrıldığını söyleyecekti; annesi ona beş yüz rubleden fazla vermeyeceğine göre doktoru da kandırmış olacaktı, zira ona olan borçlarını kısa sürede yollaması mümkün olmayacaktı. Derken Nadejda Fedorovna Petersburg'a geldiğinde büyüklü küçüklü her türlü yalana başvurup ondan ayrılması gerekecekti; yine gözyaşları, yine iç sıkıntısı, usandırıcı bir yaşam, pişmanlıklar; kısacası hiçbir yenilik olmayacaktı. Yalandan ibaret bir ömür. Layevski'nin zihninde yalanlar yığılmış, bir dağ misali yükselmişti. Tek tek yalanlar sıralamak yerine bu yığıntının üzerinden bir kerede atlayabilmek için keskin bir hamle gerekiyordu; örneğin tek söz etmeden oturduğu yerden kalkmak, şapkasını takıp beş parasız halde, yine tek söz etmeden uzaklara gitmek, ama Layevski bunu yapabilecekmiş gibi hissetmiyordu.

"Cuma, cuma..." –diye düşünüyordu.– "Cuma..."

Herkes küçük notlar yazıyor, kâğıtları ikiye katlayıp Nikodim Aleksandrıç'ın eski silindir şapkasına atıyordu; yeterince not biriktiğinde Kostya postacı rolünde masanın etrafında dolaşarak kâğıtları dağıtıyordu. Eğlendirici kâğıtlar alan ve daha da eğlenceli şeyler yazmaya çalışan diyakoz, Katya ve Kostya sevinçten dört köşe olmuşlardı.

"Konuşmamız gerek" yazısını okudu Nadejda Fedorovna elindeki notta. Marya Konstantinovna'yla bakıştılar, o da bademi tatlılığıyla gülümsedi ve başıyla onayladı.

"Ne konuşacağız ki?" diye düşündü Nadejda Fedorovna. "Her şeyi anlatamayacaksan konuşmanın da faydası yok."

Misafirliğe gelmeden önce Layevski'nin kravatını bağlamış, bu boş eylem sırasında içi şefkat ve hüzünle dolmuştu. Layevski'nin yüzünden akan huzursuzluk, dalgın bakışları, soluk benzi, son zamanlardaki davranışlarında görünen anlaşılmaz değişim, bu arada, kendisinin de Layevski'den korkunç, mide bulandırıcı bir sır saklaması, onun kravatını bağlarken ellerinin titremesi; bütün bunlar birlikteliklerinin pek ömrünün kalmadığını bir şekilde Nadejda Fedorovna'ya söylüyordu. Layevski'ye bir ikonaya bakar gibi, korku ve pişmanlıkla bakıyor ve içinden hep o sözleri geçiriyordu: "Affet beni, affet..." Masada Nadejda Fedorovna'nın karşısında Açmiyanov oturmaktaydı ve kara, âşık gözlerini bir an olsun kadından ayırmıyordu; bunun kendisinde de arzular uyandırdığını hisseden Nadejda Fedorovna utanç duyuyor, ıstırabının ve kederinin bile bu kirli ihtiraslara teslim olmasını engelleyemeyeceğinden korkuyordu; bugün değilse yarın, bir müptela gibi, karşı koyacak kuvveti kendinde bulamayacaktı.

Nadejda Fedorovna kendisini utandıran, Layevski'yi de küçük düşüren bu yaşantıya devam etmemek için oradan ayrılmaya karar verdi. Layevski'ye kendisini bırakması için gözyaşları içinde yalvaracak, Layevski itiraz edecek olursa da ondan gizli kaçıp gidecekti. Olan biten hiçbir şeyi ona söylemeyecekti. Layevski'nin anılarında tertemiz kalmalıydı.

"Seviyorum, seviyorum, seviyorum" notunu okudu. Açmiyanov'dandı bu.

Kuş uçmaz kervan geçmez bir yere yerleşecek, bir iş bulacak ve Layevski'ye "meçhul bir dosttan" para, nakışlı gömlekler, tütün yollayacaktı. Ancak iyice ihtiyarladığında ya da Layevski ölümcül bir hastalığa yakalanır da bakıma gereksinmesi olursa ona dönecekti. Layevski, Nadejda Fedorovna'nın hangi nedenlerle karısı olmayı reddedip onu terk ettiğini yaşlılığında öğrenirse, onun bu yaptığını fedakârlık bilir ve onu affederdi.

"Burnunuz amma uzun." Bu da diyakozdan ya da Kostya'dan olmalıydı.

Nadejda Fedorovna veda anlarını hayal etmeye başladı; Layevski'ye sımsıkı sarılacak, onun elini öpecekti; onu bütün, ama bütün ömrü boyunca seveceğine, ıssız bir yerde, yabancı insanlar arasında yaşarken, uzaklarda bir yerlerde, kendisini tertemiz anımsayan bir dostunun, bir sevdiğinin; saf, erdemli, yüksek bir insanın var olduğunu asla aklından çıkarmayacağına ant içecekti.

"Eğer bugün bana bir buluşma sözü vermezseniz artık ben adım atacağım, şerefim üzerine ant içerim. Saygın insanlara böyle davranılmaz, bunu anlamanız gerekiyor." Bu da Kirilin'den.

XIII

Layevski'nin önüne iki not gelmişti; birini açıp okudu: "Bir yere gitme canım benim."

"Kim yazmış olabilir bunu?" diye düşündü. "Elbette Samoylenko değil... Diyakoz da olamaz, gitmek istediğimi bilmiyor. Von Koren olmasın?"

Von Koren masaya eğilmiş piramit çiziyordu. Gözlerinin içi gülüyormuş gibi geldi Layevski'ye.

"Herhalde Samoylenko'nun gevezeliği..." dedi kendi kendine.

Harflerin birbirine geçtiği aynı çarpık elyazısıyla yazılmış diğer notta şöyle yazıyordu: "Birileri cumartesi gitmeyecek."

"Ne maskaralık," diye düşündü. "Cuma, cuma..."

Gırtlağına bir şey oturmuştu. Yakasını çekiştirdi, öksürdü ama gırtlağından öksürük yerine kahkaha kopuverdi.

— Hah hah haaa! –diye gülmeye başladı.– Ha ha ha! –"Ne oluyor bana?" diye düşünürken bir daha:– Ha ha ha!

Kendini toparlamaya çalışıyordu, eliyle ağzını kapadı ama kahkahası göğsüne, boynuna vuruyordu, eli ağzını zapt edemiyordu.

"Bu ne saçmalık!" diye düşündü, katıla katıla gülüyordu. "Delirdim mi, neler oluyor?"

Kahkahası giderek daha da yükseliyor, gitgide bir süs köpeği havlamasına benziyordu. Layevski masadan kalkmaya yeltendi ama bacaklarına söz geçiremedi, sağ eli de bir tuhaftı, iradesi dışında masanın üzerinde zıplıyor, titreyerek kâğıtları avuçlayıp buruşturuyordu. Layevski kendisini hayretle izleyen gözleri, Samoylenko'nun korkmuş yüzünü, zoologun alaycı ve tiksinen bakışlarını görüyordu; bir histeriye kapıldığını anlamıştı.

"Ne rezillik, ne utanç verici," diye düşündü, yüzünde gözyaşlarının sıcaklığını hissediyordu... "Ah, ah, tam bir yüz karası! Ömrümde böyle bir şey yaşamadım..."

Bir an, onu koltuklarından kavradılar, başını arkadan destekleyerek başka yere taşıdılar; sonraki an, gözlerinin önünde bardak parıldadı, bardak dişlerine çarptı ve su göğsüne döküldü; derken küçük bir oda, ortasında yan yana iki yatak; temiz, kar gibi beyaz nevresimler. Yatağın birine serildiği gibi hıçkırıklara boğuldu.

— Yok bir şey, yok bir şey... –dedi Samoylenko.– Olur böyle şeyler... Olur böyle...

Korkudan buz kesmiş, tepeden tırnağa titreyen ve dehşet verici bir şeyler olduğunu sezen Nadejda Fedorovna yatağın başında sordu:

— Neyin var? Nedir bu? Tanrı aşkına bir şeyler söyle...

"Kirilin ona bir şeyler yazmış olmasın?" diye aklından geçirdi.

— Yok bir şey... –dedi Layevski, gülerken ağlıyordu.– Sen çık buradan... Canım benim.

Yüzünde ne nefret ne iğrenme ifadesi vardı; demek hâlâ bir şeyden haberi yoktu; Nadejda Fedorovna biraz sakinleşti ve salona geçti.

— Telaşlanmayın tatlım! –dedi Marya Konstantinovna, Nadejda Fedorovna'nın yanına oturdu, elini avcuna aldı.–

Geçecek hepsi. Erkekler de biz günahkârlar gibi zayıftırlar. İkiniz de bir bunalımdan geçiyorsunuz... Çok anlaşılır bir şey bu! Neyse, tatlım, yanıt bekliyorum. Konuşalım haydi.

— Hayır, konuşmayalım... –dedi Nadejda Fedorovna, kulağına Layevski'nin hıçkırıkları geliyordu.– Canım çok sıkkın... Müsaadenizle gideyim ben.

— Ne diyorsunuz siz, tatlım, o nasıl söz? –Marya Konstantinovna endişelenmişti.– Sizi akşam yemeği yemeden bırakacağımı düşünmüyorsunuz herhalde? Bir şeyler yiyelim, sonra Tanrı'ya emanetsiniz.

— Çok canım sıkkın... –diye fısıldadı Nadejda Fedorovna ve oraya yığılmamak için iki eliyle koltuğun kolçağına yapıştı.

— Havale geçiriyor adam! –dedi neşeyle Von Koren salona girerken; ama Nadejda Fedorovna'yı görünce bozuldu ve çıktı.

Histerisi geçtiğinde Layevski başkasının yatağında oturmuş düşünmekteydi:

"Tam bir rezillik, kızlar gibi salya sümük ağladım! Kim bilir ne gülünç, ne berbattı halim. Arka taraftan çıkıp gideyim... Ama öyle yaparsam da geçirdiğim histeriyi ciddiye alıyormuşum gibi görünür. Olanları şakaya vurmalı..."

Aynaya baktı, biraz daha oturdu ve salona döndü.

— İşte geldim! –dedi gülücükler içinde: Istırap verici bir utanç duyuyor, onun varlığında diğerlerinin de utandıklarını hissediyordu.– Oluyor yahu böyle şeyler, –dedi ve oturdu.– Orada oturuyordum ki, sormayın, böğrümde korkunç bir ağrı... Katlanılacak gibi değil, sinirlerim de dayanamadı işte... E böyle saçma bir şey oldu tabii. Çağımız sinirleri harap ediyor, ne yaparsın!

Akşam yemeğinde şarap içti, sohbet etti ve ağrısı hâlâ devam ediyormuş gibi görünmek için bazen kesik kesik soluyarak böğrünü ovuşturdu. Tabii, Nadejda Fedorovna dışında kimse buna inanmıyor, Layevski de bunu fark ediyordu.

Saat dokuzu geçtikten sonra hep birlikte bulvara yürüyüşe çıktılar. Nadejda Fedorovna, Kirilin'in kendisiyle konuşmaya kalkmasından korktuğu için Marya Konstantinovna ile çocuklarının yanından ayrılmıyordu. Korku ve üzüntüden bitap düşmüştü, ateşinin yükseldiğini hissediyordu, adım atacak hali yoktu ama eve de gidemiyordu çünkü ya Kirilin'in ya Açmiyanov'un ya da ikisinin birden peşinden geleceğine emindi. Kirilin ardı sıra yürüyordu, Nikodim Aleksandrıç'la yan yanaydı ve usul usul bir şarkı mırıldanıyordu:

— Bee-nim-le oynanmasına izin ver-mem! Veer-mem!

Bulvardan köşke doğru döndüler ve sahile gelip yakamozlanmış denizi uzun uzun seyrettiler. Von Koren yakamozun nedenini anlatmaya başladı.

XIV

— Ama benim vist oynama vaktim gelmiş... Beklerler beni. –dedi Layevski.– Hoşça kalın bayanlar baylar.

— Bekle, ben de geleyim, –dedi Nadejda Fedorovna ve Layevski'nin koluna girdi.

Topluluktan müsaade isteyip ayrıldılar. Kirilin de aynı yoldan gideceğini söyleyerek veda etti ve ikisine katıldı.

"Ne olacaksa olsun," diye düşündü Nadejda Fedorovna, "Ne olacaksa..."

Sanki bütün tatsız anılar kafasından dışarı fırlamış, karanlıkta onun yanından yürüyorlar, ağır ağır soluk alıp veriyorlardı; o ise, mürekkebe düşmüş bir sinek gibi güçlükle kaldırımda bedenini sürüklüyor, Layevski'nin böğrüne, koluna kara lekeler bulaştırıyordu. Kirilin bir fenalık yapacak olursa, diye aklından geçirdi Nadejda Fedorovna, bu adamın değil, yalnızca kendi suçu olacaktı. Ne de olsa, önceleri hiçbir erkekle olmadığı kadar Kirilin'le yakınlaşmışken kendisi bir ipliği söküp atar gibi bu dönemi geri dönülemez biçimde mahvetmişti – bunun kabahati kimdeydi? Arzularından başı

döndüğünde, hiç tanımadığı bir adama, muhtemelen sırf eli yüzü düzgün, boylu boslu diye gülücükler dağıtmış, iki buluşmadan sonra da sıkılıp onu bir kenara atmıştı; eh, bu da adama –diye düşünüyordu şimdi– kendisine istediği gibi davranma hakkını vermez miydi?

— Burada ayrılıyoruz minik kuşum, –dedi Layevski ve durdu.– Seni İlya Mihaylıç bırakır.

Başıyla Kirilin'i selamladı ve hızla bulvardan karşıya geçerek, sokaktan Şeşkovski'nin pencerelerinden ışık gelen evine yürüdü, ardından bahçe kapısının çarpma sesi duyuldu.

— Gelin sizinle anlaşalım, –diye başladı Kirilin.– Ben küçük bir çocuk değilim, Açkasov'a, Laçkasov'a, Zaçkasov'a benzemem... Ciddiye alınmayı talep ediyorum!

Nadejda Fedorovna'nın yüreği küt küt atıyordu. Yanıt vermedi.

— Bana olan alakanızdaki keskin değişimi önceleri cilve olarak açıklıyordum, –diye devam etti Kirilin,– şimdi ise görüyorum ki siz saygıdeğer insanlarla ilişki kurma yetisine sahip değilsiniz yalnızca. Canınız benimle tıpkı o toy Ermeni delikanlıyla olduğu gibi gönül eğlendirmek istedi, o kadar, lakin ben saygın biriyim ve bana da saygın bir insan gibi davranılmasını istiyorum. Şu halde hizmetinizdeyim...

— Canım çok sıkkın... –dedi Nadejda Fedorovna ve ağlamaya başladı, gözyaşlarını saklamak için kafasını öte yana çevirdi.

— Benim de canım çok sıkkın, peki ne yapacağız şimdi?

Kirilin bir süre sustuktan sonra net ve vurgulu biçimde devam etti:

— Tekrarlıyorum hanımefendi, bu akşam bana bir görüşme bahşetmezseniz, yine hemen bugün rezalet çıkaracağım.

— Bugün beni bırakın... –dedi Nadejda Fedorovna, kendi sesini tanıyamıyordu, nasıl da hazin ve tiz geliyordu kulağına.

— Size bir ders vermem gerekiyor... Kaba üslubumu bağışlayın ama size bir ders vermem lazım. Evet, maalesef size bir ders vermeliyim. İki görüşme talep ediyorum: Bugün ve yarın. Yarından sonra bütünüyle özgürsünüz, nereye kiminle giderseniz gidin. Bugün ve yarın.

Nadejda Fedorovna bahçesinin kapısına yaklaştı, durdu.

— Beni bırakın! –diye fısıldadı, bütün bedeni titriyordu, karşısında karanlıklar içinde beyaz bir ceket dışında hiçbir şey göremiyordu.– Haklısınız, ben korkunç bir kadınım... Suçluyum ama bırakın beni... Rica ediyorum size... –Kirilin'in buz gibi eline dokunduğu gibi ürperdi.– Yalvarıyorum size...

— Heyhat! –diye göğüs geçirdi Kirilin.– Heyhat! Planlarım arasında sizi bırakmak yok, tek istediğim size bir ders vermek, anlamanızı sağlamak, üstelik saygıdeğer hanımefendi, ben kadınlara pek inanmam.

— Canım çok sıkkın...

Nadejda Fedorovna denizin tekdüze sesine kulak kesildi, yıldızlarla bezeli göğe baktı ve bütün bunlara bir an önce son vermek; denizle, yıldızlarla, erkeklerle, sıtmayla dolu yaşamın bu lanetli duygusundan uzaklaşmak istedi.

— Ama evimde olmasın... –dedi soğuk bir sesle.– Başka bir yere götürün beni.

— Müridov'a gidelim. En iyisi.

— Nerede?

— Eski surların orada.

Nadejda Fedorovna hızla sokağı yürüdü ve köşeden, dağlara giden ara yola döndü. Karanlıktı. Kaldırımlarda yer yer, aydınlatılmış pencerelerden düşen solgun ışık şeritleri uzanmaktaydı; o ise kendini sinek gibi hissediyordu, kâh mürekkebe düşüyor, kâh sürüne sürüne yeniden ışığa çıkıyordu. Kirilin peşi sıra onu izlemekteydi. Adam bir yerde tökezledi, az kalsın düşüyordu, gülmeye başladı.

"Sarhoş bu..." –diye düşündü Nadejda Fedorovna.– "Ne fark eder... ne fark eder... Ne olacaksa olsun."

Açmiyanov da kısa süre sonra gruba veda etmiş, Nadejda Fedorovna'nın peşine takılmıştı, onu sandal gezintisine davet edecekti. Kadının evinin oraya geldi, bahçenin önünden eve bir göz attı: Pencereler ardına kadar açıktı, ışık görünmüyordu.

— Nadejda Fedorovna! –diye seslendi.

Bir dakika geçti, bir kere daha seslendi.

— Kim o? –Olga'nın sesiydi bu.

— Nadejda Fedorovna evde mi?

— Yok. Daha gelmedi.

"Tuhaf... Çok tuhaf," –diye düşündü Açmiyanov, içine kurt düşmüştü.– "Eve gidecekti..."

Bulvarı ve sokağı kat ederek Şeşkovski'nin pencerelerinden içeriye göz attı. Layevski ceketini çıkarmış masada oturuyor, pür dikkat elindeki kartlara bakıyordu.

— Tuhaf, tuhaf... –diye mırıldandı Açmiyanov; Layevski'nin geçirdiği histeriyi anımsayınca bir an utandı.– Bu kadın evde de değilse, nerede?

Yeniden Nadejda Fedorovna'nın evine gitti ve karanlık pencerelere baktı.

"Yalan hepsi, yalan..." diye düşündü, daha bugün öğlen Bityugov'larda görüştüklerinde kadının kendi ağzıyla akşam için sandal gezintisi sözü verdiğini anımsayınca.

Kirilin'in yaşadığı evin de pencereleri karanlıktı, girişteki bankta bir bekçi oturmuş uyukluyordu. Bir pencereye bir bekçiye bakan Açmiyanov'un zihninde bir anda şimşek çaktı. Eve gitmeye karar verdi ve yürümeye başladı ama kendini yine Nadejda Fedorovna'nın evinin önünde buldu. Orada banka oturdu, kıskançlık ve içerlemeden başının yandığını hissederek şapkasını çıkardı.

Kilisenin çanları günde iki kez çalardı: Öğlen ve gece yarısı. Gece çanı çaldıktan hemen sonra birtakım telaşlı adımlar duyuldu.

— Öyleyse yarın akşam yine Müridov'da! –sözünü duy-

du Açmiyanov ve Kirilin'in sesini tanıdı.– Saat sekizde. Görüşmek üzere hanımefendi!

Ön bahçenin orada Nadejda Fedorovna göründü. Bankta oturan Açmiyanov'u fark etmeyip karanlıkta bir gölge gibi onun yanından geçti, bahçe kapısını açtı, kapatmadan evine girdi. Odasında mumu yaktı, hızla soyundu ama yatağına uzanmadı, sandalyenin önünde dizleri üzerine çöktü, kollarını sandalyeye dolayıp alnını dayadı.

Layevski eve döndüğünde saat ikiyi geçmişti.

XV

Toptan değil de taksit taksit yalan söylemeye karar veren Layevski, ertesi gün saat biri geçtikten sonra Samoylenko'dan parayı istemeye gitti; cumartesi artık mutlaka oradan ayrılmalıydı. Ruhsal durumunun ağırlığına bir de keskin bir utanç duygusu ekleyen dünkü histeriden sonra kentte kalması söz konusu bile olamazdı. Samoylenko koyduğu koşulda ısrar edecek olursa, diye düşünüyordu Layevski, o zaman koşulu kabul edip paraları alabilir, yarın da tam ayrılış vaktinde Nadejda Fedorovna'nın gelmek istemediğini söyleyebilirdi; akşamdan da Nadejda Fedorovna'yı bütün bunların onun yararı için yapıldığına ikna etmek mümkündü. Besbelli Von Koren'in etkisi altında bulunan Samoylenko yine parayı vermez de birtakım yeni koşullar öne sürerse, Layevski bugün yük gemisine ya da yelkenliye atlayıp Novıy Afon'a ya da Novorossiysk'e gidecek, oradan annesine yalvaracağı bir telgraf yollayacak, annesi yol parası gönderinceye dek de orada kalacaktı.

Samoylenko'ya geldiğinde salonda Von Koren'i gördü. Zoolog öğle yemeği için henüz gelmiş, her zaman olduğu üzere salondaki albümü açmış, silindir şapkalı erkeklere, boneli hanımlara göz gezdiriyordu.

"Nereden çıktı şimdi bu," –diye düşündü Layevski zoologu görünce,– "işleri karıştırabilir."

— Merhaba!

— Merhaba, –diye yanıtladı Von Koren, başını kaldırıp Layevski'ye bakmamıştı bile.

— Aleksandr Davidiç evde mi?

— Evet, mutfakta.

Layevski mutfağa geçti ama kapıda Samoylenko'nun salatayla uğraştığını görünce salona dönüp oturdu. Zoologun yanında kendini hep huzursuz hissederdi ama bu kez histeriden konuşmak gerekeceği için korkuyordu. Sessizlik içinde bir iki dakika geçti. Von Koren birden başını kaldırıp Layevski'ye bakarak sordu.

— Dünden sonra nasıl hissediyorsunuz kendinizi?

— Muhteşem, –diye yanıtladı Layevski kızararak.– Aslında dün de önemli bir şey olmamıştı ya neyse...

— Düne kadar histeriye yalnızca hanımların yakalandığını sanırdım, o yüzden başta sizdekini kore hastalığı sandım.

Layevski dalkavukça sırıttı ve düşündü:

"Onun adına ne büyük nezaketsizlik, gayet iyi biliyor ki durumum ağırdı..."

— Evet, gülünç bir hikâye, –dedi sırıtışını kesmeden.– Ben de bu sabah güldüm durdum. Ne enteresan, histeri nöbetindeyken halinin saçmalığını biliyorsun, duruma gülüyorsun ama aynı zamanda zırıl zırıl ağlıyorsun. İçinde yaşadığımız şu asabiyet çağında hepimiz sinirlerimizin kölesiyiz; onlar bizim efendimiz, bize ne isterlerse yapıyorlar. Bu anlamda uygarlığın bize yarardan çok zararı dokun...

Layevski konuşuyordu ama Von Koren'in kendisini ciddiyet ve dikkatle dinlemesinden, gözlerini kırpmaksızın, inceler gibi kendisine bakmasından rahatsız olmuştu; üstelik kendi adına en can sıkıcı olan, Von Koren'i bu denli itici bulmasına rağmen yüzündeki sırnaşık ifadeyi bir türlü atamamasıydı.

— Gerçi, kabul etmeli, –diye devam etti,– geçirdiğim nöbetin doğrudan nedenleri vardı ve oldukça da esaslı ne-

denlerdi bunlar. Son zamanlarda sağlığım epey bozulmuştu. Buna bir de duyduğum sıkıntıyı ekleyin, sürekli parasızlığı... kafa dengi insan yokluğunu... Durumum bir valininkinden beter.

— Evet, durumunuz umutsuz, –dedi Von Koren.

Hem alay hem yersiz bir kehanet barındıran bu sakin, buz gibi sözler Layevski'nin kanına dokunmuştu. Zoologun dünkü alaycı ve tiksinti dolu bakışını anımsadı, bir süre sustu ve artık gülmeyerek sordu:

— Siz nereden biliyorsunuz ki benim durumumu?

— Az önce kendiniz söylediniz ya, ayrıca dostlarınız size öyle sıcak bir ilgi gösteriyorlar ki bütün gün sizden başka konu konuşulmuyor.

— Hangi dostlar? Samoylenko mu?

— Evet, o da.

— Aleksandr Davidiç'tan da, diğer dostlarımdan da benim için daha az dertlenmelerini rica edeceğim.

— İşte Samoylenko geliyor, rica ediverin de daha az dertlensin sizin için.

— Şu üslubunuzu anlayamıyorum... –diye homurdandı Layevski; zoologun kendisinden nefret ettiğini, kendisini hor gördüğünü, hatta maskara yerine koyduğunu, zoologun en has, en amansız düşmanı olduğunu daha yeni anladığı duygusuna kapılmıştı.– Üslubunuzu başkasına saklayın, –dedi kısık bir sesle; dünkü gülme isteği gibi göğsünü, boğazını sıkmaya başlayan nefret duygusu, onda yüksek sesle konuşacak güç bırakmamıştı.

Samoylenko içeri girdi, üzerinde ceket yoktu, mutfağın havasızlığından terlemiş, kıpkırmızı olmuştu.

— A, sen de mi buradasın? –dedi.– Hoş geldin canım benim. Öğlen yemeği yedin mi? Haydi, naz yapma söyle, yedin mi?

— Aleksandr Davidiç, –dedi Layevski ayağa kalkarak,– senden mahrem bir ricada bulunmuş olmam, seni ağzı sıkı

olma ve başkalarının sırlarına saygı gösterme yükümlülüğünden muaf tuttuğum anlamına gelmez.

— Bu da ne demek şimdi? –Samoylenko şaşırmıştı.

— Eğer paran yoksa, –diye sözlerini sürdürdü Layevski sesini yükselterek; heyecandan ağırlığını bir o ayağına bir öbür ayağına veriyordu– vermezsin, geri çevirirsin olur biter ama her köşe başında durumumun umutsuz olduğunu ve daha başkaca şeyleri haykırmak neden? Bire bin katarak anlatılan şu hayırseverliklere, dost yardımlarına artık katlanamıyorum! Hayırseverliklerinle istediğin kadar böbürlenebilirsin ama kimse sana sırlarımı etrafa yayma hakkı vermedi!

— Hangi sırlar? –diye sordu Samoylenko, aklı karışmış, kızmaya başlamıştı.– Buraya bağırıp çağırmaya geldiysen çık git lütfen. Sonra gelirsin!

Bir yakınına öfkelendiğinde içinden yüze kadar sayıp sakinleş kuralını anımsamıştı Samoylenko; hızla saymaya başladı.

— Benim için artık kendinizi yormamanızı rica edeceğim! –diye sözlerini sürdürdü Layevski.– Bana ilgi göstermeyin. Nasıl biri olduğum, nasıl yaşadığım kimi ilgilendirir? Evet, buradan ayrılmak istiyorum! Evet, borçlanıyorum, içiyorum, başkasının karısıyla yaşıyorum, histeri geçiriyorum, müptezelim, bayağı biriyim; bazıları kadar derinlikli düşünemiyorum ama kime ne bunlardan? İnsanın kişiliğine saygı gösterin!

— Bak kardeşim, affedersin, –dedi otuz beşe kadar saymış olan Samoylenko,– ama...

— Kişiliğe saygı gösterin! –diye üsteledi Layevski.– Başkası hakkında konuşup durmalar, ah vah etmeler, hiç bitmeyen gözetlemeler, kulak misafiri olmalar, şu dostça şefkatler... Hepsinin canı cehenneme! Borç verecekler, bir de koşullar ileri sürüyorlar çocukmuşum gibi! Bana kim bilir ne muamelesi yapıyorlar! Hiçbir şey istemiyorum! –diye bağırdı Layevski, asabiyetten sendeleyerek ve histerisinin geri

geleceğinden korkmaya başlamıştı. "Demek cumartesi gidemeyeceğim" düşüncesi kafasında şimşek gibi çaktı.– Hiçbir şey istemiyorum! Tek isteğim, lütfen, beni artık himayenizden atın. Ben küçük bir çocuk değilim, deli değilim, lütfen beni artık göz hapsinizden çıkarın!

O sırada diyakoz içeri girdi ve benzi atmış halde kollarını savurarak Prens Vorontsov'un portresine doğru tuhaf bir nutuk atmakta olan Layevski'yi görünce kapının önünde çakılıp kaldı.

— Sürekli ruhumu dikizliyorlar, –diye devam etti Layevski,– haysiyetimle oynuyorlar, gönüllü hafiyelerden rica ediyorum, lütfen casusluğu bırakın artık! Yeter!

— Ne dedin... Ne dedin sen? –diye çıkıştı yüze kadar saymayı bitiren Samoylenko, kıpkırmızı kesilerek Layevski'nin üzerine doğru yürüdü.

— Yeter! –diye tekrarladı Layevski, soluk soluğa kasketini alarak.

— Ben bir Rus doktoruyum, asilim ve kamu müşaviriyim! –dedi Samoylenko her bir hecenin üstüne basa basa.– Ömrümde hiç casus olmadım ve kimsenin beni aşağılamasına izin vermem!– diye son sözcüğü vurgulayarak haykırdı, sesi titriyordu.– Kes artık!

Doktoru hiç böyle haşmetli, köpürmüş, kıpkırmızı ve korkunç görmemiş olan diyakoz ağzını tuttuğu gibi kendini girişe atıp kapı önünde katıla katıla gülmeye başladı. Layevski, sanki bir sisin içinden, Von Koren'in ayağa kalktığını, ellerini pantolonunun cebine atıp olacakları izlemeye hazır bir pozla durduğunu gördü; bu sakin poz Layevski'ye son derece küstahça ve aşağılayıcı gelmişti.

— Lütfen sözlerinizi geri alın! –diye bağırdı Samoylenko.

Az önce söylediklerini tamamen unutmuş olan Layevski yanıtladı:

— Beni rahat bırakın! Hiçbir şey istemiyorum! Tek isteğim, sizin ve Yahudi tohumu Alman bozuntularının beni

rahat bırakması! Yoksa kendi önlemlerimi alırım! Kavgamı ederim!

— Şimdi anlaşıldı, –dedi Von Koren masanın arkasından çıkarak.– Sayın Layevski gitmeden önce düello ederek biraz eğlenmek istiyor. Ona bu zevki memnuniyetle yaşatırım. Bay Layevski, davetinizi kabul ediyorum.

— Davet mi? –dedi Layevski usulca, zoologa yaklaştı, onun esmer alnına, kıvrım kıvrım saçlarına nefretle baktı.– Davet mi? Hayhay! Sizden nefret ediyorum! Nefret!

— Çok sevindim. Yarın sabah erkenden Kerbalay'ın yerinin orada, bütün ayrıntıları siz istediğiniz gibi belirleyin. Şimdi de buradan toz olun.

— Nefret ediyorum! –dedi Layevski usulca ve soluk soluğa.– Hep nefret ettim! Düelloysa düello! Tamam!

— Götürün şunu Aleksandr Davidıç, yoksa ben gideceğim, –dedi Von Koren.– Isıracak bu beni.

Von Koren'in sakin ses tonu doktoru da yatıştırmıştı; nasılsa birden kendine geldi, aklını başına topladı, iki kolunu Layevski'nin beline doladı ve onu zoologdan uzaklaştırırken yumuşak, heyecandan titreyen bir sesle mırıldandı:

— Benim... iyi yürekli, sevgili dostlarım... Sinirlendiniz ve geçti... yeter... Dostlarım...

Bu yumuşak, dostane sesi duyan Layevski az önce görülmedik, dehşetengiz bir şey yaşamış olduğu hissine kapıldı, sanki bir trenin altında kalmaktan kıl payı kurtulmuştu; gözleri doldu, elini salladı ve koşarak odadan çıktı.

"Başkasının nefretini üzerinde duymak, başkasının nefreti karşısında baştan aşağı acınası, rezil, umarsız görünmek... Tanrım, ne ağır şey!" –diye düşünüyordu kısa bir süre sonra köşkte otururken; az önce maruz kaldığı nefretten ötürü kendini kir pas içinde hissediyordu.– "Nasıl bir terbiyesizlik bu, Tanrım!"

Konyak katılmış soğuk suyla biraz kendine geldi. Von Koren'in sakin, kibirli yüzünü, dünkü bakışlarını, halı gibi gömleğini, sesini, beyaz ellerini gözünde netlikle canlandı-

rıyordu; ağır, şiddetli, iştahlı bir nefret göğsünde depreşiyor, doyurulmayı talep ediyordu. Hayalinde Von Koren'i yere serdiği gibi tekmeliyor, çiğniyordu. Olup bitenleri en ufak ayrıntılarına kadar anımsıyor, böyle beş para etmez bir adamın yüzüne karşı sırnaşır gibi gülümseyip durmuş olmasına, genel olarak da belki haritada bile bulunmayan, Petersburg'da tek bir düzgün insanın bilmeyeceği, kuş uçmaz kervan geçmez bir kentte yaşayan, önemsiz, kimsenin umurunda olmayan insancıkların fikirlerine bu kadar paye verebilmiş olmasına şaşıyordu. Şu küçük kent bir anda yerle yeksan olsa, yanıp küle dönse, haberi ulaştıran telgraf Petersburg'da tıpkı kullanılmış mobilya satış ilanı gibi can sıkıntısıyla okunurdu. Yarın Von Koren'i öldürse ya da sağ bıraksa ne fark edecekti; ikisi de aynı ölçüde yararsız, aynı ölçüde manasızdı. Vuracaksın şunu ayağından, kolundan, yaralayacaksın, üzerine dalganı da geçeceksin, sonra da bırakacaksın bacağı koparılmış bir haşerenin otlar arasında kaybolması gibi, gitsin kimsenin umursamayacağı ıstırabıyla kendi gibi değersiz insan yığınının içinde kaybolsun.

Layevski Şeşkovski'ye gitti, olan biteni anlattı, düelloda şahidi olmasını istedi; ardından birlikte posta telgraf müdürüne gidip ondan da şahitlik etmesini istediler ve öğlen yemeğine kaldılar. Sofra pek şen şakrak geçti; Layevski ateş etmeyi hemen hiç bilmiyor olmasıyla eğleniyor, kendine saray nişancısı ya da Giyom Tell diyordu.

— Bu beyefendiye bir ders vermek lazım...

Yemekten sonra kâğıt oynamaya oturdular. Layevski oynuyor, şarap içiyor, bir yandan da düşünüyordu; düello genelde abes, boş bir işti, zira sorunu çözmediği gibi daha da zorlaştırıyordu ama bazen de kaçınılmaz oluyordu işte. Örneğin, Von Koren denen adamı sulh mahkemesine verecek değildi ya! Yaklaşan düellonun en azından iyi tarafı, sonrasında kentte kalmanın imkânsız olmasıydı. Hafif çakırkeyif olmuş, kâğıt oynayınca rahatlamıştı, kendini iyi hissediyordu.

Ama güneş batıp karanlık çökünce içini bir huzursuzluk kapladı. Ölüm korkusu değildi bu çünkü yemekte ve kâğıt oynarken içine nedense düellonun bir sonucu olmayacağına ilişkin bir kanaat doğmuştu; bu korku, yarın sabah ömründe ilk kez, bilinmedik bir şey gerçekleşecek olmasındandı; bir de çökmekte olan gecenin korkusuydu... Gecenin uzun, uykusuz geçeceğini, yalnızca Von Koren ve ona duyduğu nefret üzerine değil, hiç takati ve dirayeti olmamasına rağmen aşmak zorunda kalacağı o yalan dağı üzerine de düşünüp duracağını biliyordu. Apansız hasta düşmüştü sanki; önündeki kartlara da insanlara da ilgisi bir anda kayboldu, huzuru kaçmıştı ve eve gitmek üzere müsaade istedi. Tek arzusu bir an önce yatıp uyumaktı, kılını kıpırdatmayacak, zihnini geceye hazırlayacaktı. Şeşkovski ile posta memuru onu yolcu ettikten sonra düelloyu konuşmak üzere Von Koren'e geçtiler.

Layevski evinin orada Açmiyanov'a rastladı. Delikanlı soluk soluğa ve telaşlıydı.

— Ben de sizi arıyordum İvan Andreyiç! –dedi.– Lütfen benimle gelin, hemen...

— Nereye?

— Tanımadığınız bir beyefendi sizi görmek istiyor, sizinle önemli bir işi varmış. Hemen şimdi, bir dakikalığına da olsa gelmenizi ısrarla rica ediyor. Sizinle konuşacakları var... Onun için ölüm kalım meselesiymiş bu...

Açmiyanov o heyecanla Ermeni aksanını iyice belli ediyordu, "kalım" yerine "kağlim" demişti.

— O da kimmiş? –diye sordu Layevski.

— Adını söylemememi rica etti.

— Söyleyin ona meşgulüm. Yarın, uygun olursa...

— İmkânsız! –diye çıkıştı Açmiyanov dehşet içinde.– Sizin için önemli bir şey söyleyecek... çok mühimmiş! Gelmezseniz büyük felaket olacakmış.

— Tuhaf... –diye homurdandı Layevski, Açmiyanov'un neden bu kadar telaşlı olduğunu, şu sıkıcı, gereksiz kentte nasıl bir gizemin olabileceğini anlayamıyordu.– Tuhaf, –diye yineledi düşünceli.– Neyse, gidelim bari. Ne fark eder.

Açmiyanov hemen Layevski'nin önüne düştü, yürümeye başladılar. Önce bir caddeden, ardından sokaktan geçtiler.

— Çok sıkıldım, –dedi Layevski.

— Az kaldı, az kaldı... Şurada hemen.

Eski surların yakınında, iki yanında boş arazilerin uzandığı dar bir ara yolu yürüdüler, ardından büyükçe bir avluya girdiler ve küçük bir eve doğru yöneldiler...

— Bu Müridov'un evi değil mi? –dedi Layevski.

— Evet.

— Neden arka yollardan geldik, anlamadım? Caddeden gelseydik ya, daha yakındı...

— Bırakın şimdi, boş verin...

Layevski Açmiyanov'un kendisini arka kapıya getirmesini ve sessiz yürü, ses çıkarma dercesine el kol hareketleri yapmasını da garipsedi.

— Buraya, buraya... –dedi Açmiyanov evin kapısını dikkatle açıp hole ayakucuyla adımını atarken.– Sessiz olun, yalvarırım... Duyacaklar.

Etrafa kulak kesildi, derinden bir soluk alıp fısıldadı:

— Şu kapıyı açıp girin... Korkmayın.

Layevski iyice aklı karışmış halde kapıyı açtı, alçak tavanlı, perdeleri kapalı bir odaya girdi. Masanın üzerinde bir mum duruyordu.

— Kime bakmıştınız? –diye sordu yan odadan biri.– Müridka, sen misin?

Layevski o odaya yöneldi ve Kirilin'i gördü, onun yanında da Nadejda Fedorovna'yı.

Kendisine bir şeyler söylüyorlardı ama o duymuyordu, geri geri çekilmeye başladı ve kendini sokağa nasıl attığını bilemedi. Von Koren'e duyduğu nefret, huzursuzluğu, hepsi bir anda ruhundan silinip gitmişti. Evine dönerken sağ kolunu sarsakça savuruyor, pür dikkat ayaklarına bakarak düz yürümeye çabalıyordu. Evde, çalışma odasında ellerini ovuşturarak, sanki ceketi ve gömleği sıkıyormuş gibi omuz-

larını ve boynunu anlamsızca oynatarak mekik dokuyup durdu, sonra bir mum yaktı ve masaya oturdu...

XVI

— Sözünü ettiğiniz beşeri bilimler, gelişim sürecinde ancak yolları pozitif bilimlerle kesişir, onlarla yan yana yürüyebilirse insanın fikir dünyasını doyurabilir. Mikroskopun altında mı buluşurlar, yeni bir Hamlet'in monologlarında mı, yoksa yeni bir dinde mi, bilemem ama bu oluncaya dek yeryüzü buz tabakasıyla kaplanmış olacaktır. İnsana dair bilgilerin en dirençlisi ve en dirisi elbette İsa'nın öğretisidir ama bakın o bile ne kadar farklı farklı anlaşılıyor! Kimisi bütün beşeriyeti sevmemiz gerektiğini öğretir ama askerleri, suçluları, delileri hariç tutar; bunlardan ilkini savaşta öldürmek, ikincisini yalıtmak ya da idam etmek makbul görülür, üçüncüsüne ise evlenmek yasaklanmıştır. Başka tefsirciler, artısına eksisine bakmayıp bütün beşeriyeti sevmemiz gerektiğini öğretirler. Onların öğretisine göre, bir veremli, katilin biri ya da bir sara hastası kızınızla evlenmek mi istiyor, verin gitsin; kretenler, fiziği ve akıl sağlığı yerinde insanlara savaş mı açtı, uzatın boynunuzu. Sanat için sanata benzeyen bu sevgi için sevgi vaazı güç kazanabilseydi eninde sonunda insanlığı külliyen yok oluşa götürür, böylelikle yeryüzünde görülebilecek kötülüklerin en büyüğü gerçekleşmiş olurdu. Ortada sürüsüne bereket tefsir var, bu kadar çok olduklarında da ciddi bir düşüncenin gereklerini hiçbiri sağlayamaz ve var olan tefsirler yığınına kendilerininkini de eklemek için çırpınır dururlar. Bu yüzden, asla bir soruya sizin deyişinizle felsefi, başkalarının deyişiyle İsevi temelde yanıt aramayın; böyle yaparak ancak sorunun çözümünden uzaklaşmış olursunuz.

Zoologu dikkatle dinleyen diyakoz biraz düşündü ve sordu:

— Peki, her insana has olan şu ahlak yasası filozofların mı uydurmasıdır, yoksa Tanrı onu bedenle birlikte mi yaratmıştır?

— Bilmiyorum. Ama bu yasa bütün kavimler ve bütün çağlarda o denli ortaktır ki, bana kalırsa onu artık insanla ilişkili organik bir bağ olarak kabul etmek gerekir. Uydurulmuş değildir, vardır ve var olacaktır. Size günün birinde onu mikroskop altında görebileceklerini söylemiyorum ama organik bağın kanıtı zaten belirgin olmasındadır: Beynin çektiği ciddi ıstıraplar, ruh hastalığı denen şeyler hep öncelikle ahlak yasasından sapmışlıkla kendilerini dışavurur bildiğim kadarıyla.

— Tamam. Demek, mide nasıl yemek istiyorsa, ahlak duyusu da kendi nev'imizi sevmemizi istiyor. Doğru mu? Ama doğamızdan gelen özsevgimiz, vicdan ve aklın sesine karşı çıkıyor, bundan da baş ağrıtan pek çok sorun doğuyor. Bu sorunların çözümü için, buyurduğunuz gibi felsefi zeminde yanıt arayamıyorsak kime başvurmalıyız?

— Elimizde olan bir avuç kesin bilgiye başvurun. Belirginliğe ve olguların mantığına güvenin. Kabul, bunlar henüz pek kıttır ama felsefe gibi çekinceli ve belirsiz de değildir. Ahlak yasası, diyelim, insanları sevmemizi talep ediyor. Tamam işte? Sevgi, insanlara şu ya da bu şekilde kötülüğü dokunan, insanların bugününü, geleceğini tehlikeye atan her şeyi bertaraf etmeyi gerektirir. Elimizdeki bilgi de belirgin olan da, ahlaksal veya fiziksel bakımdan normal dışı olanların insanlığı tehdit ettiğini söylemektedir. Öyleyse, normal dışı olanlarla savaşın. Onları normal düzeye çıkaramıyorsanız da zararsızlaştıracak, yani yok edecek güç ve kabiliyetiniz vardır.

— Demek, sevgi güçlünün zayıfı yenmesindedir, öyle mi?

— Bittabi.

— İyi de İsa Mesih'i çarmıha gerenler de güç sahipleriydi, –dedi diyakoz hararetle.

— Mesele şu ki, onu çarmıha gerenler güç sahipleri değil, zayıflardı. İnsanlık kültürü, var olma mücadelesini ve seleksiyonu zayıflattığı gibi sıfıra indirmek istiyor; zayıfların hızla üreyip güçlüler üstünde hâkimiyet kurması bu sayededir. Varsayın, şu insancıl fikirleri en işlenmemiş, en güdük haliyle

arılara aşılamayı başardınız. Neler olur sonra? Öldürülmesi gereken erkek arılar hayatta kalır, balları yer, balarılarını yoldan çıkarıp onları imha eder – sonuçta da zayıflar güçlülere üstün gelir ve güçlülerin soyu tükenir. Şu anda insanlığın da başına gelen bu: Zayıflar güçlüleri eziyor. Henüz kültürün temas etmediği ilkellerde en güçlü, zeki, en ahlaklı olan öne çıkar; lider ve egemen odur. Biz kültürlüler ise İsa'yı çarmıha gereriz, hatta bugün bile çivilerini çakmaya devam ederiz. Demek, bizde eksik bir şey var... İşte bu "bir şeyi" kendi içimizde bulup diriltmeliyiz, yoksa bu yanlış anlamaların sonu gelmeyecek.

— Peki ama güçlü ile zayıfı ayırma ölçütünüz ne?

— Bilgi ve belirginlik. Veremlileri, sıracalıları rahatsızlıklarından tanırsınız, ahlaksızları ve delileri ise davranışlarından.

— İyi ama, hatalar da olabilir!

— Sel tehdidi altındaysan ayağını ıslatmaktan korkmazsın.

— Felsefe bu, –diyerek gülmeye başladı diyakoz.

— Hiç de değil. Şu ruhban okulunuzda gördüğünüz felsefe sizi öyle allak bullak etmiş ki her şeyde yalnızca sis pus görmek istiyorsunuz. Genç dimağınızı doldurduğunuz soyut bilimlere soyut denmesinin nedeni de zaten aklınızı belirgin olandan çelmeleri. Şeytan'ın dosdoğru gözlerine bakın, eğer karşınızdaki Şeytan'sa, bu Şeytan'dır, deyin, açıklamalar bulmak için de Kant'a, Hegel'e sarılmayın.

Zoolog biraz sustuktan sonra devam etti:

— İki kere iki dörttür, taş da taştır. Bakın mesela, yarın düellomuz var. Siz de ben de bunun abes ve anlamsız olduğunu, düello çağının geçtiğini, aristokrat düellosunun özünde tavernadaki sarhoş kavgasından hiç farkı olmadığını söyleriz ama yine de durmayacağız, gidip dövüşümüzü yapacağız. Demek, bizim muhakemelerimizden daha baskın bir kuvvet var. Savaşın haydutluk, barbarlık, vahşet, kardeş katli olduğunu haykırır, kan gördüğümüz anda düşer bayılırız; ama hele Fransızlar ya da Almanlar bizi aşağılamaya-

görsün, işte o an ruhumuzun kabardığını hisseder, en yürekten "Hurra!" çığlığımızla düşmanın üzerine atılırız; sizler silahlarımızı kutsasın diye Tanrı'ya dua edersiniz ve bizim yiğitliğimiz toplumu, üstelik gerçek bir coşkuyla kendinden geçirir. Yine de, demek ki bizlerden ve felsefemizden yüksek değilse de baskın bir kuvvet vardır. Denizin üzerinden buraya doğru seyreden şu kara bulutu nasıl durduramıyorsak, bu kuvveti de durduramayız. İkiyüzlülük etmeyin, ona arkasından nanik yapıp da "Ah, saçmalık bu! Ah köhnelik bu! Ah kutsal metinlerle tutarsız!" demeyin, dosdoğru gözlerine bakın ve onun akla uygunluğunu kabul edin; bu kuvvet, örneğin hastalıklı, sıracalı, yozlaşmış bir kavmi yok etmek istediğinde de onu sakinleştirici haplarınızla, yanlış anlaşılmış İncil alıntılarınızla engellemeyin. Leskov'un vicdanlı Danila'sı şehir dışında bir cüzamlı bulmuş, sevgi ve İsa aşkına onu beslemiş, sarıp sarmalamıştı.* Danila insanları gerçekten sevseydi, o cüzamlıyı şehirden olabildiğince uzağa sürükleyip bir çukura atar, sonra da gider sağlıklılara yararlı olmaya çalışırdı. İsa, umudum o ki, bize akılcı, düşünülüp tartılmış, yararlı bir sevgi vaaz etmişti.

— Ne adamsınız! –diye güldü diyakoz.– İsa'ya inanmıyorsunuz ama adını da dilinizden düşürmüyorsunuz, neden?

— Hayır, inanıyorum. Ama elbette kendimce inanıyorum, sizin inandığınız gibi değil. Ah diyakoz, diyakoz! –dedi zoolog gülerek; elini diyakozun beline attı ve şen bir sesle konuştu:– E, ne yapıyoruz şimdi? Yarın gidiyor muyuz düelloya?

— Mertebem izin vermez ki, yoksa gelirdim.

— Mertebem de ne demek?

— Ben takdis edilmiş biriyim. Tanrı lütfetmiş bana bunu.

— Ah diyakoz, diyakoz, –diye yineledi Von Koren gülerek.– Seviyorum sizinle sohbeti.

---

* Ünlü Rus yazar ve eleştirmen Nikolay Leskov (1831-1895). 1888 tarihli "Vicdanlı Danila Destanı" önemli yapıtlarından biridir. (ç.n.)

— İnandığınızı söylüyorsunuz, –dedi diyakoz.– İnanç mı bu şimdi? Benim de bir papaz amcam var, öyle inançlıdır ki kuraklıkta tarlaya yağmur duasına giderken yanına şemsiye ve deri palto alır, dönüş yolunda yağıştan sırılsıklam olmasın diye. İnanç dediğin budur! İsa'dan söz ederken öyle bir nur saçar ki, bütün köylü kadınlar, erkekler hüngür hüngür ağlarlar. O şu bulutu da durdurabilir, bütün kuvvetlerinizi bozguna da uğratabilir. Evet... İnanç dağları yerinden oynatır.

Diyakoz güldü ve zoologun omzunu sıvazladı.

— Demem o ki... –diye devam etti diyakoz.– Her şeyi okuyup biliyorsunuz, denizlerin derinliklerine vâkıfsınız, zayıfı güçlüden ayırıyor, kitaplar yazıyor, düellolara davet ediyorsunuz – lakin her şey olduğu yerde kalıyor; ama dikkat edin, elden ayaktan düşmüş ihtiyarın biri, kutsal ruhla yalnızca tek sözcük mırıldansa ya da Arabistan'dan yeni bir Muhammed elinde kılıcıyla atın üzerinde dörtnala çıkıp gelse her şeyinizi altüst ediverir, Avrupa'da taş taş üstünde kalmaz.

— Aman diyakoz, bunlar hâlâ havada faraziyeler!

— Davasız inanç ölümcüldür ama inançsız dava daha kötüdür, yalnızca zaman kaybıdır, o kadar.

İskelede doktor göründü. Diyakoz ile zoologu görünce yanlarına geldi.

— Anlaşılan her şey hazır, –dedi soluk soluğa.– Govorovski ile Boyko şahit olacaklar. Sabah saat beşte gelirler. Hava döndü sanki! –diye ekledi göğe bakarak.– Bir şey görünmüyor. Şimdi yağmur indirir.

— Umarım sen de bizimle gelirsin, değil mi? –diye sordu Von Koren.

— Hayır, Tanrı saklasın, öyle bitap düştüm ki. Benim yerime Ustimoviç gelecek. Konuştum kendisiyle.

Uzaklarda, denizin üzerinde bir şimşek çaktı, gök gürültüleri boğuk boğuk duyulmaya başladı.

— Fırtına öncesi nasıl da boğucu oluyor! –dedi Von Koren.– Bahse girerim çoktan Layevski'ye gitmiş, adamın göğsünde ağlamışsındır.

— Neden gidecekmişim ona? –diye yanıtladı doktor, ne diyeceğini bilemedi.– Lafa bak şimdi!

Doktor gün batana dek Layevski'yle karşılaşma umuduyla bulvarda ve caddede bir aşağı bir yukarı yürüyüp durmuştu. Parlamasından da, bunu izleyen iyilik taşkınlığından da utanç duyuyordu. Layevski'yi bulup işi şakaya vurarak özür dilemek, biraz da onu azarlamak istiyordu; Layevski'yi teskin edip düellonun ortaçağ barbarlığının bir kalıntısı olduğunu ama bu düellonun bir barışma vesilesi olarak bizzat Tanrı tarafından onlara gönderildiğini söyleyecekti: Yarın en parlak, en üstün zekâlı iki insan olarak karşılıklı ateş ettikten sonra birbirlerinin erdemini takdir edecek, dost olacaklardı. Ne var ki Layevski'yi bir türlü görememişti.

— Ne diye gidecekmişim ona? –diye yineledi Samoylenko.– Hakaret eden ben değilim ki, o. Tanrı aşkına söylesenize, ne diye bana saldırdı bu adam? Ne kötülüğümü görmüş olabilir? Salona bir girdim, üstüme iyilik sağlık: Casusmuşum! Daha neler! Söylesene, nasıl başladı bu? Ne dedin ona?

— Ona durumunun umutsuz olduğunu söyledim. Haklıydım da. Yalnızca dürüst ya da sahtekâr olanlar her durumdan çıkmanın yolunu bulurlar ama aynı anda hem dürüst hem sahtekâr olmak isteyenler için çıkış yoktur. Ne var ki baylar, saat on bir oldu bile, yarın erken kalkmak lazım.

Aniden bir rüzgâr çıktı; iskeledeki tozu toprağı kaldırdı, denizin gürültüsünü bastıran bir uğultuyla hortum gibi döndürdü.

— Fırtına! –dedi diyakoz.– Gitmeliyiz yoksa gözlerimize toz dolacak.

Yürürken Samoylenko bir soluk aldı ve kasketini tutarak konuşmaya başladı:

— Ben herhalde bu gece uyuyamam artık.

— Kaygılanma sen de, –diye güldü zoolog.– İçin rahat olsun, düelloda kimseye bir şey olmayacak. Layevski büyük bir âlicenaplıkla havaya ateş edecek, başka türlüsü imkânsız; bense, herhalde hiç ateş etmem. Layevski yüzünden mahke-

meye çıkmak zaman kaybıdır, uğraşmaya değmez. Bu arada, düellonun cezası ne?

— Tutuklama, rakibin ölürse de üç yıla kadar kalebentlik.

— Petropavlosk'ta mı?*

— Yok, askeri hapishanede sanırım.

— Şu gence iyi bir ders vermek vardı ama neyse!

Arkalarında, denizin üstünde çakan bir şimşek, evlerin damlarını, dağların tepelerini bir an için aydınlattı. Dostlar bulvarın önünde ayrıldılar. Doktor karanlıkta gözden kaybolup ayak sesleri de uzaklaşmaya başladığında Von Koren ona seslendi:

— Umarım hava yarın bize engel olmaz!

— Olabilir! Tanrı vere de olsa!

— İyi geceler!

— Ne, gece mi? Ne diyorsun?

Rüzgârla denizin uğultusu ve gök gürültüleri arasında işitmek zorlaşmıştı.

— Yok bir şey! –diye bağırdı zoolog ve evine koşturdu.

XVII

...Bir yeis ki çöreklenmiş aklıma
Boğuyor beni ağır düşüncelerin izdihamı
Açıyor önümde yüzü soğuk hatıra
Uzayan giden fermanını;
Okuyorum ömrümü, derin bir bulantıyla
Titriyor, küfrediyorum o yaşantıya
Yakarıyorum acıyla, acı gözyaşlarıyla
Ama yetmiyor o elim satırları yıkamaya.

Puşkin

* Petropavlosk Kalesi Petersburg'da bulunan ünlü hapishanedir, ağırlıkla siyasi tutuklular için kullanılırdı ve Rusya'nın pek çok siyasetçisi ve aydını burada yatmıştı. (ç.n.)

Yarın onu öldürseler de sağ bırakıp aşağılasalar da fark etmez, o her iki koşulda da ölü. O rezil kadın ister utanç ve çaresizlikten kendini öldürsün, ister yine böyle sürüm sürüm sürünsün, o her iki koşulda da mahvolmuş biri...

Layevski akşam geç saatlerde masada oturmuş sürekli ellerini ovuşturarak bunları düşünüyordu. Pencere aniden hızla açılıp çarptı, kuvvetli bir rüzgâr odaya daldı ve masanın üzerindeki kâğıtları etrafa savurdu. Layevski pencereyi kapatıp yerden kâğıtları toplamak üzere eğildi. Bedeninde yeni bir şeyin, daha önce hissetmediği türden bir beceriksizliğin farkındaydı, kendi hareketlerini tanıyamaz olmuştu; dirseklerini iki yana açarak omuzlarını silkiyor, korka korka adım atıyordu, masaya oturduğu gibi yeniden ellerini ovuşturmaya başladı. Bedeni esnekliğini kaybediyordu.

Ölüm gelip çattıysa yakınlarına bir şeyler yazman gerekir. Layevski bunu anımsadı. Kalemi aldı ve titrek bir elyazısıyla başladı:

"Anneciğim!"

Annesine, inandığı merhametli Tanrı aşkına o bahtsız, kendisi tarafından kirletilmiş, kimsesiz, sefil ve hastalıklı kadına kucak açıp onu bağrına basmasını, her şeyi ama her şeyi unutup bağışlamasını ve bu fedakârlığıyla oğlunun korkunç günahını kısmen de olsa telafi edebileceğini yazmak istiyordu; ama tombul, iriyarı bir ihtiyar olan annesinin, başında dantelli serpuşu, ardında süs köpeğini tutan beslemeyle sabahleyin bahçeye çıkıp amirane sesiyle bir bahçıvanı bir hizmetçiyi azarlayışları, bağırırken yüzünün aldığı o mağrur, kibirli ifade aklına geldi; bunları anımsayınca yazdığı sözcüğü karaladı.

Şimşek üç pencerede de parladı, bunu boğuk boğuk yükselerek patlayan sağır edici, çatırtılı bir gök gürlemesi izledi, öyle güçlü bir gürlemeydi ki bu, camlar zangırdamıştı. Layevski kalktı, pencereye yürüdü, alnını cama dayadı. Dışarıda şiddetli, görkemli bir fırtına vardı. Ufukta şimşekler

beyaz şeritler halinde kendilerini durmaksızın bulutlardan denize bırakıyor, uzaklardaki yüksek, kara dalgaları aydınlatıyordu. Sağda solda, muhtemelen evin tam tepesinde de şimşekler çakıyordu.

—Fırtına! –diye fısıldadı Layevski; şimşek olsun, kara bulutlar olsun birine, bir şeye dua etme ihtiyacı duydu.– Güzelim fırtına!

Çocukken fırtına geldiğinde başına hiçbir şey örtmeden bahçeye fırlayışını, peşinden masmavi gözleri, sarı saçlarıyla iki küçük kızın koşturuşunu, yağmur altında sırılsıklam oluşlarını hatırladı; sevinç kahkahaları atarlarken gök bütün hiddetiyle bir gürlemeyegörsün, iki kız oğlana sığınarak sımsıkı sarılırlar, o ise haç çıkarıp alelacele dua okumaya çalışırdı: "Aziz, aziz, aziz..." Ah, siz ki muhteşem, tertemiz bir yaşamın tohumlarıydınız, nerelere gittiniz, hangi denizde yittiniz? Artık ne gök gürlemesinden korkusu ne doğa sevgisi kalmıştı, bir tanrısı da yoktu artık, mazide tanıdığı bütün tertemiz kızları ise kendisi ve kendi gibiler perişan etmişti; ömrü boyunca evinin bahçesine ne bir ağaç dikmiş ne bir ot yetiştirmiş, yaşadığı müddetçe tek bir sineği bile kurtarmamıştı, sırf mahvetmiş, kırıp geçirmiş, yalanlar, yalanlar söylemişti.

"Geçmişimde hata olmayan bir şey var mı?" diye sordu kendi kendine, uçurumdan düşen biri nasıl çalılara tutunursa o da parlak bir anıya tutunmaya çabalıyordu.

Lise mi? Üniversite mi? Hepsi hikâye. Berbat bir öğrenci olmuş, öğrendiklerini de unutmuştu. Kamu hizmeti? O da yalandı, vazifesi boyunca hiçbir iş yapmamış, boş yere maaş almıştı; kamu hizmeti değildi o, mahkeme önüne çıkmadığın, iğrenç bir hazine yolsuzluğuydu basbayağı.

Hiçbir zaman doğruya gerek duymamış, doğruyu aramamıştı, yalan dolanın efsunu altındaki vicdanı uykuya dalmış ya da susmuştu; bir yabancı, başka gezegenden inmiş biri gibi insanların ortak yaşamlarına katılmamış, onların acılarına, fikirlerine, dinlerine, bilgilerine, arayışlarına, mücadelelerine kayıtsız kalmış, kimseye tek güzel söz söylememiş; yararlı, öz-

gün tek satır yazmamış, kimseye tek kuruş yardımı olmamış, yalnızca başkalarının ekmeğini yemiş, şarabını içmiş, eşlerini baştan çıkarmış, başkalarının fikirlerini yaşamış ve bütün bu kepaze, parazit yaşantıyı hem onların hem kendisinin nezdinde meşrulaştırmak için onlardan daha yüksek, daha iyiymiş gibi davranmıştı. Yalan, yalan, sırf yalan...

Akşamleyin Müridov'un evinde gördükleri bütün berraklığıyla aklındaydı, dayanılmaz bir ıstırap ve tiksinti duyuyordu. Kirilin ile Açmiyanov iğrenç insanlardı ama onun başlattığını sürdürmekten başka şey yapmamışlardı; onlar kendisinin suç ortağı, tilmizi sayılırlardı. Kendisine kardeşinden çok güvenmiş olan genç, zayıf bir kadını kocasından, çevresinden, vatanından koparıp buralara –sıcağın, sıtmanın, can sıkıntısının diyarına– getirmişti; kadın da günden güne kendisinin aylaklığını, düşkünlüğünü, yalancılığını bir ayna misali yansıtır olmuş; cılız, cansız, zavallı yaşantısını böyle, yalnızca böyle doldurabilmişti; üstelik, bir de kadından sıkılmış, ona karşı nefret beslemeye başlamış ama onu bırakacak mertliği de gösteremediğinden bir örümcek ağı gibi kadını yalanlarıyla daha da sarıp sarmalamaya çalışmıştı... Gerisini de Kirilin ile Açmiyanov getirmişti.

Layevski kâh masaya oturuyor kâh pencereye gidiyor, mumu bir söndürüp bir yakıyordu. Yüksek sesle kendisine lanetler okuyor, ağlayıp sızlıyor, özürler diliyordu; kaç kez umarsızca masaya koşup yazmaya başlamıştı: "Anneciğim!"

Annesi dışında bir yakını, bağ kurduğu bir kimse yoktu; ama annesi ona nasıl yardım edebilirdi ki? Üstelik kim bilir neredeydi? Nadejda Fedorovna'ya koşup ayaklarına kapanmak, ellerini, ayaklarını öpüp kendisini affetmesi için yalvarmak istiyordu ama o da kendisinin kurbanıydı, kadın ölüden korkar gibi korkuyordu ondan.

— Bitmiş bir ömür bu! –diye mırıldandı ellerini ovuştururken.– Neden hâlâ yaşıyorum ki, Tanrım!..

Kendi ölgün yıldızını göklerden aşağıya düşürmüş, yıldız kayıp gitmiş, izi de gece karanlığına karışmıştı; artık yeniden

göğe dönmesi de imkânsızdı çünkü yaşam bir kere verilir ve bir daha tekrar etmezdi. Eski günleri, yılları döndürmek mümkün olsa, yalanları doğrularla, aylaklığı emekle, can sıkıntısını mutlulukla değiştirir, insanlardan çaldığı saflığı onlara geri verir, Tanrı'yı ve adaleti bulurdu ama bütün bunlar, kayan bir yıldızın göğe dönmesi kadar imkânsızdı artık. Ve bu imkânsızlık da onu umutsuzluğa sürüklüyordu.

Fırtına dindiğinde Layevski pencere kenarında oturmuş, sakince bundan sonra neler olacağını düşünüyordu. Von Koren muhtemelen onu öldürecekti. Adamın berrak, soğuk dünya görüşü zayıf ve işe yaramazların yok edilmesini makul görüyordu; dünya görüşü son anda yarı yolda bıraksa bile Layevski'ye karşı duyduğu nefret ve tiksinti duygusu mutlaka Von Koren'e yardımcı olurdu. Ama diyelim Von Koren ıskaladı ya da nefret ettiği hasmıyla alay etmek için yaralamakla yetindi, ya da havaya ateş etti, o zaman ne yapacaktı? Nereye gidecekti?

— Petersburg'a mı gitmeli? –diye kendi kendine sordu Layevski.– Ama bu da lanet ettiğim o eski yaşama yeniden başlamak demek. Kurtuluşu göçmen kuş gibi yer değiştirmekte arayan hiçbir şey bulamaz, zira onun için yeryüzünün her yeri aynıdır. Ya kurtuluşu insanlarda aramak? Kimde ve nasıl? Samoylenko'nun iyi ve yüce gönüllülüğü diyakozun gülüşlerinden ya da Von Koren'in nefretinden daha kurtarıcı sayılmaz. İnsan kurtuluşu yalnızca kendinde aramalı ve eğer bulamıyorsa hiç vakit kaybetmeden kendini öldürmelidir, bu kadar basit...

Fayton sesleri gelmeye başladı. Gün ağarmıştı. Araba evi biraz geçti, bir manevra yaptı ve ıslak kum üzerinde tekerlerini gıcırdatarak kapı önünde durdu. Faytonda iki kişi vardı.

— Bekleyin, geliyorum şimdi! –diye seslendi Layevski pencereden.– Hiç uyumadım da. Vakit geldi mi yoksa?

— Evet, saat dört. Anca varırız...

Layevski paltosunu, kasketini giydi, cebine sigarasını koydu ve bir süre dalgın, öylece kaldı; sanki yapması gereken bir şey daha kalmıştı. Dışarıdan şahitlerin alçak sesle konuşmaları, atların homurtuları duyuluyor ve nemli bir seher vakti herkes uyur, gün henüz ağarırken gelen bu sesler Layevski'nin ruhunu kötü bir his gibi hüzünle dolduruyordu. Bir süre düşünceli düşünceli dikildi ve yatak odasına geçti.

Nadejda Fedorovna yatağında boylu boyunca uzanmış, tepeden tırnağa battaniyeye sarınmış yatıyordu; kımıltısız yatışı ve özellikle kafasının görünümü antik bir Mısır mumyasını andırıyordu. Layevski çıt çıkarmadan kadına bir süre baktı, içinden özür diledi ve eğer gökler boş değilse, oralarda gerçekten de bir Tanrı varsa, bu kadını koruyacağını düşündü; Tanrı yoksa da varsın ölüp gitsindi, artık yaşamasının bir anlamı yoktu.

Nadejda Fedorovna aniden doğruldu ve yatakta oturdu. Solgun yüzünü kaldırarak korkuyla Layevski'ye bakıp sordu:

— Sen miydin? Fırtına dindi mi?

— Dindi.

Nadejda Fedorovna birden anımsadı, iki eliyle başını tuttu ve tepeden tırnağa titremeye başladı.

— Nasıl ağırıma gidiyor! –diye başladı konuşmaya.– Bilsen nasıl ağırıma gidiyor! Sanmıştım ki, –diye devam etti, gözlerini kısarak– beni öldürürsün, yağmurda fırtınada beni sokağa atarsın ama sen ağırdan alıyorsun... ağırdan alıyorsun...

Layevski atılarak kadına sıkıca sarıldı; dizlerini, ellerini öpücüklere boğdu; bir süre sonra, Nadejda Fedorovna ona bir şeyler mırıldandığında, geçmişi yâd ederken titrediğinde, Layevski de onun saçlarını düzeltiyor, onun yüzüne baktıkça fark ediyordu ki bu bahtsız, yoldan çıkmış kadın kendisinin yegâne kimi kimsesi, yeri doldurulamaz canıydı.

Evden çıkıp faytona bindiğinde tek arzusu, eve canlı dönebilmekti.

XVIII

Diyakoz kalktı, giyindi; kalın, boğumlu asasını aldı ve sessizce evden çıktı. Karanlıktı, öyle ki diyakoz sokağa ilk adımını attığında elindeki beyaz asayı bile seçememişti; gökte tek yıldız yoktu, yeniden yağmur indireceğe benziyordu. Hava ıslak kum ve deniz kokuyordu.

"Çeçenler saldırmasa bari," diye düşündü diyakoz, asasının kaldırımda tıklayışını, her tıklamanın gecenin sessizliğinde yankılanarak dağılışını dinlerken.

Kentten çıktığında yolu da, asasını da görebilmeye başlamıştı; kara göğün kimi yerlerinde bulutsu lekeler görünüyordu, derken bir yıldız kendini gösterdi ve ürkek ürkek göz kırptı. Diyakoz yüksek, kayalık sahilde yürüyorduysa da denizi göremiyordu; deniz aşağıda uykuya yatmıştı, görünmez dalgaları uyuşuk uyuşuk, ağır ağır adeta of çeker gibi kıyıya vuruyordu. Nasıl bir yavaşlıktı bu! İki dalganın vuruşu arasında diyakoz sekiz adım sayabilmiş, bir üçüncüsü ise altı adım sonra gelmişti. Yine göz gözü görmez oldu; karanlıklar içinden denizin tembel, uykulu sesi kulağa geliyor, Tanrı'nın evreni yaratmadan önce kaosun üzerinde süzüldüğü o sonsuz uzak, akla sığmaz zaman duyuluyordu.

Diyakoz ürperdi. İçten içe, bu kâfirlerle arkadaş olduğu, hatta onların düellosunu izlemeye gittiği için Tanrı'nın kendisini cezalandırmamasını umuyordu. Sudan, gülünç bir düello olacaktı bu, kan dökülmeyecekti ama ne olursa olsun düello putperest işiydi ve böyle bir gösteriye katılmak bir din adamına uygun düşmezdi. Durdu, düşündü: Geri mi dönseydi? Ama güçlü, içini kemiren merakı şüphelerine üstün geldi ve yola devam etti.

"Kâfir olabilirler ama iyi insanlar, kurtuluşa erecekler-dir," diye kendini avutuyordu.

— Kurtulacaklardır! –sözleri çıktı ağzından, bir sigara yakarken.

İnsanlar hakkında adil bir yargıya varabilmek için onların niteliklerini hangi ölçüte göre değerlendirmeli? Diyakoz, kendisine düşman olan ruhban okulu müfettişini anımsadı; o da Tanrı'ya inanıyor, düellolara katılmıyor, müstakim bir yaşam sürüyordu ama diyakoza hamuruna kum katılmış ekmek verdiği gibi bir keresinde neredeyse onun kulağını koparacaktı. İnsan yaşamı bu gaddar ve devletin ununu çalacak kadar namussuz müfettişe okuldaki herkesin hayranlık duymasına; sağlığı, selameti için dualar etmesine yol açacak budalalıkta tecelli etmişken, Von Koren ya da Layevski gibi kimselerden, sırf inançsızlar diye uzak durmak adil sayılır mıydı? Diyakoz bu sorunun çözümü için kafa yormaya başlamıştı ki birden bugün Samoylenko'nun halinin ne kadar komik olduğu aklına geldi ve bütün düşünce akışı kesildi. Yarın gül babam gül! Diyakoz çalıların ardına ilişip düelloyu izleyişini, öğlen yemeğinde Von Koren böbürlenmek için tam ağzını açmışken kendisinin kahkaha atıp düellonun ayrıntılarını anlatmaya başlayışını hayal ediyordu.

"Siz nereden biliyorsunuz bütün bunları?" diye soracaktı zoolog. "Ne yaparsınız oluyor böyle, evimde oturuyordum ama biliyorum işte."

Düelloyu şöyle komik bir şekilde mektuba dökmek de iyi olurdu. Kayınpederi okuyup okuyup gülerdi, zaten kayınpedere ekmek verme su verme, komik bir şeyler oku ya da anlat yeter.

Sarı ırmağın koyağı gözler önüne serilmişti. Yağmur nedeniyle ırmak daha bir genişlemiş, hırçınlaşmıştı, artık eskisi gibi mırıldanmıyor, çağıldıyor, kükrüyordu. Hava aydınlanmaya başladı. Gri, kasvetli bir sabah ve fırtına bulutlarını yakalamak için batıya doğru koşan bulutlar, sis kuşanmış dağlar ve nemli ağaçlar; bütün bunlar diyakoza çirkin, tekinsiz geliyordu. Küçük bir derede elini yüzünü yıkadı, sabah dualarını etti, canı kayınpederinin evinde her sabah ikram edilen çay ve sıcak kremalı çörekten çekmişti. Karısı, karısının piyanoda çaldığı "Dönüş Yok" şarkısı aklına düş-

tü. Nasıl bir kadındı o? Onu diyakozla hepi topu bir hafta içinde tanıştırmış, nişanlamış, evlendirmişlerdi; kadınla birlikte yaşayalı daha bir ay bile olmadan buraya tayin edilmiş, bu yüzden karısının nasıl bir insan olduğunu bugüne dek anlayamamıştı. Yine de, onsuz canı sıkılıyordu.

"Ona da birkaç satır yazmak lazım..." diye düşündü.

Dükkândaki bayrak yağmurda iyice su çekmiş, sarkmıştı, ıslak damıyla dükkânın kendisi de daha bir kara, daha bir alçak görünüyordu. Kapıların yanında bir yük arabası duruyordu; Kerbalay ile iki Abhaz ve şalvarlı genç bir Tatar kızı, belli ki Kerbalay'ın karısı ya da kızıydı, dükkândan birtakım çuvallar taşıyıp yük arabasına, mısır saplarının üstüne yerleştiriyorlardı. Yük arabasının yanında başlarını kaldırmış iki katır duruyordu. Abhazlar ile Tatar kızı çuvalları yerleştirip üzerlerini samanla örterken, Kerbalay da alelacele katırları arabaya koşmaya çalışıyordu.

"Kaçakçılık yapıyorlar herhalde," diye düşündü diyakoz.

Kurumuş iğneli yapraklarıyla devrilmiş ağaç da oradaydı, kamp ateşinden geriye kalan kara iz de. Pikniği bütün ayrıntılarıyla anımsıyordu, harlanan ateş, şarkı söyleyen Abhazlar, piskoposluk üzerine, ayin alayı üzerine tatlı düşler... Kara ırmak yağmurdan daha da kararmış, genişlemişti. Diyakoz çamurlu dalgaların doruklarıyla ıslattığı derme çatma köprüden karşıya dikkatle geçti, basamaklardan çıkıp kurutma ambarına girdi.

"Müthiş akıllı biri," –diye düşündü diyakoz samanların üzerine uzanmış Von Koren'i düşünürken,– "zehir gibi bir zekâ, Tanrı sıhhat versin. Ama çok da acımasız..."

Neden Layevski'yle birbirlerinden nefret ediyorlardı? Ne diye düello edeceklerdi? Diyakozun çocukluğunda yaşadığı zorlukları yaşamış olsalar; cahillerin, taş kalplilerin, gözünü hırs bürümüşlerin, bir parça ekmeği insanın başına kakan, oturup kalkmasını bilmeyen, yerlere tüküren, sofrada dua sırasında geğirip duran kaba saba kimselerin arasında

büyümüş olsalar, çocukluklarından beri rahat bir yaşamla, çevrelerindeki seçkin insanlarca şımartılmamış olsalar, birbirlerine nasıl da sımsıkı sarılır, birbirlerinin kusurlarını nasıl da mazur görür, karşılıklı sahip olduklarına nasıl da değer verirlerdi. Görünüşte bile olsa yeryüzünde düzgün insan çok yoktur! Doğru, Layevski hoppa, edepsiz, tuhaf biriydi ama çalıp çırpmaz, yerlere gürültüyle tükürmez, karısını "Habire tıkınıyorsun, biraz da çalış," diye azarlamazdı; ne çocukları dizginle döver ne de hizmetçilerine kokmuş et yedirirdi; bütün bunlar, ona biraz olsun anlayışlı davranmak için yeterli değil miydi? Üstelik bir hastanın yaralarının acısını duyması gibi, kendi kusurlarından herkesten önce kendisi ıstırap duyuyordu. Can sıkıntısından ve de bir çeşit yanlış anlamadan ötürü birbirlerinde soysuzlaşma, soyu tüketme, soyaçekim vesaire gibi anlaşılmaz şeyler aramaktansa, biraz daha ayağını yere basıp öfkeni kara cahillikten, açgözlülükten, aşağılamadan, pislikten, küfürden, kadın çığlıklarından inim inim inleyen tüm sokaklara yöneltmek daha iyi olmaz mıydı?

Faytonun takırtısını duyunca diyakozun düşünceleri dağıldı. Kapıdan bakınca faytonu ve içindeki üç kişiyi gördü. Layevski, Şeşkovski ve posta telgraf müdürüydü bunlar.

— Dur! –dedi Şeşkovski.

Üçü birden faytondan inip birbirlerine baktılar.

— Daha gelmemişler, –dedi Şeşkovski üzerindeki çamuru silkelerken.– Ne yapalım? Düello başlayana kadar uygun bir yer arayalım bari. Şu kadarcık yerde insan dönemez bile.

Irmağın yukarısına doğru yürüdüler ve az sonra gözden kayboldular. Faytoncu Tatar, arabasında oturmuş, başını omzuna devirip uykuya dalmıştı. On dakika kadar bekleyen diyakoz ambardan çıktı, fark edilmemek için siyah şapkasını çıkardı, sonra çömelerek ve etrafına bakınarak çalılarla mısırlar arasından ırmak boyunca dikkatle ilerlemeye başladı; ağaçlardan ve çalılardan üzerine iri iri damlalar düşüyordu, otlar ve mısırlar da ıslaktı.

— Rezillik! –diye homurdandı, ıslak ve çamurlu eteğini toplarken.– Bilsem hiç gelmezdim.

Az sonra birtakım sesler duydu ve birilerini gördü. Küçük bir alanda Layevski iki büklüm, ellerini yenlerine sokmuş hızlı hızlı bir ileri bir geri yürüyordu; şahitleri ise ırmağın kıyısında dikilmiş sigara sarıyorlardı.

"Tuhaf..." –diye düşündü diyakoz, Layevski'nin yürüyüş biçimine anlam verememişti.– "İhtiyar biri gibi."

— Ne büyük kabalık şu yaptıkları! –dedi posta memuru saatine bakarak.– Mürekkep yalamış birine göre geç kalmak iyi bir şey olabilir ama bana göre resmen domuzluk.

Kara sakallı, şişman bir adam olan Şeşkovski bazı sesler işitti ve bağırdı:

— Geliyorlar!

XIX

— Ömrümde görmedim böylesini! Bu ne güzellik! –dedi Von Koren, açık alana çıkıp iki elini uzatmış doğuyu gösteriyordu.– Baksanıza: Yeşil ışınlar!

Doğuda dağın tepesinden iki yeşil ışık huzmesi uzayıp geliyordu ve gerçekten de güzel bir görüntüydü. Güneş yükseliyordu.

— Merhaba! –diye devam etti zoolog, Layevski'nin şahitlerini başıyla selamladı.– Geç kalmadım ya?

Ardından kendi şahitleri geliyordu, bunlar aynı boyda iki genç subay olan, beyaz ceketleriyle Boyko ile Govorovski ve insanlardan uzak duran, sıska doktor Ustimoviç'ti; Ustimoviç elinde bir bohça taşıyordu, bir diğer bohçayı da arkasında yere bırakmıştı; her zamanki gibi, bastonunu uzunlamasına sırtına yaslamış, dimdik tutuyordu. Elindeki bohçayı da yere bıraktıktan sonra kimseye selam vermeksizin diğer elini de arkasına atıp çayırda volta atmaya başladı.

Layevski birazdan belki de ölecek, bu yüzden herkesin dikkatini üzerine çeken bir insanın bezginliği ve gerginliği içindeydi. Bir an önce öldürülmek ya da eve götürülmek

istiyordu. Güneşin doğuşuna ömründe ilk kez, şimdi tanık olmaktaydı; sabahın şu erken saatleri, yeşil ışık huzmeleri, nem, ıslak çizmeli insanlar ona yaşamında bir fazlalık, bir yük gibi geliyor, onu giderek boğuyordu; bütün bunların geçirdiği geceyle, düşünceleriyle, suçluluk duygusuyla ilgisi yoktu, dolayısıyla oracıkta seve seve düelloyu bırakıp gidebilirdi.

Von Koren gözle görülür derecede heyecanlıydı ve tek ilgilendiği yeşil ışınlarmış gibi davranarak bunu gizlemeye çabalıyordu. Şahitler kafaları karışmış halde birbirlerine bakıyor, sanki orada neden bulunduklarını, ne yapacaklarını sorguluyorlardı.

— Kanaatimce beyler, daha uzağa gitmeye gerek yok, – dedi Şeşkovski.– Burası iyidir.

— Evet, elbette, –diye katıldı Von Koren.

Bir sessizlik çöktü. Ustimoviç volta atarken keskin bir dönüşle Layevski'ye sokuldu ve yüzüne doğru soluyarak alçak sesle konuştu:

— Herhalde henüz size şartlarımı bildirememişlerdir. İki taraf da bana on beşer ruble öder, hasımlardan biri ölürse de hayatta kalan otuz rublenin hepsini öder.

Layevski bu adamla önceden tanışıyor olmasına rağmen onun fersiz gözlerini, kalın ve kaba bıyığını, veremli gibi sıska boynunu ilk kez şimdi apaçık fark ediyordu: Tefeciydi bu adam, doktor değil!

Soluğunda itici bir sığır eti kokusu vardı.

"Ne insanlar var şu yeryüzünde," diye düşündü Layevski ve yanıtladı:

— Pekâlâ.

Doktor başını yere eğip voltasına devam etti, paraya ihtiyacı olmadığı, sırf duyduğu nefretten ötürü para istediği belliydi. Herkes artık başlama ya da başlananı bitirme zamanının geldiğini hissediyordu ama ne başlıyor ne bitiriyorlardı; geziniyorlar, ayakta dikiliyorlar, sigara tüttürüyor-

lardı. Ömürlerinde ilk kez bir düelloya katılan ve sivillerin bu gereksiz düellosuna inançlarını artık yitirmiş olan genç subaylar dikkatle ceketlerini inceliyor, yenlerini düzeltiyorlardı. Şeşkovski onlara yaklaştı ve usulca şöyle dedi:

— Beyler, bu düellonun gerçekleşmemesi için elimizden geleni yapmalıyız. Uzlaştırmalıyız bunları.

Yüzü kızararak devam etti:

— Kirilin dün bana uğradı ve yana yakıla Layevski'nin dün kendisini Nadejda Fedorovna'yla bastığını vesaire anlattı.

— Evet, bizim de haberimiz var, –dedi Boyko.

— Bakın, görüyor musunuz... Layevski'nin elleri titriyor vesaire... Tabancayı kaldıramaz bile bu halde. Böyle bir adamla vuruşmak bir sarhoşla ya da tifo hastasıyla vuruşmak kadar insafsızca olur. Uzlaştıramasak da hiç değilse düelloyu ertelemek lazım beyler... Böyle bir caniliğe dönüp bakamam bile.

— Von Koren'le konuşun.

— Düello kurallarını bilmem, lanet olsun, bilmek de istemem; Von Koren, Layevski'nin korktuğu için beni gönderdiğini düşünebilir. Ama varsın düşünsün, konuşacağım.

Şeşkovski kararsız, ayağı uyuşmuş gibi aksayan adımlarla Von Koren'e yöneldi, yürürken öksürerek boğazını temizliyor, üzerinden gönülsüzlük akıyordu.

— Size söylemem gereken bir şey var efendim, –diye söze girdi, zooloğun gömleğindeki çiçek desenlerine gözlerini dikerek.– Mahrem bir konu... Ben düellonun kurallarını bilmem, lanet olsun, bilmek de istemem; şimdi söyleyeceklerimi bir şahit vesaire sıfatıyla değil, bir insan sıfatıyla söyleyeceğim.

— Öyle mi? Neymiş?

— Şahitler uzlaşma istediğinde onları genelde kimse dinlemez ve formalite icabıymış gibi görür. Onur vesaire. Ama beni bağışlayın, sizden rica ediyorum, İvan Andreyiç'e dikkatle bakın. Bugün hiç normal değil, nasıl diyeyim, aklı başında değil, acınacak halde. Bir talihsizlik yaşadı. Dedikoduya da tahammülüm yoktur, –Şeşkovski kızarıp etrafına

baktı,– ama düello nedeniyle size söylemem gerektiğini düşünüyorum. Dün akşam Müridov'un evinde hanımını şeyle... bir beyle basmış da.

— Mide bulandırıcı! –diye homurdandı zoolog; benzi atmıştı, yüzü buruştu ve yüksek sesle tükürdü.– Tüüü!

Altdudağı titremeye başladı, Şeşkovski'den geri geri uzaklaştı, daha fazla dinlemek istemiyordu, yanlışlıkla acı bir şey yutmuş gibi gürültüyle bir daha tükürdü ve o sabah boyunca ilk kez Layevski'ye nefretle baktı. Heyecanı ve gerginliği geçmişti, başını umursamazlıkla kaldırarak seslendi:

— Beyler, ne bekliyoruz, sorarım size? Neden başlamıyoruz?

Şeşkovski subaylarla bakıştı, omuzlarını kaldırdı.

— Beyler! –diye ekledi yüksek sesle ama kime seslendiği belli değildi.– Beyler! Size uzlaşma teklif ediyorum!

— Formaliteleri geçelim bir an önce, –dedi Von Koren.– Uzlaşma konusunu konuştuk zaten. Sırada hangi formalite var? Haydi, çabuk beyler, zaman geçiyor.

— Ama biz yine de uzlaşmanızda ısrar ediyoruz, –dedi Şeşkovski başkasının işine burnunu sokmak zorunda kalmış gibi mahcup bir sesle; kızardı, elini kalbine götürdü ve devam etti:– Beyler, hakareti düello ile ilişkilendirecek bir neden görmüyoruz biz. İnsani zaaflarımızdan ötürü kimi zaman birbirimize ettiğimiz hakaretler ile düello arasında hiçbir ortak nokta yoktur. Siz üniversite görmüş, okumuş insanlarsınız ve elbette düellonun yalnızca köhne, saçma bir formalite olduğunu vesaire biliyorsunuzdur. Biz de öyle görüyoruz yoksa buraya gelmezdik, zira insanların gözümüzün önünde birbirlerini vurmalarını izleyecek değiliz, vesaire. –Şeşkovski yüzündeki teri silip devam etti:– Şu yanlış anlamaya artık bir son verin beyler, tokalaşın da evimize gidip kadehlerimizi uzlaşmaya kaldıralım. Sözümüz budur beyler!

Von Koren susuyordu. Layevski herkesin kendisine baktığını fark edip yanıtladı:

— Nikolay Vasilyeviç'e karşı bir diyeceğim yok. Benim suçlu olduğumu düşünüyorsa ondan özür dilemeye hazırım.

Von Koren aşağılanmış hissetti.

— Besbelli ki beyler, –dedi,– Bay Layevski'nin âlicenap bir şövalye edasıyla evine dönmesine gönlünüz elveriyor ama ben size de, ona da bu zevki yaşatmayacağım. Sırf atıştırmak, uzlaşmaya kadeh kaldırıp düellonun köhne bir formalite olduğu nutukları için sabahın köründe kalkıp şehirden on verst uzağa gelmeye de gerek yoktu. Düello düellodur, onu gerçekte olduğundan daha abes, daha saçma hale getirmenin anlamı yok. Ben vuruşmak istiyorum!

Herkes susuyordu. Subay Boyko kutudan iki tabanca çıkardı, birini Von Koren'e, diğerini Layevski'ye verdiler, ardından zooloğu ve şahitleri bir süreliğine keyiflendiren bir karışıklık oldu. Anlaşılan, orada bulunan hiç kimse ömründe düelloya katılmamıştı ve tarafların nasıl duracağını, şahitlerin ne söylemesi, ne yapması gerektiğini bilen yoktu. Ama sonra Boyko bir şeyler anımsadı ve gülümseyerek açıklamaya koyuldu.

— Beyler, Lermontov'da yazılanları hatırlayan var mı? –diye sordu Von Koren gülerek.– Turgenyev'in Bazarov'u da biriyle vuruşmuştu sanki...

— Hatırlanacak ne var? –dedi sabırsızlanmış olan Ustimoviç; ayakta dikiliyordu.– Mesafeyi ölçün, sonra da bitsin gitsin.

Mesafenin nasıl ölçüleceğini gösterir gibi üç geniş adım attı. Boyko adımları saydı, silah arkadaşı ise kılıcını çekip iki uçta toprağı işaretleyerek sınır çizgilerini belirledi.

Hasımlar mutlak bir sessizlik içinde yerlerini aldılar.

Çalıların içinde oturan diyakozun birden aklına düştü: "Köstebekler."

Şeşkovski bir şeyler söylüyor, Boyko yine bir şeyler açıklıyor ama Layevski hiçbir şey duymuyor, daha doğrusu duyuyor ama anlamıyordu. Zamanı geldiğinde horozu çekti, ağır ve soğuk tabancayı namlusu yukarı gelecek şekilde kaldırdı. Paltosunun düğmelerini çözmeyi unuttuğundan, paltonun omuz ve koltukaltı kısmı sıkıyordu, kolunu öyle beceriksizce kaldırıyor-

du ki sanki paltosunun yeni kalaydan dokunmuştu. Şu esmer alna, şu kıvırcık saçlara dün duyduğu nefret aklına geldi, daha dün o hiddet ve öfke anında bile bir insana ateş edemeyeceğini düşündüğünü anımsadı. Kurşun kazara Von Koren'e isabet etmesin diye tabancayı kaldırdıkça kaldırıyor, öte yandan bu fazla gösterişli âlicenaplığın pek de nazik ve yüce gönüllü bir davranış olmadığını seziyor, ama elinden başka türlüsü de gelmiyordu. Rakibinin havaya ateş edeceğinden besbelli başından beri emin olan Von Koren'in solgun, alaycı suratına bakan Layevski, Tanrı'ya şükür, nihayet her şeyin biteceğini düşündü, artık tek yapması gereken sertçe tetiğe basmaktı...

Omzu kuvvetle sarsıldı, bir patlama sesi ve dağlardaki yankısı duyuldu: Pah, pah!

Von Koren de horozu çekti, hiçbir şeye aldırış etmeden hâlâ elleri ardında volta atmakta olan Ustimoviç'e doğru baktı.

— Doktor, –dedi zoolog.– Lütfen sarkaç gibi salınmayın ortalıkta. Gözüm size kayıyor.

Doktor durdu. Von Koren, Layevski'ye nişan almaya koyuldu.

"Her şey bitti," diye düşündü Layevski.

Layevski'nin yüzüne doğrulmuş namlu, Von Koren'in duruşundan, bütün sıfatından taşan nefret ve tiksinti ifadesi, saygın bir insanın saygın insanlar önünde güpegündüz işleyeceği bu cinayet, bu sessizlik, Layevski'nin kaçmayıp orada öylece durmasını sağlayan o bilinmez kuvvet – bütün bunlar ne kadar gizemli, ne kadar anlaşılmaz, ne kadar korkunçtu! Von Koren nişan alıncaya dek geçen zaman Layevski'ye bir geceden daha uzun gelmişti. Şahitlere yalvaran gözlerle baktı; adamlar kımıldamadılar bile, bembeyaz kesilmişlerdi.

"Çek şu tetiği artık!" –diye içinden geçirdi Layevski, solmuş, titreyen, acınası yüzü Von Koren'in nefretini artırıyor olmalıydı.

"Şimdi öldüreceğim onu," –diye düşünüyordu Von Koren; Layevski'nin tam alnına nişan almıştı, parmağında tetiği hissediyordu artık.– "Evet, sonu geldi, öldüreceğim..."

— Öldürecek! –diye ansızın bir feryat koptu yakınlardan.

O anda silah ateş aldı. Layevski'nin olduğu yerde durduğunu, yere yığılmadığını görünce herkes feryadın geldiği yöne döndü ve diyakozu gördü. Diyakozun beti benzi atmıştı, ıslak saçları alnına, yanaklarına yapışmıştı, sırılsıklam olmuş, üstü başı çamur içindeydi, karşı kıyıda mısır tarlasında dikiliyor, tuhaf tuhaf gülüyor ıslanmış şapkasını sallıyordu. Şeşkovski sevinçten gülmeye başladı, gözyaşlarına boğuldu ve kenara çekildi...

XX

Bir süre bekledikten sonra Von Koren ile diyakoz küçük köprünün yanında bir araya geldiler. Diyakoz heyecanlı, soluk soluğaydı ve gözlerini insanlardan kaçırıyordu. Hem korkmuş olmasından hem de çamurlu, ıslak giysisinden ötürü utanç duyuyordu.

— Bana öyle geldi ki onu gerçekten de öldürmek istiyordunuz... –diye mırıldandı.– İnsanın tabiatına ne kadar aykırı! Nasıl da mizacımıza ters bir şey!

— İyi de, siz buraya nasıl geldiniz? –diye sordu zoolog.

— Sormayın! –diye elini salladı diyakoz.– Şeytan dürttü, git de git diye... E geldim ben de, şu mısırların orada korkudan ölecektim az kalsın. Ama şimdi, Tanrı'ya şükür, Tanrı'ya şükür... Sizin adınıza çok sevinçliyim, –diye mırıldandı diyakoz.– Bizim tarantula dede de sevinecek... Gül gül öleceğiz! Ama lütfen, sizden çok rica ediyorum kimseye buraya geldiğimi söylemeyin, üstlerimle başım derde girer. Diyakoz düello şahitliği yapmış derler.

— Beyler! –dedi Von Koren.– Diyakoz onu burada gördüğünüzü kimseye söylememenizi istiyor. Tatsızlık çıkabilirmiş.

— İnsanın tabiatına ne kadar aykırı! –diye göğüs geçirdi diyakoz.– Beni bağışlama büyüklüğünü gösterin lütfen ama yüzünüz öyle bir hal almıştı ki onu kesinlikle öldüreceğinizi düşündüm.

— O alçak herifin işini bitirmek için büyük bir istek duyuyordum, –dedi Von Koren,– ama siz tam o anda bağırınca, ıskaladım. Ne var ki alışık değilsen bütün bu olanlar çok mide bulandırıcı, beni de yordu diyakoz. Hiç mecalim kalmadı. Gidelim haydi...

— Hayır, izninizle ben yayan geleyim. Önce bir kurulanmam lazım, sırılsıklamım, donuyorum.

— Peki, siz bilirsiniz, –dedi halsiz düşmüş olan zoolog yorgun bir sesle; faytona bindi ve gözlerini yumdu.– Siz bilirsiniz...

İnsanlar faytonların etrafında dolaşır, arabalara yerleşirken Kerbalay da yol üzerinde durmuş, iki eliyle göbeğini tutarak yerlere kadar eğiliyor, dişlerini gösteriyordu; bu beyefendilerin doğanın tadını çıkarmaya, çay içmeye geldiklerini sanmış, şimdi arabalara binmelerine anlam verememişti. Genel bir sükûnet içinde konvoy hareket etti ve dükkânın yakınında yalnızca diyakoz kaldı.

— Biz dükkâna git, biz çay iç, –dedi Kerbalay'a.– Ben istiyor yemek.

Aslında Kerbalay Rusçayı gayet iyi konuşuyordu ama diyakoz bozuk bir Rusçayla konuşursa Tatar'ın kendisini daha kolay anlayacağını düşünmüştü.

— Sahanda yumurta yapasın, peynir veresin...

— Gel papaz gel, –dedi Kerbalay eğilerek.– Hepsi var... Peynir de var, şarap da var... Ne istersen ye.

— Tatarca Tanrı nasıl denir? –diye sordu diyakoz dükkâna girdiklerinde.

— Senin Tanrın da benim Tanrım da birdir, –dedi Kerbalay, diyakozu anlamamıştı.– Herkesin Tanrısı birdir, sadece insanlar farklıdır. Bazısı Rustur bazısı Türktür, kimisi İngilizdir – her türden çok sayıda insan vardır, ama Tanrı tektir.

— Pekâlâ. Madem bütün milletler tek Tanrı'ya secde ediyor, neden siz Müslümanlar, Hıristiyanlara ezeli düşmanlarınızmış gibi bakıyorsunuz?

— Ne diye kızıyorsun? –dedi Kerbalay, iki eliyle göbeğini tutarak.– Sen papazsın, ben Müslümanım, sen diyorsun, yemek isterim, ben veriyorum... Sadece zenginler senin Tanrın benim Tanrım diye ayırır, gariban için hepsi aynıdır. Yesene lütfen.

Dükkânda bu ilahiyat tartışmaları dönerken ev yolunda olan Layevski de düşüncelere dalmıştı: Sabahleyin alacakaranlıkta, yollar, kayalar, dağlar sırılsıklam ve karanlıkken, bilinmez bir gelecek önünde korkunç, dipsiz bir uçurum gibi uzanmışken bu yol ona nasıl da ürpertici gelmişti; oysa şimdi, otlar, taşlar üzerinde asılı kalmış yağmur damlaları güneşin altında elmas tanecikleri gibi parıldıyor, doğa şen şakrak gülümsüyordu, o korkunç gelecekse geride kalmıştı. Bir Şeşkovski'nin kederli, ağlamaklı yüzüne, bir Von Koren'i, şahitlerini ve doktoru taşıyan öndeki iki faytona baktı: Sanki hepsinin yaşamına burnunu sokan, çekilmez, katlanılmaz birini henüz gömmüş de mezarlıktan dönüyor gibiydiler. "Her şey bitti," dedi, geçmişini düşünür, avuçlarıyla boynunu yoklarken.

Boynunun sağ tarafında, tam yakasının orada küçük, kalınlığı ve uzunluğuyla serçeparmağa benzer bir şişlik vardı ve boynuna kızgın ütü sürmüşler gibi sızlıyordu. Sıyıran kurşunun yanığıydı bu.

Sonunda eve vardığında uzun, tuhaf, tatlı ve anılarda kalmış gibi puslu bir gün üstüne çökmüştü. Hapisten ya da hastaneden henüz çıkmış biri gibi eskiden beri bildiği nesnelere göz gezdiriyor; bu masaların, pencerelerin, sandalyelerin, gün ışığı ve denizin kendisinde çok uzun zamandır tatmadığı taze, çocuksu bir heyecan uyandırmasına şaşıyordu. Solgun ve iyice süzülmüş Nadejda Fedorovna ise onun sesindeki mülayimliğe, hareketlerindeki acayipliğe anlam veremiyor; başından geçen her şeyi bir an önce anlatmak için acele ediyordu... Herhalde Layevski iyi işitmiyor, söylenenleri anlamıyordu, zira her şeyin farkında olsa, onu la-

netler okuyarak oracıkta öldürürdü; ama Layevski her şeyi dinledi, kadının yüzünü ve saçlarını okşadı ve gözlerinin içine bakarak konuştu:

— Sen benim her şeyimsin...

Sonra uzun süre ön bahçede birbirlerine sarılarak oturdular, kâh sustular kâh kısa ve kesik cümlelerle mutlu geleceklerine dair hayallerini dillendirdiler; Layevski'ye ömrünün en uzun ve en güzel konuşması gibi gelmişti bu.

XXI

Üç aydan fazla zaman geçti.

Von Koren'in ayrılmak için belirlediği gün gelip çatmıştı. Sabahın köründen beri kuvvetli, soğuk bir yağmur yağıyor, poyraz esip savuruyor, deniz dalga dalga çalkalanıyordu. Konuşulanlara göre böyle bir havada vapurun limana girebileceği şüpheliydi. Tarifeye bakılırsa vapur sabah saat onda gelmeliydi ama iskeleye öğlen yemekten sonra inen Von Koren dürbününde gri dalgalar ve ufku kapatan bir sağanak dışında hiçbir şey görememişti.

Günün sonuna doğru yağmur dindi, rüzgâr da hissedilir ölçüde duruldu. Von Koren bugün gidemeyeceği fikrine kendisini iyice alıştırmış, Samoylenko'yla satranca oturmuştu; ama hava karardıktan sonra yaver gelip denizde ışıklar olduğunu ve bir fişek atıldığını haber verdi.

Von Koren telaşla kalktı. Çantasını omzuna attı, Samoylenko'yu ve diyakozu öptü, hiç gerek yokken bütün odaları gezip yaverle, aşçıyla vedalaştı ama sokağa çıktığında içine bir kurt düştü, sanki doktorda ya da evinde bir şey unutmuştu. Yanında Samoylenko, peşlerinde bir kutu taşıyan diyakoz, en arkada ise iki bavulla yaver olmak üzere sokakta yürüyorlardı. Yalnızca Samoylenko ile yaveri denizin üstündeki cılız ışıkları ayırt edebiliyorlar, diğerleri karanlığa bakıp hiçbir şey göremiyorlardı. Vapur sahilden uzakta demir atmıştı.

— Çabuk, çabuk, –dedi Von Koren telaşla.– Kaçıracağım vapuru!

Layevski'nin düellodan kısa süre sonra taşındığı üç pencereli kulübenin önünden geçerken Von Koren dayanamayıp pencereye baktı. Layevski masasına eğilmiş oturuyordu, sırtı pencereye dönüktü ve bir şeyler yazıyordu.

— Şaşırıyorum, –dedi zoolog sessizce.– Nasıl da mazbut biri oldu!

— Evet, şaşılacak şey, –diye iç geçirdi Samoylenko.– Sabahtan akşama öylece oturuyor, hep oturup çalışıyor. Borçlarını ödemek istiyor. Üstelik dostum, bir lokma bir hırka yaşıyor!

Yarım dakika kadar sessizlik içinde geçti. Zoolog, doktor ve diyakoz pencere önünde durmuş, Layevski'yi izliyorlardı.

— Gidemedi de buralardan zavallı, –dedi Samoylenko.– Ama hatırlıyor musun nasıl da didinip durmuştu?

— Evet, kendini epey toparladı, –diye yineledi Von Koren.– Evlenmesi, bir parça ekmek için bütün gün çalışması, yüzündeki o yeni ifade, hatta yürüyüş tarzı, bunların hepsi o kadar alışılmadık ki nasıl tanımlayacağımı ben bile bilemiyorum. –Zoolog, Samoylenko'nun kolunu tuttu ve heyecanlı bir sesle devam etti:– Ona ve karısına ilet; giderayak beni hayrete düşürdüler, ikisine de esenlikler diliyorum... ve ondan rica et, eğer mümkünse beni kötü anmasın. Beni tanır, beni bilir: Böyle değişeceğini o zaman öngörebilseydim, onun en iyi dostu olurdum.

— Çalsana kapısını, vedalaş.

— Yok, uygun düşmez.

— Neden? Tanrı bilir, belki de bir daha hiç görüşmeyeceksiniz.

Zoolog biraz düşündü ve hak verdi:

— Doğru aslında.

Samoylenko pencereyi usulca tıklattı. Layevski irkildi, etrafına bakındı.

— Vanya, Nikolay Vasilyeviç sana veda etmek istiyor, – dedi Samoylenko.– Birazdan ayrılacak buradan.

Layevski masadan kalktı, kapıyı açmak için girişe yöneldi. Samoylenko, Von Koren ve diyakoz eve girdiler.

— Bir dakikanızı alacağım, –diye söze girdi zoolog; kapı önünde galoşlarını çıkarırken duygularına teslim olup buraya davetsiz geldiğine pişman olmuştu bile. "Zorla girmiş gibi oldum," –diye düşündü,– "ne aptallık."– Kusura bakmayın, rahatsızlık veriyorum, –dedi Layevski'nin peşi sıra odaya girerken,– ama birazdan buralardan gidiyorum ve bir şey beni size doğru çekti. Tanrı bilir bir daha görüşür müyüz.

— Çok sevindim... buyursanıza, –dedi Layevski ve sanki yollarını kesmek ister gibi konuklarının önüne beceriksiz hareketlerle birer sandalye koydu; sonra odanın ortasında durup ellerini ovuşturdu.

"Yanımdakileri dışarda bıraksaydım iyi olurdu," diye düşündü Von Koren ve sert bir ifadeyle söze girdi:

— Beni kötü anmayınız, İvan Andreyiç. Geçmişi unutmak elbette mümkün değil, çok üzücü bu, ama ben de buraya özür dilemeye ya da kabahati üstlenmeye gelmedim. Bugüne dek hep samimi düşüncelerime göre hareket ettim, inançlarıma ihanet etmedim... Doğru, şu anda görüyorum ve ziyadesiyle seviniyorum ki sizinle ilgili yanılmışım, ama gelin görün ki insan düz yolda da tökezleyebiliyor, insanın yazgısı bu: Genel olarak yanılmıyorsan da özel durumlarda yanılabiliyorsun. Kimse asıl doğruyu bilemez.

— Evet, kimse doğruyu bilemez... –dedi Layevski.

— Neyse, elveda size... Tanrı sizleri korusun.

Von Koren, Layevski'ye elini uzattı; Layevski tokalaştı ve eğildi.

— Beni kötü anmayın, –dedi Von Koren.– Hanımınıza hürmetlerimi iletin ve kendisinden özür dileyemediğim için çok müteessir olduğumu söyleyin.

— Kendisi evde.

Layevski kapıya yürüdü ve diğer odaya seslendi:

— Nadya, Nikolay Vasilyeviç seninle vedalaşmak istiyor.

Nadejda Fedorovna içeriye girdi; kapının önünde durdu, konuklara utana sıkıla şöyle bir baktı. Yüzünde suçlu ve ürkmüş bir ifade vardı, ellerini ise azarlanan liseli bir kız gibi kavuşturmuştu.

— Birazdan gidiyorum buralardan Nadejda Fedorovna, –dedi Von Koren,– vedalaşmaya geldim.

Nadejda Fedorovna duraksayarak elini uzattı, Layevski de başını eğdi.

"Şu zavallıların haline bak yahu!" –diye düşündü Von Koren.– "Bu hayat onlara pahalıya mal oluyor."

— Moskova'ya ve Petersburg'a gideceğim de, –diye sordu,– oralardan bir şey lazım mı?

— Nasıl yani? –dedi Nadejda Fedorovna, endişeyle kocasına baktı.– Lazım değil herhalde...

— Evet, bir şey gerekmez... –dedi Layevski ellerini ovuştururken.– Selamlarımızı götürün.

Von Koren başka ne demesi gerektiğini bilemedi, oysa az önce, içeriye girerken bir sürü güzel, sıcak, mühim söz söyleyeceğini sanıyordu. Ses çıkarmadan Layevski ve eşiyle tokalaştı; oradan çıkarken üzerine bir ağırlık çökmüştü.

— Nasıl insanlar! –dedi diyakoz alçak bir sesle, ardı sıra yürürken.– Tanrım, nasıl insanlar! Hakikaten de Rab gelmiş asmasını sağ eliyle ekmiş! Ah Tanrım, Tanrım! Kimisi binleri galebe çalar, kimisi karanlıkları.* Nikolay Vasiliç, –dedi kendini iyice kaptırarak,– biliyor musunuz, siz bugün insanlığın en büyük düşmanını galebe çaldınız: Gururu!

— Aman be diyakoz! Hiç galebe çalmış bir halimiz var mı? Galipler kartal bakışlı olur, bir de ona bak, zavallı, ürkek, ezilmiş, kafa sallayan Çin heykelcikleri gibi eğilip duruyor, bense... bense kahrolmuş haldeyim.

---

* Rusçada "t'ma" sözcüğü hem karanlık, karaltı hem (eski Rusçada) on bin kişilik ordu anlamına gelir. Diyakoz burada benzer çağrışımla *Kitabı Mukaddes,* 1. Samuel 18:7'deki "Saul binlercesini galebe çaldı, Davut on binlercesini," ayetini alıntılıyor. (ç.n.)

Arkadan ayak sesleri geldi. Geçirmek için koşup gelen Layevski'ydi bu. İskelede ellerinde iki valizle yaver duruyordu, biraz ileride ise dört kürekçi.

— Yalnız, hava esiyor... Brrr! –dedi Samoylenko.– Deniz fırtınalıdır şimdi, oy oy, hiç de zamanında gitmiyorsun Kolya.

— Deniz tutmasından korkmam ben.

— Ondan değil de... Şu aptallar alabora olmasınlar da seninle. Şirkete ait şalupanın gelmesi lazımdı. Şirketin şalupası nerede? –diye bağırdı kürekçilere.

— O gitti ekselansları.

— Gümrük teknesi?

— O da kalktı.

— Niye bir haber vermezler? –diye sinirlendi Samoylenko.– Mankafalar!

— Fark etmez, endişelenmeyin... –dedi Von Koren.– Neyse, elveda. Tanrı'ya emanet olun.

Samoylenko Von Koren'i kucakladı, onun için üç kez haç çıkardı.

— Unutma bizi Kolya... yaz bize... Önümüzdeki bahara bekliyoruz.

— Elveda diyakoz, –dedi Von Koren, diyakozun elini sıkarken.– Buradaki yarenliğin için, güzel sohbetlerimiz için müteşekkirim sana. Keşif seferimizi de düşün bak.

— Evet ya, Tanrım, ta dünyanın öbür ucuna! –diye güldü diyakoz.– E ben de gelmem demedim ki.

Von Koren karanlıkta Layevski'yi tanımıştı, bir şey söylemeden ona elini uzattı. Kürekçiler sandala atlamışlar, dalgakıranın büyük dalgalardan korumasına rağmen kazıklara çarpıp duran sandalı tutmaya çabalıyorlardı. Von Koren merdivenden indi, sandala atladı ve dümenin yanına oturdu.

— Yaz bize! –diye bağırdı Samoylenko.– Sağlığına dikkat et!

"Kimse asıl doğruyu bilemez," –diye düşündü Layevski, paltosunun yakasını kaldırıp ellerini yenlerinin içine sokarken.

Sandal çabucak iskeleyi dolandı ve denize açıldı. Dalgaların arasında bir an kayboldu ama hemen çukurun derinliklerinden yüksek tepeye süzüldü, öyle ki üzerindeki insanlar, hatta kürekleri bile seçilebiliyordu şimdi. Sandal üç sajen* gitse, dalgalar onu iki sajen geriye atıyordu.

— Yaz bize! –diye bağırdı Samoylenko.– Şu havada başına iş aldın ha!

"Evet, kimse asıl doğruyu bilemez..." –diye aklından geçiriyordu Layevski, huzursuz, karanlık denize kederle bakarken.

"Sandalı geriye atıyor deniz," –diye düşündü,– "iki ileri bir geri gidiyor ama kürekçiler inatçı, yorulmak bilmeden küreklere asılıyor, yüksek dalgalardan korkmuyorlar. Sandal hep ilerliyor, ilerliyor, bak işte gözden kayboldu ama bir yarım saat geçsin, kürekçiler vapurun ışıklarını net biçimde görecek, bir saate de vapurun merdivenine yanaşmış olacaklar. Yaşam da aynen böyle... İnsanlar doğruyu ararken iki adım ileri bir adım geri giderler. Istıraplar, hatalar, yaşamdan duydukları sıkıntı onları geriye atar ama doğruya duydukları iştah, inatçı irade onları hep ileri, hep ileri taşır. Ve kim bilir? Belki asıl doğrunun kıyılarına da erişirler..."

— Elvedaaa! –diye bağırdı Samoylenko.

— Artık ne bir ses geliyor ne bir şey görünüyor, –dedi diyakoz.– İyi yolculuklar!

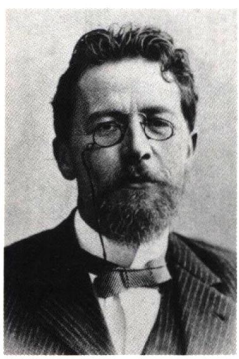
Ve yağmur çiselemeye başladı.

1891

---

* Yaklaşık 2 metreye denk gelen uzunluk birimi. (ç.n.)

Çehov 1891 yılında *Novoye Vremya* gazetesinde tefrika edilen *Düello*'da, insan doğasının karmaşıklığını çarpıcı bir üslupla ortaya koyar. Tanıdığı bir zoologla dönemin popüler meselelerinden biri olan "en güçlünün ayakta kalması" üzerine tartışmaları epistemolojik ve etik çatışmalar ekseninde yapıtın temelini oluşturmuştur. Yazar insanın zaaflarına, başkalarını bağışlama ve kendini değiştirip geliştirme yetisine işaret ettiği bu öyküsüne mekân olarak Kafkasya'yı, Karadeniz kıyısındaki küçük bir kenti seçmiştir. Eğitimli Rus aristokrat Layevski, evli bir kadınla yaşamaktadır ve birlikte kaçıp geldikleri bu kentte devlet memuru olmuştur. Ancak zamanla kadından soğumuş, ilişkiyi sonlandırmanın yollarını aramaktadır. Layevski'nin sorumsuzluğu, fazla içki içmesi, hesabını bilmeden para harcaması ve kendisine bağımlı olan bir kadından kurtulmaya çalışması, sosyal Darwinci zoolog Von Koren'de tiksinti uyandırmaktadır. Olaylara sadece bilimin çerçevesinden bakabilen Von Koren'in gözünde Layevski gibiler insanlığa ve uygarlığa yönelik bir tehdittir ve dünya böyle insanlardan "arındırılırsa" çok daha yaşanılası bir yer haline gelecektir. İkili arasında giderek büyüyen, bir askeri doktorla bir diyakozun da dahil olup tanıklık ettikleri etik tartışma ve fikir savaşı, ansızın fiziksel şiddet içeren bir meydan okumaya evrilir.

ANTON PAVLOVİÇ ÇEHOV (1860-1904): Büyük Rus tiyatro yazarı ve modern öykünün en önemli ustalarından olan Çehov, Rus edebiyatında gerçekçilikten modernizme geçişi temsil eder. Taganrog'da dünyaya geldi. Lisede Yunan ve Latin klasiklerini temel alan bir eğitim gördü. 1879'da Moskova'ya giderek tıp fakültesine yazıldı ve 1884'te doktor oldu. *Alacakaranlıkta* adlı öykü kitabıyla 1887'de Rus Akademisi tarafından verilen Puşkin Ödülü'nü kazandı. Yaklaşık bin sözcükten oluşan komik kısa öykü türünü başlı başına bir sanat haline getirdi. Önemli oyunları arasında *Ayı* (1888), *Evlenme Teklifi* (1889), *Martı* (1896), *Vanya Dayı* (1899), *Üç Kız Kardeş* (1900) ve *Vişne Bahçesi* (1903) sayılabilir.

9 786254 292293

THG 0107325 UCP

32 00T